

T.C.
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

HALK HİKAYELERİNDE KADINLAR

TEZ
YÜK
LİS
KİSH
1988

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Yalçın KARA

Danışman
Yrd. Doç. Dr.
Zeynelabidin MAKAS

Samsun-1988

ONDOKUZMAYIS ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

İş bu çalışma jürimiz tarafından TÜRK DİLİ ve
EDEBİYATI ANABİLİM DALI'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak
kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU

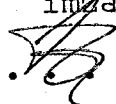
imza
Başkan

Ünvanı, Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Belal ZARAKCI

Üye

Ünvanı, Adı ve Soyadı

imza
Üye

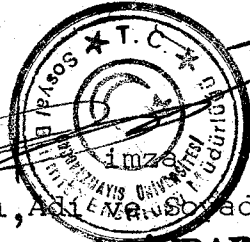
Ünvanı, Adı ve Soyadı

Y. Doç. Dr. Zeynelabidin MAEKAS

Onay

Yukardaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait
olduğunu onaylarım.

.....S./...!2../1988 8

Ünvanı, Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Bilal DINDAR

Enstitü Müdürü

İ Ç İ N D E K İ L E R

	sayfa
İÇİNDEKİLER	IX
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ	1
İNCELEMeye TABİ TUTTUGUMUZ HİKÂYELER	6
1-DEDE KORKUT HİKÂYELERİ	7
I-Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu	7
Boyun Özeti	
a) Dirse Han'ın Hanımı	8
b) Diğerleri	12
II-Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boyu	13
Boyun Özeti	
a) Burla Hatun	14
b) Diğerleri	16
III-Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Boyu	17
Boyun Özeti	
a) Banu Çiçek	18
b) Diğerleri	22
IV-Kazan Bey'in Oğlu Uruz'un Tutsak Olduğu Boyu	26
Boyun Özeti	
a) Burla Hatun	27
b) Diğerleri	35
V-Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu	36
Boyun Özeti	

III

	sayfa
a) Deli Dumrul'un Hanımı	37
b) Diğerleri	40
VI-Kanlı Koca Kanturalı Boyu	42
Boyun Özeti	
a) Sarı Donlu Salcan Hatun	
VII-Kazılık Koca Oğlu Yeğenek Boyu	48
Boyun Özeti	
a) Kazılık Koca'nın Hanımı	49
VIII-Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boyu	50
Boyun Özeti	
a) Peri Kızı	51
b) Kapakkan'ın Hanımı	52
IX-Begil Oğlu Emren'in Boyu	53
Boyun Özeti	
a) Begil'in Hanımı	54
X-Uşun Koca Oğlu Seyrek Boyu	56
Boyun Özeti	
a) Eğrek ve Seğrek'in Anası	57
b) Seğrek'in Hanımı	59
XI-Salur Kazan'ın Tutsak Olup Uruz'un Çıkardığı	
Boy	61
Boyun Özeti	
a) Uruz'un Anası	62
b) Diğerleri	63
XII-İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Bekrek'in	
Öldüğü Boyu	64

	sayfa
2-KURBANİ	66
Hikâyenin Özeti	
a) Peri	68
b) Diğerleri	80
3-TAHİR İLE ZÜHRE	82
Hikâyenin Özeti	
a) Zühre	84
b) Nergiz	90
c) Diğerleri	92
4-SALMAN BEY	94
Hikâyenin Özeti	
a) Gevher Hanım	95
b) Turnatel Hanım	105
c) Diğerleri	110
5-LÂTİF ŞAH	113
Hikâyenin Özeti	
a) Mehriban Sultan	115
b) Esmer Hanım	122
c) Diğerleri	126
6-SEVDAKAR ŞAH İLE GÜLENAZ	127
Hikâyenin Özeti	
a) Gülenaz Hanım	129
b) Zühre Hanım	139
c) Diğerleri	143
7-VALEH İLE ZERNİGAR	146
Hikâyenin Özeti	

	sayfa
a) Zernigar Hanım	147
b) Hetayi Hanım	150
c) Diğerleri	152
8-KUL MAHMUT	155
Hikâyenin Özeti	
a) Leyli Hanım	156
b) Diğerleri	159
9-NECEF İLE PERZAD	160
Hikâyenin Özeti	
a) Perzad	162
b) Hanı Hanım	167
c) Gülgez Hanım	169
ç) Diğerleri	170
10-ŞAH İSMAİL	171
Hikâyenin Özeti	
a) Gülüzar Hanım	173
b) Remdar Peri	178
c) Arabı Zengi	180
ç) Diğerleri	183
11-İBRAHİM	184
Hikâyenin Özeti	
a) Hüreynisa Hanım	185
b) Heyransa Hanım	189
c) Diğerleri	192
12-ÂŞIK GARİB	193
Hikâyenin Özeti	

	sayfa
a) Şah Senem	195
b) Diğerleri	204
13-MEHEMMED İLE GÜLENDAM	205
Hikâyenin Özeti	
a) Güleendam	206
b) Diğerleri	212
14-ABDULLAH İLE CAHAN	214
Hikâyenin Özeti	
a) Cahan Hanım	216
b) Diğerleri	222
15-ABBAS İLE GÜLGEZ PERİ	223
Hikâyenin Özeti	
a) Gülgez Peri	224
b) Diğerleri	233
16-KEREM İLE ASLI	235
Hikâyenin Özeti	
a) Aslı	236
b) Diğerleri	251
17-ALI HAN-PERİ	254
Hikâyenin Özeti	
a) Peri	256
b) Nergiz	264
c) Diğerleri	265
18-NEVRUZ İLE GENDAB	266
Hikâyenin Özeti	
a) Gendab Hanım	268

	sayfa
b)Gülşan Hanım	272
c)Şehriyar Hanım	275
ç)Diğerleri	277
19-EMRAH	281
Hikâyenin Özeti	
a)Sayat Peri	282
b)Selminaz	286
c)Diğerleri	288
20-KÜROĞLU	289
Kolların Özeti	
a)Nigar Hanım	312
b)Telli Hanım	317
c)Mahbub Hanım	320
ç)Huri Hanım	322
d)Mercan Hanım	325
e)Mü'mine Hanım	329
f)Rukiye Hanım	330
g)Diğerleri	331
İNCELEMeye TABİ TUTTUĞUMUZ HALK HİKÂYELERİNDE GE-	
ÇEN SEMBOLİK KADINLAR	334
NETİCE	336
LÜGATÇE	339
İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR	352
İNCELEMeye TABİ TUTTUĞUMUZ HİKÂYELERDEKİ KADIN	
ADLARI	354
İNCELEMeye TABİ TUTTUĞUMUZ HİKÂYELERDEKİ KADINLA-	
RIN ÖZELLİKLERİNİ TOPLUCA GÖSTEREN ŞEMA	360

ÖNSÖZ

Türk Halk Edebiyatı içinde halk hikâyeleri, geniş repertuarı ve kendine has orijinal yapısı ile önemli bir yer tutar. Halk edebiyatı üzerinde inceleme yapan bir çok araştırmacı, halk hikâyelerinin ehemmiyetini ortaya koyan çalışmalar yapmışlardır.

Bu tür üzerinde çalışma yapan araştırmacıların bir kısmı, halk hikâyelerini bir bütün olarak ele almış, bu hikâyelere ait problemleri çözmeye çalışmışlardır. (Hikâyenin teşekkülü, diğer türlerle olan münasebetleri, nazım ve nesir özellikleri, kuruluş şekli ... v.b.)

Bir kısım araştırmacılar da halk hikâyelerini sınırlı olarak ele almışlardır. Yani hikâyenin sadece nazım yönünü veya nesir bölümünü incelemeye tabi tutmuşlardır.

Biz çalışmamıza yirmi halk hikâyesindeki kadınları konu olarak aldık. Bu kadınları çeşitli yönleriyle incelemeye tabi tuttuk. Gönül arzu ederdi ki; matbu ve sözlü kaynakta yaşayan bütün halk hikâyelerimizde mevcut olan kadınlar böyle bir incelemeye tabi tutulsun. Ancak, vaktin sınırlı oluşu buna imkân vermedi. Bundan dolayı biz matbu yirmi hikâyeyi incelemeye çalıştık. Bu hikâyelerin büyük bir bölümü Azerbaycan Dastanları adlı kitaptan, üçü de halk hikâyeciliği bakımından Azerbaycan'la paralellik arzeden Doğu Anadolu (Kars) bölgesi âşıklarından olan Çıldırlı Aşık Şenlik'ten alınmıştır. İncelemeye tabi

tuttuğumuz bu hikâyeleri bu bölgeden seçmemizin nedeni, günümüzde sözü edilen bölgede bu geleneğin canlılığını muhafaza etmesinden ötürüdür.

Ayrıca istifade ettiğimiz kaynaklarda sağlam metnin bulunması da önemli idi. Bu bakımdan matbu hikâyeleri aldık. Zira bilindiği gibi halk hikâyeleri yazıya geçirildiklerinde haşviyat kısımları atılır.

İncelemeye tabi tuttuğumuz hikâyelerde geçen kadınları çeşitli yönleriyle inceleyip bunların belli başlı özelliklerini bir tabloda bütünleştirdik. Karşımıza çıkan kadın adlarının bir listesini verdik. Kadınların tesbit edebildiğimiz özelliklerinden hareket ederek bazı sonuçlar çıkardık. Bu arada bir lügatçe hazırlayıp hikâyelerin özetini de verdik.

Hazırladığımız çalışma Türk halk hikâyeleri üzerinde bu nev' i çalışmalar yapacak olanlara yardımcı olduğu müddetçe bahtiyar olacağız.

Bu çalışma esnasında, karşılaştığımız her türlü güçlüğü yenmede büyük yardımlarını gördüğüm muhterem hocam Yrd. Doç. Dr. Zeynelâbidin Makas'a minnet ve şükranlarımı arz ederim.

Samsun, Eylül 1988

Yalçın KARA

GİRİŞ

Destanî geleneğin bir devamı gibi ortaya çıkan halk hikâyeleri daha ziyade 17. yüzyılda şekillenmeye başlar. Konularını çeşitli kaynaklardan seçer ve gitgide repertuarını zenginleştirir.

Bilindiği gibi hikâyeye nazım ve nesir karşılığıdır. Sevgi, heyecan, şiddet, korku, öfke v.s. doruğa ulaştığı zaman hikâyede manzumeye başvurulur. Hikâyenin asıl çatısını yine de manzum kısımlar teşkil eder. Nesir anlatıcısının isteğine göre uzayıp kısalabileceği gibi zenginleşir. Halk hikâyesi bu haliyle destan ile roman ve masal arasında köprü vazifesi görür. Hikâyeye kahramanları genelde karşılaşılabilecek tiplerdir. Az da olsa olağanüstü özellikler arzeden şahıslara da rastlamak mümkündür. Bunun gibi bir takım masal ve efsane motifleri de hikâyede kendisine yer bulur.

Herhangi bir halk hikâyesi teşekkül ederken hikâyeci, ya kendisinden evvel yaşamış bulunan meşhur bir aşığın hayatını, ya da kendi maceralarını veya hayatını yahut, her hangi bir olmuş vak'ayı hikâyeleştirir. Halk hikâyelerini daha ziyade âşık şairler icra ederler. Bunlardan bir kısmının musannifi belli, bir çoğunun da belli değildir. Konuları çeşitlidir, daha ziyade aşk ve kahramanlık ağır basar. Hikâyeye anlatıcısı hikâyesine başlamadan önce bir divanî söyler, sonra bir tecnis, onu takiben

Doğu Anadolu ve Azerbaycan aşıkalarının üstadname adını verdikleri nasihatımız üç şiir okurlar.

Bu arada bir sergüzeşt anlatılır. Sonra asıl hikâyeye geçilir. Bu bölümde hikâyeci manzum kısımlara müdahale etmez. Nesir kısımları ise anlatmada bir anlatım serbestliğine sahiptir.

Hikâyeler uzun kış gecelerinde birden fazla kişiye hitap ettiği için hacimli olurlar. Bazı hikâyeler üç beş gün hatta bir hafta bile anlatılırlar.

Konusu ne olursa olsun bütün halk hikâyelerinde olaylar zinciri insanın etrafında cereyan eder. Bu insanların tamamı hiçbir hikâyede hemcins olmamıştır. Daima karşı cins ve tiplere de yer verilmiştir. İyiye karşılık kötü, güzele karşı çirkin, merde karşı namert, kadına karşı erkek v.s hikâyelerde sıkça görülen insan tipleridir. Türk halk hikâyelerinde kadınların kendilerine mahsus çok önemli bir yeri vardır. Hikâye kahramanı olan erkek genellikle aşk konulu hikâyelerde her türlü eziyete sevdiği kadın için katlanır. Sevgilinin yolunda can verir. Sevgiliye kutsiyet ve ulviyet kazandırılır. Ona ulaşmak zordur. Çetin yollardan ve imtihanlardan can pahasına geçmek gerekir. Ulaşıldığında ise, bazen âşığı yakabilir. Kimi zaman da insafa gelip yakmaz.

Kadın anadır; ana, vatan kadar kutsaldır. Kutsal olan her şeyde mükemmellik vardır. Bu mükemmellik bazen

yerini adiliğe bırakabilir. Ancak âşığın/gönlü buna razı olmaz. O, maşukunu daima gönül tahtının en mukaddes yerine oturtup, onu daima zirvede görmek ister. Hikâyeci de öyle. Yarattığı tipi daima kendisinden ve emsallerinden üstün tutar. Bildiği bütün huy ve sıfatları onda cemleştirir. Hatta hikâyenin akışı içinde zaman zaman öyle bir an gelir ki, kendi yarattığı tipin gerçekten hayatta bulunabileceğine bile inanır. Halk hikâyelerimizde görülen kadınlarda da, ya hikâyeci tarafından yaratılmış, ya da gerçek hayatta yaşamış olan kadınlardır. Her iki halde de hikâye bunlar etrafında oluşturulmuş ise, hikâyeci bunları idealize eder. Mesela; Leyla'yı Leyla yapan Fuzulîdir. Bunun gibi hikâyeci âşıklar da hikâyelerine kahraman seçtikleri kadın tiplerini kusursuz tasvir ederler. Ancak müsbet tipe karşılık menfi tipler de görülür. Hikâyelerde menfi tip kadınların olması bir bakıma müsbet tipleri yüceltir. Mukayese, ya birbirinden seçkin iki tip arasında, ya da müsbet bir tipe menfi bir tip arasında yapılır. Her iki durumda da hikâye kahramanı olan kadın, dinleyici muhayyilesinde daha da büyütülür.

Hikâyeci âşıklar, badeli veya badesiz olurlar. Badeli âşıkların irtical kabiliyetleri diğerlerine göre fazladır. Badesiz âşıklar, herhangi bir usta âşığın yanında yetişirler. Saz ve söz dersi alırlar. Bazı âşıkların saz ve söz ustaları farklıdır. Bunlar ustalarından öğren-

dikleri hikâyeleri çeşitli meclislerde icra ederler. Âşık Şenlik ve Dede Kasım gibi bazıları da öğrendikleri hikâyeleri icra ettikleri gibi kendileri de hikâyeler tasnif ederler. Bu hikâyeler kendileri ve kendilerinden sonraki âşık-hikâyeciler tarafından anlatılır. Böylece hikâye repertuarı zenginleştirilmiş olur. Bir çok yerli ve yabancı araştırmacıların tesbitlerine göre halk hikâyelerinin kaynağı Doğu Anadolu ve müstakır Azerbaycandır. Sözü edilen bölgelerde bu gelenek günümüzde dahi canlılığını muhafaza edebilmektedir. Eski hikâyeler anlatıldığı gibi yeni yeni hikâyelerde vücuda getirilmektedir. Özellikle Azerbaycan bölgesinde yüzyılımızda tasnif edilen hikâyelerin çokluğu dikkat çekicidir. Her ne kadar, özellikle Bolşevik ihtilalinden sonra husûle gelen hikâyelerde hacim ve siyasî açıdan bir değişiklik söz konusu ise de geleneğin devamı açısından önemlidir.

Biz incelemeye tabi tuttuğumuz yirmi halk hikâyesinde karşımıza çıkan kadınların özelliklerini belirtirken sadece metne sadık kalıp yoruma girmedik. Kadınları aşk, sevgi, sadakat, fizik, şairlik, âşıklık, saz çalma, tahsil ve inanç durumu, giyim-kuşam, aile yapısı ve sosyal çevre, yiğitlik kabiliyeti ve olağanüstü özellikleri altbaşlıkları altında incelemeye çalıştık. Tabiatıyla daha değişik özellikler de mevcuttur. Bunları da diğer hususiyetleri kısmında gösterdik.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu özellikleri yorumla girmeden aşık diliyle vermeye gayret ettik. Vardığımız sonuçları ise çalışmamızın netice kısmında sıraladık.

İNCELEMeye TABİ TUTTUĞUMUZ HİKÂYELER

1- DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

I- Dirse Han oğlu Boğaç Han Boyu

Boyun özeti:

Hanlarhanı Han Bayındır senede bir gün Oğuz beylerine ziyafet verir. Bu ziyafetlerde oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa ve çocuğu olmayanı da kara otağa misafir eder. İşte böyle bir ziyafette Dirse Han'ı da kara otakda ağırlar. Bu olay Dirse Han'ın zoruna gider. Evine dönen Dirse Han hanımı ile meşveret ederek evlât sahibi olabilmek için neler yapılması gerektiği hususunda bir karara varırlar.

Vade tamam olunca bir evlâtları olur. Bu çocuk büyür ve yiğit olur. Bir boğayı öldürmüş olması nedeniyle de adı Dedem Korkut tarafından Boğaç olarak verilir.

Boğaç, yiğitliği nedeniyle babasının adamları tarafından kıskanılır. Bir av esnasında Boğaç'ı babası öldürmek maksadıyla vurur. Boğaç yaralanmış fakat ölmemiştir. Annesi tarafından bulunarak tedavisi yapılır. Arkadaşları tarafından ihanete uğrayan Dirse Han'ı, oğlu Boğaç kurtarır.

A- Dirse Han'ın Hatunu

Bu aile içinde kadına verilen üstün yer, Türk aile hayatının kadına verdiği değer bakımından çok önemlidir. Dirse Han, karşılaştığı meseleleri evinde eşi ile tartışarak karara bağlamakta, eşinin fikirlerine saygı duymaktadır. Hatta, onun fikirlerini değerli bularak uygulamaya koymaktadır.

Hikâyede dikkati çeken hususlardan biri de evlât sevgisidir. Dirse Han'ın hatunu evlâdını çok sevmesine rağmen evlâdı da annesini çok sevmektedir. Boğaç'ın annesi, Boğaç'ın akıbetini öğrenmek ve gerekirse onu ölümden kurtarmak için tehlikeleri göze alarak Kazılık Dağı'na hareket etmesi onun evlâdına olan sevgisini göstermesi bakımından çok önemlidir. Hatta, kocasının kaçırılıp götürülmesi karşısında çok sevdiği evlâdını, babasını kurtarması için harekete geçirmesi de ayrıca önemlidir. Kocasına ve oğluna olan sevgi ve bağlılığını dile getiren şu mısralara rastlamaktayız.

"Beri gelsene, başım bahtı, evim tahtı!

Han babamın güveyisi,

Kadın anamın sevgisi

Atam anam verdiği,

Göz açıp gördüğüm,

Gönül verip sevdiğim,

A Dirse Han:¹"

1- Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

".....

...

Biricik oğlum görünmez, bağırim yanar;"²

"...

...

Yenimle alca kanımı silmeyince,

Kol-but olup yer üstüne düşmeyince,

Yalınız oğul yollarından dönmeyeyim;

Yalınız oğul haberin, a Dirse Han, söyle bana,"³

"Kara başım kurban olsun, oğul sana"⁴

Hikâyede Dirse Han'ın, hanımını başlı başına bir güzellik unsuru olarak ele aldığı ve tasvir ettiğini görmekteyiz.

"Beri gelsene, başım bahtı, evim tahtı!

Evden çıkıp yürüyende selvi boylum,

Kurulu yaya benzer çatma kaşım,

İki badem sığmayan dar ağızlım,

Güz elmasına benzer al yanaklım,

Kadınım, direğim, dölüğüm!"⁵

"Kara çekik gözleri kan yaş doldu."⁶

2.Orhan Şaik Gökyay,Dede Korkut Hikâyeleri,1.b,İstanbul

1976, s.12

3.a.g.e, s.13

4.a.g.e, s.13

5.a.g.e, s.3

6.a.g.e, s.12

Dirse Han'ın hatunu aynı zamanda şâirlik kabiliyetine de sahiptir. İncelemeye tabi tuttuğumuz bu hikâyede mevcut 14 soylamadan 4 tanesi Dirse Han'ın hatununa aittir.

Hikâyenin bütünü içinde Dirse Han'ın hatununun kopuz çalıp çalmadığı, badeli olup olmadığı ve tahsil durumu ile ilgili bir hususa yer verilmemiştir.

Dirse Han'ın hatununun Allah'a inancı tamdır. İslâm ulularının kendisine yardımcı olacağı inancı içindedir. Fakir fukaranın duaları ile Allah'ın kendilerine keramet kapısını açacağına inanmaktadır. Hikâye içinde onun inancını gösteren şu ifadeye rastlamaktayız.

"Olaki bir ağzı dualının berekâtıyla Tanrı bir erdemli çocuk verir."⁷

Hikâyenin bütünü içinde Dirse Han'ın hatununun giyim ve kuşamıyla ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

Dirse Han ve hanımı oğulları ile birlikte üç kişilik bir ailedir. Dirse Han bir beydir. Hanımı da bir han kızıdır. Onun bir han kızı olduğunu hikâyedeki şu mısralardan anlamaktayız.

" Han kızı yerimden kalkayım mı?"⁸

" Han babamın katına ben varayım

Ağır hazine, bol asker alayım,"⁹

7- Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikayeleri, 1.b, İstanbul 1967, s.4

8.a.g.e, s.4

Bu ailenin çevresi de geniştir. Dirse Han'ın oğlu Boğaç"ın yardımcıları ve maiyetleri vardır. Bu sosyal çevre içinde Dirse Han'ın hanımı erkeğin yerini tutabilme gücünü gösterir. Aile içinde kocası kadar söz hakkına sahiptir. O, ilk avından dönen oğlu için şenlik hazırlatıyor ve attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kıldırıp Oğuz beylerine davet verebilmektedir.

Dirse Han'ın hatunu aynı zamanda korkusuz bir kadındır. Oğlunu aramak için bedevî atına binip kırk ince kızla beraber yaz kış buzu erimeyen Kazılık Dağı"na gider. Alçaktan yüksek yerlere çabuk çıkar. Tabiat olaylarından mana çıkarmasını bilir. Bir derenin içine karga, kuzgun inip çıktığını, konup kalktığını görünce orada bir yaralının veya ölünün olabileceğini seziyor ve bedevî atını ökçeleyip bir savaşçı gibi o tarafa yürüyor, oğlunu orada buluyor. Hikâye içinde Dirse Han'ın hatununun cesaretli ve cengâver ruhlu bir kadın olduğunu gösteren mısralar vardır.

" ...

Azgın dinli kâfire ben varayım,
Yaralanıp kazılık atımdan inmeyince,
Yenimle alca kanımı silmeyince,
Kol-but olup yer üstüne düşmeyince,
Yalnız oğul yollarından dönmeyeyim;"¹⁰

10.Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

B- Diğerleri

Kırk İnce Kız

Boyda Dirse Han'ın hatununun yanında hizmetli görevini ifa eden kırk ince kız vardır. Bu kızların inceliğinin dışında herhangi bir hususiyetlerine rastlanamamıştır.

II- Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boyu

Boyun Özeti

Salur Kazan günlerden bir gün Aladağ'a ava çıkar. Kâfirin casusu bu durumu kâfirlerin başı Şökli Melik'e haber verir. Salur Kazan'ın yurdundan uzak olmasını fırsat bilen düşman, Kazan'ın yurdunu basarak evini, malını yağmalayarak kaçar. Durumu öğrenen Salur Kazan, Karacuk Çoban'la düşmanın arkasından yetişir ve onları yenerek kaybettiklerini geri alır.

A- Burla Hatun

Bu hikâyede kadının iffet ve namusu temi işlenmiştir. Burla Hatun'un ailesine bağlı, namuslu ve fedakâr bir kadın olduğunu görüyoruz. Burla Hatun düşman elinde esirdir. Düşmanlar, Burla Hatun'a sakilik yaptırmak ve onunla eğlenmek isterler. Sakilik yapmak, hizmet etmek onun için ölümdür. O, oğlunun etini yemeyi bile göze alarak ailenin namusunu korumak ister.

Burla Hatun'un boyu uzun, beli ince, saçı kargı, al yanağı güz elması gibidir. Bu haliyle güzel bir hanımdır. Burla Hatun'un güzelliğiyle ilgili şu ifadelere rastlıyoruz.

"

Boyu uzun Burla Hatun'u biz görmüşüz."¹¹

" ... boyu uzun, beli ince Burla Hatun oğlunu kucakladı. Güz elması gibi al yanağını çekti, yırttı. Kargı gibi kara saçını yoldu."¹²

Burla Hatun'un şairlik kabiliyeti vardır. Hikâyede mevcut 21 soylamadan 1 tanesi Burla Hatun'a aittir.

Hikâye içinde Burla Hatun'un badeli olup olmadığı, kopuz çalıp çalmadığı ve tahsil durumuyla yakından ve uzaktan ilgili hiç bir işaret yoktur.

Burla Hatun, müslümandır. Düşmanlarına kâfir ibaresini kullanmaktadır. İslâmiyetin verdiği ulvî bir tesir

11- Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyesi, 1.b, İstanbul 1967, s.23,24

12. a.g.e, s.35

iffetini korumak istediği kanaatindeyiz. Ailenin namusunu ve kutsiyetini korumak İslâmiyetin ona vermiş olduğu yüce bir inançtır.

Burla Hatun'un ailesi, kocası ve bir evlâdından meydana gelmektedir. Kocasının kardeşleri, arkadaşları ve geniş bir çevresi vardır. Kocasını bir bey olduğu için malı ve mülkü çoktur.

Hikâyenin bütünü içinde Burla Hatun'da yiğitlik emarelerine rastlanmamıştır.

B- Diğerleri

Kâfir Kızları

Bu kızların sadece fizikî özelliklerine değinilmiştir. Boy içinde bu özellikleri şu şekilde ifade edilmiştir.

" Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, saçları ardına örümlü, göğsü kızıl düğmeli, elleri bileğinden kınalı, parmakları nigârlı, sevimli kâfir kızları soylu Oğuz beylerine sağrak sürüp içerlerdi."¹³

Kırk İnce Belli Kız

Metinden de anlaşılacağı üzere bu kızlar Burla Hatun'a çok bağlıdırlar. Burla Hatun düşmanlara esir düşürce, bu kızların her türlü tehlikeyi göze alarak onu korumaya çalışmaları sevgi ve sadakalarının ne denli samimi olduğunu göstermesi bakımından ehemmiyetlidir.

Bu kızlar çok mütenasip bir fizikî yapıya sahiptirler. Hikâyenin bir çok yerinde onların belinin ince olduğu sık sık vurgulanır. Fizikî yapılarıyla ilgili şu ifadelerle rastlıyoruz.

"Kırk ince belli kızla Kazan'ın helâlini tutmuşuz."¹⁴

Hikâye içinde yukarıda adı geçen kadınlardan başka hususiyetine çok az yer verilen Salur Kazan'ın kardan beyaz bir gelini, bir kızı ve yaşlı bir anası vardır.

13. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, 1.b, İstanbul 1967, s.21

14. a.g.e,s.23,24,29,33,36,38

III. Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Boyu

Boyun Özeti

Kam Büre ve Bay Bican Bey'in evlâtları yoktur.

Soylu Oğuz beyleri Kam Büre'nin bir oğlu ve Bay Bican'ın da bir kızı olması için Allah'a dua ettiler. Doğacak olan çocukları birbirleri ile evlendirmek için iki bey aralarında söz keserler. Vade tamam olunca Kam Büre Bey'in bir oğlu, Bay Bican'ın da bir kızı olur. Kam Büre'nin oğlu malları elinden alınan bezirgânları Aynık Kalesi'nin kâfirlerinden kurtarır. Bu kahramanlığından dolayı adı Dedem Korkut tarafından "Bamsı Beyrek" verilir.

Bamsı Beyrek, Aladağ' da bir av esnasında adaklısı Banu Çiçek ile tanışır ve nişanlanır. Bayburt Hisarı'nın beyi bir gece Beyrek'i otağından kaçıarak Bayburt Kalesi'ne hapseder. Beyrek bu kalede 16 yıl kalır. Banu Çiçek'le evlenmek isteyen Yalancı Oğlu Yalancuk, Beyrek'in öldüğünü söyleyerek düğün hazırlıklarına giriştiği bir sırada Beyrek geri döner. Yalancı Oğlu Yalancuk'un düğününü dağıtır. Bayburt Hisarı'nı fetheden Beyrek, kurtulmasına yardım eden melikin kızını da alarak otağına döner ve Banu Çiçek'le evlenir.

A- Banu Çiçek

Hikâyeden anlaşılacağı üzere iki genç birbirlerini çok sevmektedirler. Banu Çiçek, tutsak olan sevgilisini 16 yıl bekleyerek, ona karşı olan sevgisini ortaya koyması bakımından örnek bir kadındır. Hikâyede Banu Çiçek'in sevgi ve sadakatını gösteren şu cümle ve mısralara rastlıyoruz.

" Beyrek" in yavuklusuna haber oldu; Banu Çiçek kolları giydi, ak kaftanını çıkardı; güz elması gibi al yanağını yırttı; vay al duvağım iyeci, vay evim, başım umudu, vay şah yiğidim, vay şahbaz yiğidim! Doyunca yüzüne bakmadığım hânım yiğit! Nereye gittin beni yalnız koyup, canım yiğit!"¹⁵

"Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Bir yastıkta baş kuduğum,
Yolunda öldüğüm, kurban olduğum!
Vay Kazan Bey'in inağı!
Vay Soylu Oğuz'un imrenesi Beyrek!"¹⁶

"Vardılar, gömleği Banu Çiçek'e iletiler. Gördü, tanıdı, odur, dedi. Çekti yakasını yırttı; acı tırnak ak yüzüne çaldı; güz elması gibi al yanağını yırttı."¹⁷

15. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikayeleri, L.b, İstanbul
1967, s.66

16. a.g.e, s.66

17. a.g.e, s.68

"Vay göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Vay alduvağım iyesi,
Vay alnım, başım umudu Han Beyrek!"¹⁸

" Beyrek gideli Bambamtepe başına çıktığım çok,
Kargı gibi kara saçımı yolduğum çok,
Güz elması gibi al yanağımı yırttığım çok,
Gelenden gidenden haberini sorduğum çok,
Kara gözden acı yaşımı döktüğüm çok,
Vardı, gelmez, bey yiğidim, han yiğidim,
Sevdiğim Bamsı Beyrek deye ağladığım çok,"¹⁹

Banu Çiçek oldukça güzeldir. Bunu onun al yanağının güz elması gibi dolgun ve kırmızı oluşundan, teninin beyazlığından, kara gözlerinden, kargı gibi kara saçlarından anlamaktayız. Bu gibi vasıflar bir güzelde aranan temel özelliklerdendir. Hikâyede Banu Çiçek'in yukarıda saydığımız özelliklerini yansıtan şu ifadelere rastlamaktayız.

"Güzeller şahı Banı Çiçek'in önüne getirdiler."²⁰

"Güz elması gibi al yanağını yırttı;"²¹

"... acı tırnak ak yüzüne çaldı; güz elması gibi al yanağını yırttı."²²

18. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul 1967, s.68

19 .a.g.e, s.87-88

20. a.g.e, s.55

21. a.g.e, s.66,70,87

22. a.g.e, s.68

"Ve hem bir kara gözlü yavuklum vardı,"²³

"Kargı gibi kara saçını yoldun mu kız?

Kara gözden acı yaşını döktün mü kız?"²⁴

Banu Çiçek aynı zamanda şairdir. İncelemeye tabi tuttuğumuz bu boydaki mevcut 28 soylamadan 4 tanesi Banu Çiçek tarafından söylenmiştir.

Banu Çiçek, Beyrek'in beşik kertme adaklısıdır. Banu Çiçek'in pir ya da bir derviş elinden bade içerek âşık olduğuna dair metin içinde herhangi bir işaret yoktur.

Banu Çiçek'in saz çalıp çalmadığı ve inanç durumu ile ilgili metin içinde herhangi bir emareye rastgelenmemiştir.

Banu Çiçek'in giyim ve kuşamı ile ilgili ayrıntılı bir izaha rastlayamadık. Ancak hikâye içinde birkaç yerde giyimle ilgili şu ifadelere yer verildiğini görmekteyiz.

"Banu Çiçek yaşmaklandı."²⁵

"Banu Çiçek karalar giydi, ak kaftanını çıkardı."²⁶

"Cübbesiyle, çuhasıyla Han Beyrek'in ayağına düştü"²⁷

Banu Çiçek'in babası ve kayın babası bir beydir. Bir bey kızı olduğu için de bir çok imkanlara sahiptir. Hikâyede Banu Çiçek'in Deli Kaçkar adında zalim ve hain bir kardeşi, yedi görüncesi ve bir de kayınvalidesi vardır.

23. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

1967, s.71,78

24. a.g.e, s.87

25. a.g.e, s.56

26. a.g.e, s.66

Banu Çiçek sosyal çevre ve itibar yönünden oldukça yüksek bir aileye sahiptir.

Banu Çiçek'i değerli kılan yalnız güzelliği değil, yiğit oluşudur. Nişanlısı Bamsı Beyrek çadırın önüne geldiği zaman, evleneceği erkeğin kendisine layık olup olmadığını anlamak için adını gizleyerek onu zor bir imtihandan geçirir. Ona der ki:

"Gel imdi senün ile ava çıkalum, eğer senin atın benim atımı geçerse onun binicisini de geçersin. Hem seninle ok atalım, beni geçersen onu da geçersin. Hem de seninle güreşelim, beni basarsan, onu da basarsın, dedi."²⁸

Beyrek, Banu Çiçek"le yaptığı mücadeleyi kazanır. Bundan sonra Banu Çiçek, onun nişanlısının kendisi olduğunu belirtir. Böyle yiğit bir kızın evleneceği erkeğin de en az kendisi kadar cesur, yiğit olmasını istemek her halde hakkı olmalıdır. Kadın erkeği ile aynı güçtedir, her bakımdan ona eş olabilecek niteliktedir.

Beyrek, evleneceği kızın dolayısıyla Banu Çiçek" in vasıflarını babasına şöyle anlatır:

"-Baba, bana bir kız aliver ben yerimden doğrulup kalkmadan, onun doğrulup kalkması gerek. Ben karakoç atıma binmeden, o binmek gerek. Ben karıma varmadan, o bana baş getirmek gerek."²⁹

28. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul 1967, s.56

29. a.g.e, s.58

B- Diğerleri

Bamsı Beyrek'in Anası

Beyrek'in anası, Beyrek'i çok sevmektedir. Bu boyda evlât sevgisi temi işlenmiştir. Beyrek'in düşmanlar tarafından kaçırlılışı karşısında anası feryat eder. Onun feryatlarını aksettiren şu ifadelere rastlanılmaktadır.

"Ak pürçekli anası buldur buldur ağladı, gözünün yaşını döktü, acı tırnak ak yüzüne çaldı, al yanağını çekti, yırttı, kargı gibi kara saçını yoldu, ağlaya sıklaya evine geldi."³⁰

Beyrek'in anası bir hayli yaşlı olmasına rağmen oldukça güzeldir. Teni beyaz, yanakları kırmızı, kara saçları kargı gibidir.

İncelemeye tabi tuttuğumuz bu boyda 28 soylama vardır. Bu 28 soylamanın iki tanesinin Beyrek'in anasına mı, yoksa babasına mı ait olduğu şüphelidir.

Aile yapısının dışında diğer özelliklerine rastlamadığımız Beyrek'in anasının aile yapısı bir hayli kalabalıktır. Bu kalabalık aile 7 kız, bir erkekoğulla 9 kişiden meydana gelmektedir. Kam Büre bir beydir. Bir beyin maiyetini de dikkate alırsak, bu ailenin sosyal çevresinin bir hayli geniş olduğunu söyleyebiliriz.

Bayburt Hisarı Beyi'nin Kızı

Bu Kâfir Beyi'nin kızı, Beyrek'i çok sevmektedir.

30. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

Bir çok tehlikeyi göze alarak, Beyrek'i kaleden kaçırmış olması, onun sevgisinin derecesini göstermesi bakımından önemlidir.

Beyrek'in Kızkardeşleri

Beyrek, kızkardeşleri tarafından çok sevilmiştir. Beyrek'in esareti karşısında hepsi yasa bürünmüştür. Onların üzüntü ve feryatlarını dile getiren şu ifadelere rastlamaktayız.

"Kızı, gelini kaskas gülmez oldu; kızıl kına ak eline yakmaz oldu. Yedi kızkardeşi ak çıkardılar, karalar giydiler. Vay beyim kardeş, muradına, maksuduna ermeyen yalnız kardeş deyip ağlaştılar, böğürüştüler."³¹

"Karşı yatan karlı dağı sorar olsan,
Ağam Beyrek'in yaylasıydı.
Ağam Beyrek gideli yayladığım yok!
Sovuk sovak suları sorar olsan,
Ağam Beyrek'in içitiydi,
Ağam Beyrek gideli içtiğim yok!
Tavla tavla şahbaz atları sorar olsan,
Ağam Beyrek'in binitiydi,
Ağam Beyrek gideli bindiğim yok!
Katar katar develeri sorar olsan,
Ağam Beyrek'in yükletiydi,
Ağam Beyrek gideli yüklediğim yok!
Ağıllarda akça koyunu sorar olsan,

31. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

Ağam Beyrek" in şöleniydi,
 Ağam Beyrek gideli şölenim yok"
 Karalı görklü otağı sorar olsan,
 Ağam Beyrek"indir,
 Ağam Beyrek gideli göçtüğüm yok!"³²
 "Karşı yatan karadağım yıkılmıştır,
 Ozan senin haberin yok;
 Gölgelece kaba ağacım kesilmiştir,
 Ozan senin haberin yok;
 Yüreğimde kara bağrım delinmiştir,
 Ozan senin haberin yok;
 Dünyada bir kardeşim tutulmuştur,
 Ozan senin haberin yok;"³³

Beyrek" in kızkardeşlerinin fizikî durumları hakkında geniş bir izahat yapılmamıştır. Sadece 7 kızkardeşten ulu kızkardeşlerinin gözlerinin çekik olduğu belirtilmiştir.

Boy içindeki 28 soylamadan 5 tanesi Beyrek" in kızkardeşlerine aittir. Bunlardan üç tanesini küçük, 2 tanesini de ulu kızkardeşler söylemişlerdir.

Beyrek" in kızkardeşlerinin yukarıda saydığımız özelliklerinden başka herhangi bir özelliğine raslanılmamıştır.

32.Orhan Şaik Gökyay,Dede Korkut Hikâyeleri,1.b,İstanbul
 1967, s.75

33. a.g.e, s.76

Kısırca Yenge

Bu boyda iki tane mi, yoksa bir tane mi Kısırca Yenge olduğu konusunda tereddütler vardır. Banu Çiçek'in nedimesi Kısırca Yenge ile düğününde oyun oynayan Kısırca Yenge aynı kişiler midir? Bu hususta belirsizlik vardır. Düğünde oyun oynayan Kısırca Yenge'nin kişiliğinin zayıflığından başka herhangi bir özelliğine raslanamamıştır. Banu Çiçek'in nedimesi olan Kısırca Yenge'nin de herhangi bir vasfına rastlanamamıştır.

Boğazca Fatma

Bu hanımın çapkın oluşu dışında metin içinde başka bir hususiyetine rastgelinelememiştir.

Burla Hatun

Bu boyda Burla Hatun'un sadece bir özelliğine rastlamaktayız. Bir bey hanımı olması nedeniyle düğüne önderlik yapmaktadır.

IV. Kazan Bey'in Oğlu Uruz'un Tutsak Olduğu Boyu

Boyun Özeti:

Kazan Bey, oğlu Uruz'a cenk etmeyi ve yiğitliğin özelliklerini öğretmek için onu av yapmak üzere Karadağ'a götürür. Kazan'ın avda olduğunu öğrenen kâfirler Kazan'ın üzerine yürürler. Çetin bir savaş olur. Bu savaşta Uruz düşmana esir düşer. Uruz'un tutsak olduğundan babasının haberi yoktur. Kazan tekrar geri döner ve düşmanla savaşarak oğlu Uruz'u esaretten kurtarır

A- Burla Hatun

Burla Hatun, Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Buyunda da geçer. Bu boyda onun bazı özelliklerine değinmiştik. Burada Burla Hatun aile içinde birliğin ve sadakatin temel taşıdır. Bu boyda evlât sevgisi ve aile bağlarının kutsallığı temi üzerinde durulmuştur. Babası ile ava giden Uruz'un geri dönmemesi karşısında Burla Hatun deliye dönmüştür. Oğlunu kurtarmak için her türlü çareye baş vurmaktan çekinmemektedir. Kılıç ve kalkan kuşanarak düşmanla savaşmak için harekete geçer. Her türlü tehlikeyi göze almış olması onun evlâdına olan sevgisini göstermesi bakımından önemlidir. Hikâye içinde onun sevgi ve sadakatını gösteren şu ifadelere rastlamaktayız.

"Sağına, soluna göz gezdirdi, oğlancığını, Uruz'u göremedi. Kara bağı sarsıldı, tüm yüreği oynadı, kara çekik gözleri kan yaş doldu."³⁴

" Hanım Kazan,

Beri gelsene, Salur Beyi, Salur görkü!

Başım bahtı, evim tahtı,

Han babamın güveyisi,

Kadın anamın sevgisi,

Göz açıp gördüğüm,

Gönül verip sevdiğim,

Bey yiğidim, Kazan!"³⁵

34. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

1967, s.105

35. a.g.e, s.106

"Biricik bebeğim görünmez, bağrım yanar."³⁶

"Oğul, oğul, ay oğul,

Ortacım oğul,

Karşı yatan karadağımın yükseği oğul!

Karalica gözlerimin aydını oğul!"³⁷

"...

Yalınızca oğul görünmez, bağrım yanar,"³⁸

"Bidevi atlı oğula Yarab n'oldu?

...

Yalınız bir oğula Yarab n'oldu?"³⁹

"Dilek ile bir oğulu gücile buldum."⁴⁰

"Karşı yatan karadağdan,

Bir oğul uçurdunsa söyle bana!

Külünk ile yıktırayım.

Kanca akan yüğrük sudan,

Bir oğul akıttınsa, söyle bana!

Damarlarını soğuldayım!

Azgın dinli kâfirlere,

Bir oğul tutturdunsa, söyle bana!

Han babamın yanına ben varayım.

36.Orhan Şaik Gökyay,Dede Korkut Hikâyeleri,1.b,İstanbul

1967, s.106,109

37.a.g.e, s.107

38.a.g.e, s.107

39.a.g.e, s.107

40.a.g.e, s.108

Ağır asker, bol hazine alayım,

Azgın dinli kâfire ben varayım,"⁴¹

"Yoksa Kazan, ayağımdan çizmemi atayım mı?

Kara tırnak ak yüzüne çalayım mı?

Güz elması gibi al yanaklarım yırtayım mı?

Cemberime alca kanım süreyim mi?

Ağır yas senin ordana koyayım mı?

Oğul, oğul deyip te buzlayayım mı?"⁴²

"Kuluncuğumu aldırmaşım, kişneyeyim mi?"⁴³

"Kalabalık Oğuz içine gireyim,derdim,

Kara yere ak otaklar dikeyim,derdim.

Yürüyüp oğulu ak gerdeğe göçüreyim, derdim

Muradına, maksuduna eriştireyim, derdim."⁴⁴

"Karıcık anan kan, yaş döktü."⁴⁵

"Kazan ve Burla Hatun oğlu üzerine gelip attan indiler, elini çözdüler, kucaklaşa kucaklaşa ata ile oğul görüştüler."⁴⁶

Burla Hatun yaşlı olmasına rağmen oldukça güzeldir. Boyu uzun, kara gözleri çekik ve beyaz tenlidir. Bu gibi vasıflar, bir güzelde bulunması gereken asgari müşte-

41.Orhan Şaik Gökyay,Dede Korkut Hikâyeleri,1.b,İstanbul

1967, s.108

42. a.g.e, s.109

43. a.g.e, s.109

44. a.g.e, s.109

45. a.g.e, s.114

reklerdir. Hikâyede Burla Hatun'un yukarıda saydığımız fizikî özelliklerini yansıtan şu ifadelere rastlanmaktadır.

"Han kızı boyu uzun Burla Hatun, Kazan'ın geldiğini işitti."⁴⁷

"Kara bağı sarsıldı, tüm yüreği oynadı, kara çekik gözleri kan yaş doldu."⁴⁸

"Sarı yılan sokmadan akça tenim kalkar, şişer."⁴⁹

"Kara tırnak ak yüzüne çalayım mı?

Güz elması gibi al yanaklarım yırtayım mı?"⁵⁰

"Yaşlı anam sana karşı çıksa."⁵¹

"Akça yüzlü senin anan karşı çıkıp oğul dese."⁵²

Burla Hatun aynı zamanda şairdir. Boyun bütünü içinde çeşitli kişiler tarafından söylenmiş mevcut 23 soylamadan 7 tanesi Burla Hatun'a aittir.

Burla Hatun'un badeli veya badesiz olup olmadığı; kopuz çalıp çalmadığı ve tahsil durumu ile ilgili boy içinde herhangi bir hususa değinilmemiştir.

Burla Hatun'un Allah'a inancının tam olduğunu görmekteyiz. Boyda Burla Hatun'un müslüman olduğuna dair iz-

47.Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

1967, s.105,116

48. a.g.e, s.105

49. a.g.e, s.107

50. a.g.e, s.109

51. a.g.e, s.112

52. a.g.e, s.114

ler vardır. Çeşitli vesilelerle Allah'tan ve İslâmiyet'in yüce kişilerinden yardım istediğine şahit oluyoruz. İslâmiyet'te yerine getirilmesi gereken vecibeleri de yerine getirmekte olduğunu görüyoruz. Kazaya ve kadere rıza göstermesi, inancının sağlamlığını göstermesi bakımından önemlidir. Boyda Burla Hatun'un inancını gösteren ifadeler şunlardan ibarettir.

"Bidevi atlı oğula Yarab n'oldu?

...

Yalınız bir oğula Yarab n'oldu?"⁵³

"Kara donlu dervişlere adak verdim,

Yanıma dönüp baktığımda, komşuma iyi baktım,

Umanıma, usanına aş yidirdim,

Aç görsem doyurdum,

Yalincık görsem donattım,

Dilek ile bir oğulu güc ile buldum."⁵⁴

"Azgın dinli kâfire ben varayım."⁵⁵

Burla Hatun'un karşılama törenlerinde samur cübbe giydiğini, başına çember bağladığını ve matemli günlerde gök giyip, kara sarıldığını görmekteyiz. Boyda onun giyim ve kuşamıyla ilgili şu ifadeler vardır.

"... samur cübbesini eğinine aldı, Kazan'ı karşıladı."⁵⁶

53. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

1967, s.107

54. a.g.e, s.108

55. a.g.e, s.108

56. a.g.e, s.105

"Çemberime alca kanım süreyim mi?"⁵⁷

"Annem benim için gök giyip, kara sarılsın."⁵⁸

Burla Hatun'un ailesi, oğlu ve kocasından ibaret-
tir. Babası ve kocası bir beydir. Babasından ve kocasın-
dan dolayı da sosyal çevresi geniştir. Burla Hatun evinde
erkeği ile eşit haklara sahiptir. Oğlunun ilk av merasimi-
ni düzenlemek için attan aygır, deveden buğra, koyundan
koç kırdırarak bir şölen düzenlemesi kadının aile içinde
yerini göstermesi bakımından önemlidir. Burla Hatun'un
çeşitli konularda kocası ile tartışmaya girmesi Türk top-
lum hayatında kadının erkeğe eşit olmasını göstermesi ba-
kımından ehemmiyetlidir.

Burla Hatun, korkusuz bir cengâverdir. Düşmanla
savaşmak için kocasının arkasından kırk ince kızla savaş
alanına gider. Kazan Bey yaralanıp zor bir durumda kalmış-
tır. Kocasının imdadına yetişen Burla Hatun, kocası ile
birlikte düşmana karşı savaşır. Burla Hatun'un metin için-
de yiğitliğini aksettiren şu ifadelere rastlamaktayız.

"Karşı yatan karadağdan,

Bir oğul uçurdunsa, söyle bana!

Külünk ile yıktırayım.

Kanca akan yüğrük sudan,

Bir oğul akıttınsa, söyle bana!

Damarlarını soğuldayım!

57. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul
1967, s.109

58. a.g.e, s.113

Azgın dinli kâfirlere,
 Bir oğul tutturdunsa, söyle bana!
 Han babamın yanına ben varayım,
 Ağır asker, bol hazine alayım.
 Azgın dinli kâfire ben varayım,
 Yaralanıp kazılık atımdan inmeyince,
 Yenimle alca kanım silmeyince,
 Kol but olup yeryüzüne düşmeyince,
 Yalınız oğul haberini almayınca,
 Kâfir yollarından dönmeyeyim!"⁵⁹

"Uruz'un anası boyu uzun Burla Hatun, oğlancığını anıp kararı kalmadı. Kırk ince belli kız-oğlanla kara aygırı çektirdi, sıçrayıp bindi. Kara polat öz kılıcını kuşandı. Başım tacı Kazan gelmedi, deye Kazan"ın izini izledi, gitti. Kazan"a yakın geldi."⁶⁰

Kazan"ın ağzından Burla Hatun'un yiğitliği şu şekilde anlatılır.

"Kara aygırının dizginini bana dönder, yiğit!
 Gözlerini kaldırıp yüzüme bak, yiğit!
 Altındaki kara aygırı bana ver, yiğit!
 Elindeki sivri çıdanı,
 Yanındaki gök polat kılıcını bana ver, yiğit!
 Bu günümde umut ol bana, yiğit!
 Fale, ülke vereyim sana, yiğit!"⁶¹

59. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul 1967.s.108

"Boyu uzun Burla Hatun, kara tuğunu kâfirin kılıçladı, yere yıktı. Tekür alındı, melik tutuldu, tuğu yıkıldı, kâfir kaçtı. Derelerde kâfire kırgın girdi. Onbeşbin kâfir kimi kırıldı, kimi tutuldu."⁶²

62. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul 1967, s.119

B- Diğlerleri

Kâfir Kızları

Bu kızların fiziki özelliklerinin dışında hikâye içinde başka bir özelliğine rastlanılmamıştır. Fiziki güzellikleri şu şekilde izah edilmiştir.

"Dokuz kara gözlü, güzel yüzlü, örme saçlı, elleri bileğinden kınalı, parmakları nakışlı, gerdanları birer karış kâfir kızları al şarabı altın ayakla soylu Oğuz beylerine gezdirirlerdi."⁶³

Kırk İnce Belli Kız

Bu kızların metin içinde herhangi bir hususiyetlerine dair bir işaret yoktur. Sadece bellerinin inceliği ve dolayısıyla güzel olduklarına işaret edilmiştir.

63.Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul
1967, s.94

V- Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Foyu

Foyun Özeti

Deli Dumrul deli dolu bir delikanlıdır. Kuruçay"ın üzerine bir köprü yaptırır. Köprüden geçenlerden otuzüç akça, geçmeyenlerden döğe döğe kırk akça alır.

Günlerden birgün köprüsünün yamacındaki obadan bir yiğit ölür. Yiğidin ölümü üzerine obalı yas tutar. Olaydan haberdar olan Deli Dumrul, Azrail"e karşı çıkarak onunla çekişmek, savaşmak ister.

Ulu Tanrı"ya Deli Dumrul"un sözleri hoş gelmez. Bu nedenle onu cezalandırmak için Azrail"e canını alması için emir verir.

Deli Dumrul ile Azrail karşılaşır, Deli Dumrul çaresiz kalarak Azrail"den aman diler. Azrail kendisinden değil Allah"tan aman dilemesini ister. Allahü Teala Deli Dumrul"u canının yerine bir can bulması şartıyla serbest bırakır. Deli Dumrul, önce babasından, sonra anasından can diler. Ancak isteği anası ve babası tarafından reddedilir. Deli Dumrul"un istediği canı hanımı vermek ister, fakat Deli Dumrul Allah"a yalvararak hanımı ile kendisinin birlikte bağışlanmasını veya birlikte canlarının alınması talebinde bulunur. Deli Dumrul"un bu davranışı Allahü Teala"ya hoş gelir. Ulu Tanrı bu nedenle Deli Dumrul'un anasının ve babasının canını alır ve Deli Dumrul ile hanımına yüz-kırk yıl ömür verir.

A- Deli Dumrul'un Hanımı

Hikâyeden anlaşılacağı üzere Deli Dumrul, hanımını, hanımını da Deli Dumrul'u çok sevmektedir. Deli Dumrul'un hanımını aile bağının önemini kavramış, fedakâr bir kadındır. Herşeyin bir bedeli olduğu gibi, sevginin de bir bedeli vardır. O bedeli ödeyebilmek için herşeyden önce fedakâr olmak gerekir. Ancak, gerçek sevgiyi tadabilenler ve onun şuuruna varabilenler bu fedakârlığa sahip bulunabilirler. Hikâyede gerçek sevginin temelinin fedakârlığa dayandığı kuvvetli bir şekilde vurgulanmak istenmiştir. Nitekim Deli Dumrul'un annesi ve babasının, oğullarının yerine canlarını vermekten çekinmeleri, dolayısıyla fedakârlık duygusuna yabancı bulunmaları, Tanrı tarafından hoş karşılanmaz. Ama, eşinin yerine seve seve ölüme gitmeye razı olan Deli Dumrul'un hanımını ve çocuklarına gerçek sevgi ile bağlı bulunan Deli Dumrul, davranışları ve duyguları bakımından Tanrı'nın sonsuz merhametinden istifade ederler. Tanrı gönülleri sevgi dolu bu iki insanı mükâfatlandırırken, diğerlerini cezalandırır.

Gerçek sevgiye ulaşmak büyük bir şeydir. Ona gerçekten ulaşıp ulaşılmadığının ispatı da onun uğrunda katlanılan fedakârlıktır. Bu sebeple insanın insana sevgisi insan için en büyük değer olan canı ile ölçülmek istenmiştir. Deli Dumrul'un hanımının sevgisinin büyüklüğü canını vermek istemesiyle ispatlanmıştır. Deli Dumrul ile eşi bambaşka bir düşüncenin mimarıdır. Deli Dumrul'un annesi ve babası da ayrı bir dünyanın görüşünü temsil etmekte-

dir. Birinci görüş sevgi ve fedakârlıkla doludur. İkincisi ise kuru ve şekilci bir dünyadan ibarettir. Bu boyda aslında vurgulanmak istenen şey, vakti saati gelince insanların özellikle de ihtiyarların öleceklerini bilmeleridir. Bu gerçek, değişik şekilde işlenmiş ve işleniş şekli de hikâyeye renk katmıştır.

Boyda Deli Dumrul'un hanımının sevgi ve sadakatını yansıtan şu mısralara rastlamaktayız.

"Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Koç yiğidim, şah yiğidim!
Karşı yatan karadağları,
Senden sonra ben neylerim?
Yaylar olsam, benim mezarım olsun!
Sovuk sovak sularını,
İçer olsam, benim kanım olsun!
Altınımı, akçanı harcar olsam,
Senden sonra bir yiğidi,
Sevip varsam, birlikte yatsam,
Ala yılan olup beni soksun!"

...

Arş tanık olsun! Kürsî tanık olsun!
Yer tanık olsun! Gök tanık olsun!
Ulu Tanrı tanık olsun!"

Benim canım senin canına kurban olsun."⁶⁴

64. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

Deli Dumrul'un hanımının fizikî güzelliğini yansıtan herhangi bir işarete rastgelmemiştir.

Deli Dumrul'un hanımının şairlik istidadı vardır. Boyun bütünü içindeki 11 soylamanın sadece bir tanesi Deli Dumrul'un hanımına aittir.

Onun badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı, tahsil durumu, giyim-kuşam ve yiğitlik özellikleriyle ilgili bir hususa yer verilmemiştir.

O, Allah'ın birliğine ve büyüklüğüne inanmaktadır. İnanıcı ile ilgili şu mısralara rastgelmekteyiz.

"Arş tanık olsun! Kürsî tanık olsun!

Yer tanık olsun! Gök tanık olsun!

Ulu Tanrı tanık olsun!"⁶⁵

Deli Dumrul'un hanımının aile yapısı, kaynatası, kaynanası, iki erkek evladı ve kocasından meydana gelmektedir.

65.Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

B- Diğerleri

Deli Dumrul'un Anası

Deli Dumrul'un anası ayrı bir dünyanın ve ayrı bir düşüncenin sahibidir. Oğlunun yerine can vermekten çekinmiş olması, fedakârlık duygusuna yabancı oluşundandır. Canının dışında her türlü fedakârlığa girmiş olması onun yine de oğlunu sevdiğini gösterir. Can bağışlamak biraz da psikolojik bir olaydır. Deli Dumrul'un anası oğluna olan sevgisini ve canını oğluna feda edemeyeceğini şu soylama ile anlatmaya çalışır.

"Oğul, oğul, ay oğul!

Dokuz ay dar karnımda taşıdığım oğul!

On ay deyende dünya yüzüne getirdiğim oğul!

Dolama beşiklerde belediğim oğul!

Akça burçlu hisaralarda tutulaydın oğul,

Sası dinli kâfir eline tutsak olaydın oğul!

Altın, akça gücüne varıp seni kurtaydım oğul!

Yaman yere varmışsın, varamam.

Dünya şirin, can tatlı,

Canımı kıyamam, belli bil!"⁶⁶

Deli Dumrul'un annesinin fiziki yapısı hakkında metin içinde herhangi bir işarete rastlanmamıştır.

Metindeki 11 soylamadan bir tanesi Deli Dumrul'un anasına aittir.

Hikâye içinde Deli Dumrul'un annesinin yukarda bah-

66.Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

sedilen özellikleri ile ailesinin yapısının dışında her hangi bir hususiyetine raslanamamıştır.

Deli Dumrul'un ve annesinin aile yapısı, bir anne, bir baba, bir evlat, bir gelin ve iki torundan ibarettir.

VI- Kanlı Koca Oğlu Kanturalı Boyu

Boyun Özeti

Oğuz zamanında kanlı Koca adında bir yiğidin Kanturalı adında cılasın bir oğlu vardı. Kanturalı kendisi gibi yiğit bir kızla evlenmek ister. İç Oğuzu"u, Dış Oğuz"u gezer, fakat aradığı vasıfta bir kız bulamaz. Kanlı Koca da İç Oğuz"u, Dış Oğuz"u gezer, ancak oğluna layık bir kızı Trabzon"da bulur. Bu kız Trabzon Tekfuru"nın kızı Sarı Donlu Salcan Hatun"dur.

Kanturalı, kendisi gibi yiğit olan bu kızı alabilmek için Trabzon"a gider. Orada, Salcan Hatun"la evlenebilmek için koyulmuş olan şartları yerine getirerek sevgilisi ile Oğuz iline hareket eder. Trabzon Tekfuru, Kanturalı"ya kız vermiş olmaktan pişmanlık duyar. Bir ordu hazırlar ve Kanturalı'nın arkasından gönderir. Sarı Donlu Salcan Hatun"la Kanturalı, arkalarından gelen bu orduyu yenerek evlenirler.

A- Sarı Donlu Salcan Hatun

Metinden de anlaşılacağı üzere gençler birbirini sevmektedir. Salcan Hatun, Kanturalı'yı ilk defa görür görmez âşık olmuş ve ona büyük bir sadakatle bağlanmıştır. Hatta, Salcan hatun'un babasının adamlarına karşı amansız mücadele vermiş olması, onun sevgisinin ve sadakatinin büyüklüğünü göstermesi bakımından çok önemlidir. Nitekim, Salcan Hatun'un gelen orduyu mağlup etmesinden sonra Kanturalı ile aralarında çıkan bir tartışmada onu öldürmemek istemesi aralarındaki sevgiyi göstermesi yönünden ayrıca önemlidir.

Salcan Hatun oldukça güzeldir. Bunu onun teninin beyazlığından, boyunun uzunluğundan, ağzının küçüklüğünden, kaşlarının karalağından ve ressamların çizdiği resim kadar güzel oluşundan anlamaktayız. Bu gibi vasıflar bir güzelde bulunması gereken temel fiziki özelliklerdir. Hikâyede Sarı Donlu Salcan Hatun'un yukarıda saydığımız özelliklerini yansıtan şu ifadelere rastlamaktayız.

"Meğer Tarabuzan Tekürü'nün bir çok görklü, sevimli kızı vardı."⁶⁷

"Güzeller şahı Sarı Donlu."⁶⁸

"Akça yüzlü ben gelini yakalayıp atamın, anamın evine iletmesinler, dedi."⁶⁹

67.Orhan Şaik Gökyay,Dede Korkut Hikâyeleri,1.b,İstanbul
1967, s.134

68. a.g.e, s.138

69. a.g.e, s.149

"Görklüm, nereye gidiyorsun? dedi."⁷⁰

"Yalap yalap yalabıyan ince donlum!"

Yere basmayıp yürüyen selvi boylum!

İki badem sığmayan dar ağızlım!

Kalemçiler çaldığı kara kaşlım!

Aslan uruğu, sultan kızı!"⁷¹

Sarı Donlu Salcan Hatun, aynı zamanda şairdir. Nitekim bu boydaki 18 soylamadan 4 tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Sarı Donlu Salcan Hatun, pir veya bir derviş elinden bade içmek suretiyle âşık olmamıştır. Metinde buna ait herhangi bir işaret yoktur.

Boyda, onun saz çalıp çalmadığı, tahsil durumu ile ilgili bir hususa rastlanmamıştır.

Salcan Hatun, Trabzon Tekfuru'nun kızıdır. Dolayısıyla Hıristiyan dinine mensuptur. Hikâye içinde dini görüşlerden dolayı herhangi bir çatışmaya rastlanmamıştır.

Boyunbütünü içinde Salcan Hatun'un giyim ve kuşanı ile ilgili geniş bir izahata girilmemiştir. Ancak, hikâyeye anlatıcısı, Salcan Hatun'un parıl parıl parlayan ince ve sarı elbiseler giydiğini söylemektedir. Onun kıyafeti ile ilgili şu ifadelere rastlamaktayız.

"Sarı Donlu Salcan Hatun köşkten bakar."⁷²

70. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul 1967, s.152

71. a.g.e, s. 157

72. a.g.e, s. 141,145,147

"Yalap yalap yalabıyan ince donlum."⁷³

"Bütün yanında olan kızlar al giyinmişlerdi; kendi sarı giymişti."⁷⁴

Sarı Donlu Salcan Hatun'un babası Trabzon Tekfuru'dur. Dolayısıyla sosyal çevresi geniştir. Babasının maiyeti ve kendi hizmetini gören yüzlerce nedimesi, hatta kendisine âşık amcasının oğlu vardır. O meydana yapılmış bir köşkte yaşamakta ve her isteği anında yerine getirilen itibarlı bir ailede yetişmiştir.

Salcan Hatun korkusuz bir cengâverdir. Yiğitlik meydanlarının başı eğilmeyen, yılmaz savaşçısıdır. Kanturalı'nın evleneceği kızda bir erkekte bulunması gereken özellikleri araması, o devir Türk toplum hayatında kadın ile erkek arasında herhangi bir farkın söz konusu olmadığını ve kadın erkek eşitliğinin herkes tarafından benimsenmiş, sosyal bir değer olarak yaşandığını kesin bir açıklıkla ortaya koymaktadır. Salcan Hatun'un savaş meydanlarında bir erkekten geri kalmaması, kadının en zor görevleri dahi bir erkek kadar başarabileceğinin belgesi olarak ortaya konulmuştur. Türk toplumunda kadın süs ve zevk aracı olmanın, sadece yemek pişirip, bulaşık yıkayıp çocuk doğurmanın ötesinde bir takım sosyal görevleri bulunan, sosyal bir karakter olarak ortaya çıkmaktadır. Onun yiğitliğini aksettiren şu ibarelere rastlamaktayız.

73. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul 1967, s.157

74. a.g.e, s. 139

Kanturalı, babasına evleneceği kızın dolayısıyla Sarı Donlu Salcan Hatun'un özelliklerini şu şekilde ifade eder.

"-Baba, ben yerimden doğrulmadan o kalkmış, ayağa dikilmi olmalı; ben karakoç atıma binmeden o binmiş olmalı; ben kanlı kâfir eline varmadan, o varmış, bana baş getirmiş olmalı, dedi."⁷⁵

"Sağna, soluna iki koşa yay çekerdi. Attığı ok yere düşmezdi."⁷⁶

"Kız hazırlandı, baktı, gördü, atlılar geldi. Atını oynattı, Kanturalı'nın üzerine geldi."⁷⁷

"Gelin at üzerinde, giyinmiş, süngüsü elinde."⁷⁸

Kanturalı yaralı olduğu için Salcan Hatun'u tanıyamamıştır. Onu başka bir yiğit zanneder ve onu över.

"Kalkıp yerinden doğrulan yiğit,

Ne yiğitsin?

Yelesi kara kazılık ata binen yiğit,

Ne yiğitsin?

Habersizce başlar kesen,

Destursuzca benim yağıma giren yiğit,

Ne yiğitsin?"⁷⁹

75. Orhan Şaik Gökçay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

1967, s.133

76. a.g.e, s.134

77. a.g.e, s. 151

78. a.g.e, s.151

79, a.g.e, s.153

"Atına mahmuz vurdu, bir yüksek yere çıktı, gözledi. Cördüki, derenin içinde toz bir derilir, bir dağılır. Üzerine geldi, gördü ki, Kanturalı'nın atını oklamışlar; gözünün kapağını oklamışlar. Yüzünü kan bürümüş, durmaz siler. Kâfirler uşer, kılincını yalın eyler, kâfiri önüne katıp kovar.

Salcan Hatun bunu böyle gördü, içine od düştü. Bir bölük kaza, şahin girmiş gibi kâfire at saldı, bir ucundan girip öbür ucuna çıktı."⁸⁰

"Kız bir okta Kanturalı'ya attı, şöyle ki başında olan bit ayağına indi."⁸¹

"-Bey yiğit, baş esen olsa berk bulunmaz mı olur? Bu gelen kâfir, çok kâfirdir, savaşalım, döğüşelim, ölenimiz ölsün, diri kalanımız odaya gelsin, dedi."

Bu arada Hatun at saldı, karımını bastı, kaçanını kovmadı, aman diyeni öldürmedi. Öyle sandı ki, yağı basıldı. Kılıcının balçağı kan, odaya geldi. Kanturalı'yı bulamadı."⁸²

80. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, 1. b., İstanbul

1967, s.153

81. a.g.e, s.157

82. a.g.e, s.152

VII- Kazılık Koca Oğlu Yeğenek Boyu

Boyun zeti

Kazılık Koca, Bayındır Han'ın veziri idi. Günlerden bir gün Bayındır Han'dan akın diledi. Sefer hazırlıkları yaptı, yola düştü ve bir gün Dzmrd Kalesi'ne geldi. Yaptığı savaşı kaybederek esir düştü. 16 Yıl esaret hayatı yaşadı. Savaşa giderken bir yaşında bir oğlu vardı. Günlerden bir gün Yeğenek beylerle oturup sohbet ederken Kara Gne Oğlu Budak'dan babasının esir olduğunu öğrendi. Bayındır Han'dan izin isteyerek Dzmrd Kalesi'ne hareket etti. Kâfirlerle uzun uzadıya bir mücadeleden sonra babasını esaretten kurtardı.

A- Kazılık Koca'nın Hanımı

Metinde bu hanımın fiziki özelliğinin dışında önemli sayılabilecek değerde herhangi bir hususiyetine rastgelelinememiştir.

Fiziki güzelliği ile ilgili sadece şu mısraya rastlamaktayız.

"Ala gözlü görklü helâlimi yüklü kodum."⁸³

83.Orhan Şaik Gökyay,Dede Korkut Hikâyeleri,1.b,İstanbul

VIII- Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boyu

Boyun Özeti

Oğuz boyları düşman saldırısına uğrar. Saldırıya uğrayan Oğuz halkı kaçar. Bu göç esnasında Aruz Koca, oğlunu düşürür. Bir arslan, düşen bu çocuğu alıp besler. Bu çocuk bilâhare Oğuz Han'ın yilkıcısı tarafından görülür ve Oğuz iline getirilir. Aruz Koca bu çocuğun kendi çocuğu olduğunu anlar ve evine alır. Dedem Korkut bu çocuğa Basat adını koyar.

Aruz'un, Konur Koca Sarı Çoban adında bir çobanı vardır. Bu çoban bir peri kızı ile sevişir. Bu ilişkiden gövdesi adam, tepesinde tek gözü olan bir çocuk dünyaya gelir. Aruz, bu çocuğu eteğine sararak evine getirir. Tepegöz, Oğuz'un başına belâ olur. Her gün Oğuz'dan iki adam, beşyüz koyun haraç almaya başlar. Oğuz ailelerinden birçok kişiyi telef eder. Bir gün Basat akından döner ve Tepegöz'ün Oğuz iline yaptığı zalimliği öğrenir. Basat, Tepegöz'le savaşır ve onu mağlup ederek Oğuz'u bu belâdan kurtarır.

A- Peri Kızı

Metinden anlaşılacağı üzere bu boyda mitolojik unsurlar vardır. Peri Kızı, mitolojik bir unsurdur. Bu kızın evlâdına karşı bir sevgi ve sadakat içinde olduğunu görüyoruz. Onun evlâdını çok sevdiğini şu ifadelerden anlamaktayız.

"Tepégöz"ün Peri anası gelip oğlunun parmağına bir yüzük geçirdi. Oğul, sana ok batmasın, tenini kılıç kesmesin, dedi."⁸⁴

Peri Kızı'nın gelecekte olacak olan bir takım hadiseler hakkında bilgi vermiş olması, onu olağanüstü özelliklere sahip biri olduğunu göstermektedir. Bu hususta metin içinde şu ifadeye rastlamaktayız.

"Oğuz'un başına ölüm getirdin."⁸⁵

Yukarıda değindiğimiz vasıflarından başka Peri Kızı'nın başka bir özelliğine rastlanılmamıştır.

84.Orhan Şaik Gökyay,Dede Korkut Hikâyeleri,1.b,İstanbul
1967, s.174

85. a.g.e, s.173

B- Kapakkan"ın Hanımı

Metinden anlaşılacağı üzere bu hanım evlâtlarına büyük bir sadakate bağlıdır. Bu nedenle oğullarından küçüğünü ölümden kurtarmak için Basat'dan yardım diler. Evlâdının ölmemesi için, bir çok fedakârlığı göze almış olması onun evlâdına bağlılığını göstermesi bakımından önemlidir.

Metinin bütünü içinde bu hanımın fiziki özelliklerini yansıtan bir ifadeye rastlanılmamıştır.

Bu hanımın şairlik kabiliyeti vardır. Boy içindeki 8 soylamadan bir tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Hikâyede badeli olup olmadığı, kopuz çalıp çalmadığı, tahsil, inanç, giyim ve kuşam'durumu hakkında herhangi bir işaret yoktur.

Kapakkan"ın Hanımı'nın ailesi, kocası ve iki oğlundan ibarettir. Hikâyede büyük oğlu, Tepegöz tarafından telef edilmiştir.

Yukarıda bahsini ettiğimiz kadının hikâyede kahramanlık özelliğine işaret edilmemiştir.

IX-Begil Oğlu Emren'in Boyu

Boyun Özeti

Kamgan Oğlu Han Bayındır, bir şölende Begil'i ödülendirir. Begil, Gürcistan sınırında bulunan Berde ve Gence'yi yurt edinir. Oğuz'un karakolluk görevini yürütür.

Bayındır Han, yine bir gün Begil'i toplantısına çağırır. Toplantıda Begil'in yiğitliği üzerine konuşulur. Bu konuşmalar esnasında Bayındır Han, Begil'in istemeyerek gururunu kırar. Begil, Oğuz'a başkaldırmak ister ama hanımı onu padişahlara isyan etmenin iyi olmayacağı hususunda ikna eder. Begil, hanımının sözlerini doğru bulur. Atına binerek Kazılık Dağı'na ava gider. Avda yaralanır, onun yaralandığını duyan düşmanlar saldırıya geçer. Begil, düşmanlara karşı koymayı göze alamaz. Bu nedenle Bayındır Han'dan yardım ister. Ancak, oğlu Emren, Bayındır Han'dan yardım istemeyi doğru bulmaz. Emren, babasına düşmanla kendisinin savaşmak istediğini söyler. Bunun üzerine Emren savaşır ve düşmanı yener.

A- Begil'in Hanımı

Metinden anlaşıldığına göre, eşine ve ailesine bağlıdır. Kocası ile çeşitli konularda tartışmaya girmesi ve onu ikna etmesi, kadının erkeğinin yanında bir değer olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Hatta kocası onun fikirlerini değerli bularak uygulamaya koymaktadır. Bu hanımın sevgi ve sadakatini gösteren şu ifadelerle rastlamaktayız.

"Altın tahtımın iyisi, beyim yiğit!

Göz açıp gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,"⁸⁶

"...

Akça yüzlü görklün ile söyleşmezsin."⁸⁷

"-Yiğidim, bey yiğidim, padişahlar Tanrı'nın gölgesidir. Padişahına baş kaldıranın işi rast gitmez. Arı gönlüde pas olsa şarap açar. Sen gideli hânım, eğri yatan ala dağların avlanmamıştır, ava binsene, gönlün açılsın, dedi."

Kişi koynunda yatan helâline sırrını demez mi olur?"⁸⁸

Begil'in hanımının fizikî güzelliği hakkında geniş bir izahat verilmemiştir. Onun güzelliğini aksettiren şu mısraya raslamaktayız.

86. Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul 1967, s.190

87. a.g.e, s.191

88. a.g.e, s.192

"Akça yüzlü görklün ile söyleşmezsin."⁸⁹

Begil'in hanımında şairlik kabiliyeti vardır. Boyda mevcut 10 soylamadan biri ona aittir.

Metinde bu hanımın badeli olup olmadığı, kopuz çalıp çalmadığı, tahsil durumu ile ilgili bir emareye rastlanmamıştır.

Begil'in hanımı, dünyanın yaratılışı, insanların bu dünya ile ilgili fonksiyonları v.s. gibi hususlarda bilgi sahibi olduğunu görmekteyiz. Bu konu ili ilgili şu ifadeler vardır.

"-Yiğidim, bey yiğidim, padişahlar Tanrı'nın gölgesidir. Padişahına baş kaldıranın işi rast gitmez."⁹⁰

Metinin bütünü içinde bu hanımın giyimi ve kuşamı ile ilgili bir ize rastlanmamıştır.

Begil ve hatununun bir tek evlatları vardır. Bu aile üç kişiden ibarettir. Begil bir bey olduğu için sosyal çevresi geniştir.

Begil'in hanımının yukarıda değindiğimiz özelliklerinin dışında herhangi bir başka hususiyetine tesadüf edilmemiştir.

89. Orhan Şaik Gökçay, Dede Korkut Hikâyeleri, 1.b,

İstanbul 1967, s. 191

90. a.g.e. s. 192

X- Uşun Koca Oğlu Seğrek Boyu

Boyun Özeti

Uşun Koca'nın iki oğlu vardır. Bunlardan büyüğünün adı Eğrek, küçüğünün adı da Seğrektir.

Eğrek'in, Bayındır Han'ın meclisine patavatsızca girip çıkışı garip karşılanır. Bu nedenle kendisine bu patavatsızlığının sebebi sorulur. O da sebebinin olmadığını söyler. Ters Uzamış adında bir yiğit, Eğrek'e "Bayındır Han"ın divanına bu şekilde girebilmek için baş kesmek, kan dökmek lâzımdır." der.

Eğrek'e bu sözler ağır gelir. Kazan'dan akın diler, Kazan Bey akın verir. Eğrek, düşmanlar tarafından Alınca Kalesi'ne hapsedilir.

Eğrek'in kardeşi Seğrek büyür, yiğit olur. Kardeşinin Alınca Kalesi'nde esir olduğunu öğrenir. Anasından, babasından izin alarak Alınca Kalesi'ne yürür, kardeşi Eğrek'i esaretten kurtarır.

A- Eğrek ve Seğrek'in Anası

Metinden de anlaşılacağı üzere Eğrek ve Seğrek'in anası her iki oğlunu da çok sevmektedir. Bunu, Seğrek'e, Eğrek'i kurtarması için izin vermiş olmasından anlıyoruz. Bu hususta metinde şu ifadeler vardır.

"Ağzın için öleyim oğul!

Dilin için öleyim oğul!"

Karşı yatan karadağın

Yıkılmıştı, yüceldi sonunda;

Akıntılı görklü suyun,

Soğulmuştu, çağladı sonunda;

Kaba ağaçta dalın, budağın

Kurumuştun, yeşerdi sonunda."⁹¹

"Soylu Oğuz Beyleri izine varırsa sen de var!

O yiğide eriştiğinde ak boz atının üzerinden yere in!

Elini kavuşturup o yiğide selâm ver! Elini öpüp boynuna

sarıl! Karadağımın yükseği kardeş de! Ne duruyorsun, oğul,

sür, git, dedi."⁹²

"-Yanlış haber, gitme oğul, dediler."⁹³

Bu hanımın, metinde fiziki güzelliğine işaret edilmemiştir.

Boyda 11 soylamadan bir tanesi Eğrek ve Seğrek'in annesine aittir.

91.Orhan Şaik Gökyay,Dede Korkut Hikâyeleri,1.b,İstanbul

1967, s.208

92. a.g.e, s.209

93. a.g.e, s.209

Metnin bütünü içinde bu hatunun badeli olup olmadığı, kopuz çalıp çalmadığı, tahsil, inanç, giyim ve kuşamla ilgili durumları hakkında bir ize rastlanmamıştır.

Bu aile, anne, baba ve iki evlattan ibarettir. Sosyal çevreleri geniş ve akıncı bir toplum içinde yetişmiş olmalarından dolayı da savaşçı bir ruha sahiptirler. Bu boyda aile içinde babadan ziyade anne daha aktiftir.

Eğrek ve Seğrek'in anasının metinde yiğitlik özelliklerine değinilmemiştir.

B- Seğrek'in Hanımı

Hikâyeden de anlaşılacağı gibi bu iki genç birbirlerini severler. Seğrek'in hanımı, beyinin akına çıkmasını önlemek istemesinin nedeni, onu kaybetmek istemesindedir. Hatta, onun akına gitmesini önlemek için kayınvalidesine ve kayınbabasına bu olayı haber verir. Bu konuda kendisine yapılabilecek olan iftira ve dedikoduları peşinen kabul etmiş olması da ayrıca önemlidir.

Bu hanımın Seğrek'i çok sevdiğini şu ifadelerden anlamaktayız.

"Kılıcını kaldır yiğit! Murat ver, murat al, sarılalım, dedi."⁹⁴

"Yiğidim, ben sana bir yıl bakayım;
 Bir yılda gelmezsen iki yıl bakayım;
 İki yılda gelmezsen üç yıl, dört yıl bakayım;
 Altı yol ayırdına çadır dikeyim,
 Gelenden gidenden haber sorayım,
 Hayır haber getirene at, giyecek veriyim,
 Kaftanlar giydireyim;
 Kötü haber getirenin başını keseyim,
 Erkek sineği üzerime kondurmayayım,
 Murat ver, murat al, sonra git, yiğidim!"⁹⁵

"Ayağı uğursuz gelin diyeceklerine, utanmaz gelin desinler.Kayınatama, kayınanama söyleyeyim, dedi."⁹⁶

94. Orhan Şaik Gökay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

1967, s.210

95. a.g.e. s.211

96. a.g.e.s.211

"Ala gözlü oğlun kardaşını andı, gider,
Akça yüzlü gelinin döndüremez,
Size malum olsun!
Dedi."⁹⁷

Seğrek'in hanımının fiziki güzelliği hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Sadece teninin beyaz olduğu konusunda bir işaret vardır.

"Akça yüzlü gelinin döndüremez."⁹⁸

Bu hanımın şairlik kabiliyeti vardır.

Metin içinde çeşitli kişiler tarafından söylenmiş 11 soylamadan iki tanesi Seğrek'in hanımı tarafından söylenmiştir.

Yukarıda saydığımız özelliklerin dışında başkaca bir hususiyetine rastlanamamıştır.

97. Orhan Şaik Gökyay, Dede F orkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

1967, s.211

98. a.g.e, s.211

XI- Salur Kazan'ın Tutsak Olup Uruz'un Çıkardığı

Boyu

Boyun Özeti

Trabzon Tekfuru, Kazan'a bir şahin gönderir. Kazan, bu şahinle ava çıkar. Av esnasında şahin Toman'ın kalesine uçar. Kazan, şahinin ardına düşerek bu kaleye gelir. Bu kalede uyurken düşmanlar tarafından esir edilir.

Babasının, Toman'ın kalesinde esir olduğunu bir yabancından öğrenen Uruz, durumu annesine sorar. Annesinden doğru cevabı alan Uruz, ordu ile Toman'ın kalesine yürür. Zorlu bir mücadeleden sonra babasını esaretten kurtarır.

A- Uruz'un Anası

Metinden de anlaşılacağı üzere anası Uruz'u çok sever. Onun savaş esnasında ölebileceğini düşünerek babasının Toman'ın kalesinde esir olduğunu dahi söylemez. Bu husus metinde şu şekilde yansıtılır.

"-Oğul, baban sağdır, ama söylemeğe korkardım. Kâfire varasın, kendini ortaya atasın, ölesin, derdim, onun için sana demezdim, canım oğul, dedi. Ama emmine adam sal, gelsin, görelim, ne der, dedi."⁹⁹

Uruz'un anasının beyaz tenli oluşunun dışında fiziki güzelliğiyle ilgili başka bir emareye rastlanmamıştır.

Uruz'un anasının metinde aile yapısının dışında başka bir özelliğine rastlanmamıştır.

Bu aile baba anne ve Uruz'dan müteşekkildir.

99. Orhan Şaik Gökyay, Dede Ferkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

E- Diğerleri

Tekfur'un Karısı

Bu hanımın ölen kızına karşı son derece özlem duyduğunu ve onun hasretiyle yanıp tutuştuğunu görmekteyiz.

Metinde Tekür'ün karısının fizikî güzelliği, şairlik, badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı ve tahsil durumu ile ilgili bir iz yoktur.

Tekür'ün karısının hangi dine mensup olduğu açıkça belirtilmemiştir. Ancak müslüman değildir. Bir takım batıl inançlara sahiptir. Bu husus metinde şu şekilde yansıtılmıştır.

"-Dinin için Kazan Bey, yedi yaşında bir kızcağım zım ölmüştür, kerem eyle ona binme, dedi."¹⁰⁰

"Vay senin elinden ne yer yüzünde dirimiz, ne de yer altında ölümüz kurtulmuş, dedi."¹⁰¹

"Kerem eyle, o Tatar"ı kuyudan çıkar, kızcağımın belini kırar; yer altında kızcağızıma binermiş; öteki ölümlerimizi toplarmış; bir de ölümlerimiz için verdiğimiz aşu ellerinden çekip, alıp yirmiş; onun elinden ne ölümüz ne dirimiz kurtulmuş."¹⁰²

Boy içinde bu hanımın giyim ve kuşam, aile yapısı, yiğitlik özelliklerine rastlanılmamıştır.

100.Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

1967, s.222

101. a.g.e, s.223

102. a.g.e, s.223

XII-İç Oğuz"a Dış Oğuz"un Asi Olup Beyrek"in Öldü-
ğü Boyu

Boyun Özeti

Kazan senede bir gün İç Oğuz"a, Dış Oğuz"a evini yağmalatır. Senede bir gün yapılan bu törene Dış Oğuz beyleri gelmezler. Dış Oğuz, Kazan"a düşman olur.

Dış Oğuz beyleri, Kazan"ın taraftarı olan Beyrek'i pusuya düşürerek öldürürler.

Kazan, Beyrek'in ölümüne çok kızar. Ordularını harekete geçirerek, dayısı Aruz'un üzerine yürür. İç Oğuz'la Dış Oğuz çarpışır. Dış Oğuz'un Beyi, Kazan"ın dayısı Aruz'un kafası kesilir. Dış Oğuz Beyleri mağlup edilir.

Bu boyda çeşitli yönleriyle belirtilen herhangi bir kadın yoktur. Metinde Beyrek'in kızı, gelini ve hanımından kısaca bahsedilir. Bu husus metinde şu şekilde ifade edilir.

"Akça yüzlü kızım, gelinim inleşmeden,

Akça yüzlü görklümü."¹⁰³

"Akça yüzlü görklümü oğluna alıversin."¹⁰⁴

"Kara benzer kızı, gelini ak çıkardı, kara giydi."¹⁰⁵

103. Orhan Şaik Gökyay, Dede Forkut Hikâyeleri, l.b, İstanbul

1967, s.244

104. a.g.e, s.244

105. a.g.e, s.244

2-KURBANÎ

Hikâyenin Özeti

Karadağ'da Hüseyinalı Han ile Mirzalı Han adlı iki kardeş vardır. Hüseyinalı Han'ın çoluk çocuğu vardır. Mirzalı Han'ın ise evlâdı yoktur.

Hüseyinalı Han, kardeşi Mirzalı Han'ı çocuklarının yardımıyla evden, barktan çıkarır. Babasından kalma servetten hiçbir şey vermez.

Mirzalı Han ve hanımı çocuklarının olması için ne yapmaları gerektiği hususunda meşveret ederler. Bir takım adak ve ihsanlarda bulunurlar. Allah, Mirzalı Han'ın dileğini kabul eder ve ona ay kadar güzel bir erkek evlât ihsan eder. Çocuk adak sayesinde dünyaya geldiği için adını Kurbanî koyarlar.

Kurbanî, özel hocalardan ders alarak aklî ve naklî ilimleri öğrenir. Bir gün tarlada çift sürerken uyur. Uyku esnasında Gence Hükümdarı Ziyad Han'ın kızı Peri Hanım'ı rüyasında görür. Bu iki genç birbirlerine sevgili kılınır. Kurbanî, Gence'ye gitmek için babasından izin ister. Babası izin verir ve Kurbanî Gence'ye hareket eder. Yolculuk esnasında birçok kişilerle karşılaşır. Neticede Kurbanî, Gence'ye ulaşır. Gence'de, Ziyad Han'ın yeğeni Mahmut Bey'le tanışır ve onunla arkadaş olur. Bu arada Peri Hanım sevgilisinin Gence'ye geldiğini öğrenir ve onunla buluşur. Ziyad Han'ın veziri, Kara Vezir, Peri Hanım'ı oğluna almak istediğinden Peri'ye musallat olan Kurbanî'yi zindana attırır.

Zindandan kurtulan Kurbanî, Hak Âsıfı olup olmadığı husu-

sunda Kara Vezir tarafından birçok imtihanlara tabi tutulur. Kurbanî bu imtihanlardan yüzünün akı ile çıkar.

Kara Vezir, Peri Hanım'ı Kurbanî'ye vermek niyetinde değildir. Padişahlığı eline geçirerek Kurbanî'yi öldürmek ister. Allah'ın yardımıyla Kurbanî, Kara Vezir'in celadlarından kurtulur.

Peri Hanım, Şih oğlu Şah Abbas'a (Şah Abbas I) sevgilisi ve kendisini Kara Vezir'den kurtarması için mektup yazar. Şih oğlu Şah Abbas, Gence'ye pehlivanı Becan'ı göndererek iki sevgiliyi birbirine kavuşturur.

A- Peri

Kurbanî ile Peri birbirlerini çok sevmektedirler. Kurbanî, sevgilisini bulabilmek için uzun ve zor bir yolculuğa çıkmıştır. Bu da onun Peri'yi ne denli sevmiş olduğunu göstermesi bakımından ehemmiyetlidir. Peri, Kurbanî'yi zindandan çıkarmak için çok çaba sarfeder. Babasının ve Kara Vezir'in kararlarını hiçe sayarak Kurbanî'yi zindandan çıkarmış olması sevgisinin derecesini ortaya koyması bakımından önemlidir. Hatta, Kurbanî'yi her türlü tehlikeye karşı korumak istemesi, onun aşkına ne kadar sadık olduğunu gösterir. Nitekim Şih oğlu Şah Abbas'a kendilerini Kara Vezir'den kurtarması hususunda mektup yazan Peri, bir an önce sevgilisine kavuşmak istemektedir.

Hikâyede Peri'nin Kurbanî'ye olan sevgi ve sadakatini yansıtan şu ifadelere rastlamaktayız.

"Şirin yuhasuna gurbah olduğum,
Serasim et, mehribanım, ay oğlan!
Bu hesret gözlerim bahsın gözüne,
Tezelensin din, imanım, ay oğlan!

Kenardan bahmagla doyabilmerem,
Üzüm, üzün üste goyabilmerem,
Huban yanımdadı, diyebilmerem,
Aç gözünü, çıhdı canım, ay oğlan!

Artırma gönlümün derdi serini,
Yahşı var, yeman var, bunda görünü,

Başına dolandır mezlum, bunda görünü,
Aç gözünü, yoh tevanım, ay oğlan."¹

"Başına döndüğüm ay Perizade,
Can içinde cana vermerem seni.
Neylerem bostanı, neylerem bağı,
Yüz bağı bostana vermerem seni."²

"Temaşaya gelir cemî gülistan
Küllü Dağıstan'a vermerem seni."³

"...

Taht-ı Süleyman'a vermerem seni!"⁴

"Dedim yâr sevmiştim, unuttu, getti."⁵

"Gözüm doymaz senin kimi canandan,
Cananı itiren tez olar candan."⁶

"Olmuşam derdinden deli divana,"⁷

"Yazığ canım sana gurban."⁸

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965, s.24

2. a.g.e, s.20

3. a.g.e, s.20

4. a.g.e, s.20

5. a.g.e, s.36

6. a.g.e, s.36

7. a.g.e, s.36

8. a.g.e, s.52

"Peri Hanım, özünü tez Gurbanî olan otağa salıp dedi:

-Zalim celladlar, niye bunu döyüp öldürürsünüz? Onun meğer pasbanı yoğdu? Siz Allah'ı meğer sevmirsiniz?

Celladlar onu kenara iteleyib, Gurbanî'ni döye döye aparmag istediler. Peri Hanım ağlaya ağlaya celladların ayağına yıhıldı, göz yaşı ağıttı, benefşe kimi tellerini üzüne tökdü, payız hezeli kimi yanaglarını saraltdı."⁹

" ... Peri Hanım da göz yaşına dem vermişti, özünü yeyib töküdü, leyli kimi saçlarını dağıdıp üzüne tökmüşdü, ded-fegan deyip ağlayırdı."¹⁰

Peri oldukça güzel bir hanımdır. Onun güzelliğini ala gözlü, uzun boylu, güzel yüzlü, dağlarda maral, çöl-lerde ceyran, güneş nişaneli, ay misâli, şuh göz, incebel, mina gerdan, dişi le'l ü gevher, göğsü beyaz, kaşları karadır. Yukarda saydığımız özellikler bir güzelde bulunması gereken ortak özelliklerdir. Bu fizikî güzellikleri metin içinde yansıtan şu mısralara rastlamaktayız.

"...

El uzadıp gonca gülün dermedim,
İran gezdim, Turan gezdim görmedim,
Gözelliğe, mehbubluğda onca hey!"¹¹

"Gözelliğe kimse yoğdu tehrinde,

...

Ne İran, ne Turan, Gence şehrinde;

10. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı, 1965, s.59

11. a.g.e, s.13

Canlar alan o nigarı görmüşem."¹²

"Hubler şahı o serdari görmüşem,"¹³

"Ala gözlü bir dilberim gelibdi."¹⁴

"Bir peri salıpdı çöllere meni."¹⁵

"Dağlarda maralsan, çöllerde ceyran,

Orduban, Nahçıvan boyuna heyran,

Tamaşaya gederçemi gülüstan,

Küllü Dağıstan'a veremerem seni."

...

Cemâlin görmeye Süleyman gele."¹⁶

"Bir perzad görmüşem sizin ellerde,

...

Güneş nişaneli, gemer misallı,

O cahan hubinin cilvedaradı.

...

Gözeller şuhunun sitemkârıdı."¹⁷

"Cebinin tecellâ, cemâlin güneş,"¹⁸

"Tebessüm eyleyir herden nâzenin,

...

Ya müşk-enberdi siyah kakülün,

Ya şeb-i yeldadı, ya ragâipdi."¹⁹

12. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965, s.26

13. a.g.e, s.14

18. a.g.e, s.26

14. a.g.e, s.15

19. a.g.e, s.26

15. a.g.e, s.16

16. a.g.e, s.20

17. a.g.e, s.25

"Melâyik üzüne durma, ayıpdı."²⁰

"Gayıtmag istemez gözüm gözelden,

...

Gözellerin şamaması ellenir."²¹

"Nefes deyer, cıgaları yellenir."²²

"Gaşı cellâd, gemzeleri gan eyler,

Melekler şahının sitemkârıdı."²³

"...

Bir gözel sevmişem, cana faydadı."²⁴

"Bir peri sevmişem, sizin ellidi.

Gözelliyi hamılara bellidi;

Şuh göz, mina gerden, ince bellidi.

...

Ecayib gözeldi, ne hoş dilberdi,

Cemâlina cümle âlem efzeldi;

Ağzında dişleri la'l ü gevherdi,

Sinesi dağların teze garıdı.

Gurbanî der, zülfün ucu heyetdi,

Gur'an'daki Gulhü Vellah Ehetdi,

Deseler serinde bu ne haletdi?

De ki, bir perinin yadigârıdı."²⁵

20. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı.1965, s.26

21. a.g.e, s.26

22. a.g.e, s.27

23. a.g.e, s.29

24. a.g.e, s.29

25. a.g.e, s.29,30

- "Leblerin aşige ab-ı heyatdı."²⁶
- "Gözlerin nergizdi, hüsnün mehtaban,
Açılıp gül, süsen, sümbül, erguvan.
Zanbağı, yasemen, berk-i reyhan,
Fesl-i bahar gülüstanım, hoş geldin!"²⁷
- "...
- Gözeller şahvarı cânım, hoş geldin."²⁸
- "Gündüzün mehridi, gecenin mâhı,
Gudret üçün sırr-ı ilahî zülfün.
Ucun tutan geder heşr-i behište
Mö'minlerin pişt ü penâhı zülfün."²⁹
- "Gurbanî deyer; sen sonasan, sona."³⁰
- "Senin zülfün kimi biştâb olmaz.
Cemâline , Peri, müştâg olalı,
Bidâr olan gözlerimde hâb olmaz."³¹
- "Men felek ayını göyde görmüşem,
Yerde senin gibi mâhitâb olmaz."³²
- "Men seni sevmişem gül üzli yârim;
Ta sen sağ ol, şirin dilli nigârım."³³

26. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları. C.1, Bakı, 1965, s.35

27. a.g.e, s.35

28. a.g.e, s.35

29. a.g.e, s.35

30. a.g.e, s.36

31. a.g.e, s.37

32. a.g.e, s.37

33. a.g.e, s.37

"Bir peri sevmişem sizin ellerde,
Meni câmâlına heyran eyledi.

Bunca bir gözeli bulmadı könül,
Gezdi bu cahânı, seyran eyledi.
Gümüş piyalelim, altun ayaglim,
Sürahı gerdenlim, gaymag dodaglim,
O ceyran yerişlim, ayna gabaglim,"³⁴

"Sevgilimin gaşı Ke'be küncüdü,

...

Ağız süddü, diş dürr dehen incidi."³⁵

"-Peri Hanım"ın çenesinin iki tarafında goşa hal var"³⁶

"Câmâlı Yusuf'in İbn-i Ye"ğub'un

Âleme şems olan hüsnü Hebib'in
Ala gözlü, şirin sözlü mehbubun
Zenehdahı dörd şö'leli hal olu."³⁷

"Güneş ne yandırıp, gemer ne yaçar,
Getreler oynayıp, ummana açar,
Gurbanî der: Kim şahına kec baçar,
Onun kemâlına tez zevâl olu."³⁸

"...

Bahdim yâr yanağı sayalanırdı.

C alma yanağı, büllür buğağı

34. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı, 1965, s.42

35. a.g.e, s.43

36. a.g.e, s.44

37. a.g.e, s.44

38. a.g.e, s.45

O zehri zülfleri halgalanıpdı.

O zehri zülfleri, köksünde çepres,

Zer zerbab üstünden, etlas-ı Çerkes,

Yahası müresse, çatgısı gülgez

Çarğatının ucu sürmelenipti."³⁹

"Siyah zülfü darag ile dara gör!"⁴⁰

"Sensen Gurbanî"nın gül üzlü yarı."⁴¹

"Gurbanam sonam teline."⁴²

"Mina geddin zeberceddi."⁴³

"İtirmişem maralımı,

Bir sinesi yaralı mı?"⁴⁴

"Lebin içib çeşmim ganı,

...

Goynundu ettar dükanı."⁴⁵

"Sinendi çarşım, bazarım."⁴⁶

"Ala gözlü, nazlı Peri."⁴⁷

"Men Peri'yem, boyum beste,

Zülfüm dal gerdeñde deste,

Yerin sallam sinem üste,

Dur gel goynuma, goynuma!"⁴⁸

39. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, c.1, Bakı, 1965, s.48

40. a.g.e, s.50

46. a.g.e, s.52

41. a.g.e, s.50

47. a.g.e, s.52

42. a.g.e, s.51

48. a.g.e, s.53

43. a.g.e, s.51

44. a.g.e, s.51

45. a.g.e, s.52

"Kaş ki, güzel olmayaydın,
Sarılıban solmayaydın."⁴⁹

"Ağ nazik ellerden der, deste bağla."⁵⁰

"Üzün hörmətindən başa nur yağa."⁵¹

"Benefşe kimi tellerini üzüne tökdü, payız hezeli
kimi yanaglarını saraltdı."⁵²

"Bir güzelin eleyinden elendim."⁵³

"Leyli kimi saçlarını dağıdıp, üzüne tökmüşdü."⁵⁴

"...

Cennet-i Me'vadi goynunun içi,
Müetter zülfleri, müselsel saçı,
Her dem şitâb eyler bellere doğru."⁵⁵

"Faş kaman, sinem onun butası."⁵⁶

"Dedim, Perim, zülflerini darama,
Könül keşte çihar hallara doğru."⁵⁷

"...

Yeriyir gabağca Mikayıl, Perim!
Ferişte zülflerin tarumar olmuş,
Asılıp gerdenden hemâyıl, Perim!"⁵⁸

49. Ehliman Ahundov. Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı, 1965, s.55

50. a.g.e, s.56

57. a.g.e, s.64

51. a.g.e, s.56

58. a.g.e, s.65

52. a.g.e, s.57

53. a.g.e, s.58

54. a.g.e, s.59

55. a.g.e, s.64

56. a.g.e, s.64

"Gözeller gözeli, gözeller hası,

...

Sineni benzettim songar yuvası."⁵⁹

"Gözelleri gördüm, nezer eyledin,"⁶⁰

"Dua efsunundu firişte zülfün."⁶¹

Peri, aynı zamanda şairdir. Nitekim bizim incelediğimiz varyantta mevcut 64 şiirden üçü Peri tarafından söylenmiştir.

Peri, bade içmek suretiyle âşık olmuştur. Bu husus metinde şu şekilde izah edilmiştir.

"Onun yuğusuna Gence şehrinde Ziyad Han'ın gızı Peri Hanım girdi. Peri Hanım'ın elini Gurbanî'nin eline verib, onları birbirine buta elediler. Bu iki aşig-meşug yuğuda görüştüler, alışdılar, verişdiler."⁶²

"Yatmışdım, üstüme geldi erenler,

Sefil, ne yatmışan, oyan dediler.

Oyandım gefletden, açdım gözümü,

Al, Ab-ı Kevser'den iç, gan, dediler.

Oyandım gefletden, açdım gözümü,

Erenler payine sürtdüm üzümü,

Dindirdiler, Hag söyledim sözümü,

Doğsan min kelmeme beyân dedilər."⁶³

59. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı, 1965, s.65

60. a.g.e, s.65

61. a.g.e, s.74

62. a.g.e, s.8

63. a.g.e, s.10

"Terehhum eyledim Ab-ı Kevser'den,
Onunçun geçmişem can ile serden,
İstedim metlebim pay-i Genber'den,
Keramet eyledi mene bir buta."⁶⁴

"Gence şehrine gedeycem. Genceli Ziyad Han'ın gızı
Peri Hanım'ı mene bûta veribler."⁶⁵

"...

Gırlar meclisinden bir pay gapmişam."⁶⁶

Metin içinde Peri'nin saz dersi aldığına dair bir belirtiyeye rastlanmamıştır. Peri tarafından söylenmiş şiirlerde Peri saz yerine oniki örük saçlarından bir teli alıp sinesine basmaktadır.

Peri'nin tahsil yapıp yapmadığı konusunda metin içinde herhangi bir işaret yoktur.

Peri Hanım'ın Allah'a inancı tamdır. Allah'ın dar-da kalanlara yardım elini uzatacağına, onları koruyup, kayıracağına inanmaktadır. Metin içinde Peri Hanım'ın inancı ile ilgili şu ifadelere rastlamaktayız.

"Gurbanî, Allah'ı seversen get!"⁶⁷

"-Zalim celladlar, niye bunu döyüb öldürürsünüz?
Onun meğer pasbanı yoğdu? Siz Allah'ı meğer sevmirsiniz."⁶⁸

"O çoğ rehmkâr şahdı. Belke Allah Taala könlüne rehm

64. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı, 1965, s.11

65. a.g.e, s.11

66. a.g.e, s.13

67. a.g.e, s.32

68. a.g.e, s.57

saldı, bize kömek elledi. Yoğsa heç bir yerden bize imdad yoğdu."⁶⁹

"İnşallah heç zad olmaz."⁷⁰

Peri Hanım, daha ziyade ipekli ve gösterişli elbiselerden hoşlanmaktadır. Ayrıca boynunda asılı olan bir hamayili vardır.

Peri Hanım'ın giyimiyle ilgili olarak metin içerisinde şu ifadelere rastlamaktayız.

"Al-yağılı geyib, kargıda durma."⁷¹

"Çargatının ucu sürmelenipdi."⁷²

"Nigar şahı Garabaş'ı, Peri'nin paltarı ile bezedi."⁷³

Peri, Gence hükümdarı Ziyad Han'ın kızıdır. Hükümdar kızı olması nedeniyle sosyal çevresi geniştir. Ailenin tek evlâdı oluşu nedeniyle birtakım avantajlara sahiptir. Babası merhametli, anlayışlı ve pasif bir hükümdardır. Peri'nin birçok hizmetkârı ve arkadaşı vardır.

Peri'nin yiğitlik iddiası yoktur. Ancak, Peri İsfahana hareket eden Tahir'in cesaretini veya kendilerini tanıyıp tanımayacağı konusunda Yurbanı'yi imtihan eder. Burada Peri, onun yiğitliğini mi ölçmek istemiştir, yoksa kendilerini tanıyıp tanıyamadıklarını mı öğrenmek istemiştir, bu husus açıklığa kavuşturulamamıştır.

69. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı, 1965, s.62

70. a.g.e, s.62

73. a.g.e, s.46

71. a.g.e, s.63

72. a.g.e, .48

B- Diğerleri

Nigar

Nigar, babasının dışında hiç kimseyi sevmez. Babasına da menfaatlerinden dolayı sadakat göstermektedir.

Nigar'ın fiziki güzelliği hakkında sadece bir mısra vardır.

"Yalab-yalab yanır üzü."⁷⁴

Şairlik, âşıklık, badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı, tahsil ve inanç durumu hakkında metin içinde herhangi bir iz yoktur.

Nigar'ın giyim ve kuşamı hususunda ise sadece kırmızı elbise giydiğine işaret edilmiştir.

Nigar, vezir kızıdır, bu nedenle çevresi geniştir. Hükümdarın kızı ile arkadaştır. Babası zalim, hain ve merhametsizdir. Nigar, böyle bir babanın terbiyesi ile büyümüştür.

Nigar'ın yiğitlik özelliklerinin olup olmadığı konusunda hikâyede bir işarete rastlanmamıştır.

Meleksuma

Peri'nin baş hizmetçisidir. Bu nedenle Peri'ye bağlıdır.

Çok gezici, dedikoducu ve fırsat değerlendirici oluşunun dışında başkaca bir özelliğine rastlanılmamıştır.

Ailesi hakkında da açık bilgi verilmemiştir.

Şehriban

Fiziki güzelliğinin dışında herhangi bir özelliği-

ne rastlanılmamıştır. Bunu da sadece bir mısradaki şu şekilde görmekteyiz.

"Yirpikleri kan döker."⁷⁵

Şahhuban

Peri'nin en yakın arkadaşı ve sırdaşıdır. Onun baş-hizmetçisidir. Önemli sayılabilecek bir özelliği görülememiştir.

Mirzalı Han'ın Karısı

Bu hanımın en önemli özelliği kısır olmasıdır. Kocasını adak adadıktan sonra bir oğlu olmuştur.

Yukarıda saydığımız kadınların dışında Mustafa adlı bir şahsın kızından sadece isim olarak bahsedilmektedir. Bunun dışında önemli sayılabilecek bir özelliğe rastlanmamıştır.

3- TAHİR İLE ZÜHRE

Hikâyenin Özeti

Karaman Şehri'nde Hatem Sultan ile Ahmet Vezir adlı iki kardeş vardır. Her ikisinin de evlâtları yoktur. Hatem Sultan zâlim, Ahmet Vezir ise hayırseverdir.

Bir gezi esnasında bir dervişe rast gelirler. Derviş Ahmet Vezir'e bir elma verir. Ahmet Vezir, bu elmayı ikiye bölerek, yarısını Kardeşi Hatem Sultan'a verir. Bunlar bu elmayı hanımları ile yerler. Doğacak çocukları birbirleri ile evlendirmek için iki kardeş aralarında söz keserler. Vade tamam olunca Ahmet Vezir'in bir oğlu, Hatem Sultan'ın da bir kızı olur. Oğlana Tahir, kıza ise Zühre adı verilir.

Amcazadeler bir arada büyür, aynı hocadan özel dersler alırlar. Aralarında bir sevgi doğar. Bu sevgi zamanla aşka döner. Bunların aşkını kıskanan bir keloğlan durumu kızın babasına bildirir. O da bunun üzerine kızını mektepten alır. Bunu duyan Tahir, durumu kendi babasına anlatır. O da oğlunun buna üzülmemesi gerektiğini, vakit kaybetmeden gidip Zühre'yi, Tahir için isteyeceğini söyler. Ancak Hatem Sultan verdiği sözde durmaz. Hatta böyle bir küstahlık yaptığı için kardeşini öldürtür. Bununla yetinmeyen Hatem Sultan, Tahir ile annesini de öldürtmeyi emreder.

Cellat, toplumun da tesiri ile Tahir'i öldürmek istemez. Tahir'i ülke dışına çıkarıp bir daha geri dönmesini tembih eder.

Tahir, Hanabahçe denilen bir ülkeye gider. Buranın hükümdarı, Hanverdi Sövdeger'dır. Bunun Nergis adlı güzel

bir kızı vardır. Hanverdi Tacir, Tahir'i kendisine damat ve veliaht yapmak ister. Fakat , Tahir bunu kabul etmeyip kendi memleketine döner.

Karaman'a gelen Tahir, Şahkulu adlı bir çobanın yardımıyla Zühre ile buluşur.

Tahir ile Zühre'nin bu mutlulukları fazla sürmez. Haberi duyan Hatem Sultan onu yakalattırıp asmak ister. Ancak halk buna karşı çıkar. O da Tahir'den kurtulmak için onu sandığa kapatıp deryaya atar.

Tahir'i dalgalar Heşderhan ülkesinin kıyılarına sürükler. Deniz kıyısında gezmekte olan padişahın kızı sandığı görür ve yanındaki yardımcılarını ile birlikte sandığı dışarı çıkarır. Sandık açılır, içinden Tahir çıkar, Tahir'i alıp padişaha götürürler. Tahir başından geçenleri padişaha anlatır. Tahir'in hikâyesini dinleyen padişah bir ordu düzelterek Karaman üstüne yürür. Tahir amcasını öldürüp, Zühresine kavuşur.

A-Zühre

Metinden de anlaşılacağı üzere gençler birbirlerini sevmektedirler. Hatta bunların aşkı duyulup Hatem Sultan, kızı Zühre"yi Tahir"den uzak tutmak için mektepten alıkoymasına rağmen sevgililer her fırsatta birbirleriyle görüşmek, buluşmak istemektedirler. Nitekim, önce Zühre kendi babasının koyduğu yasağa karşı çıkma cesaretini gösterir. Hatta, Zühre sadece bununla da kalmayıp babasının diğer konularda almış olduğu birtakım haksız kararlara bile itiraz etme cüretini gösterir. Bu onun öz babasına padişah olmasına rağmen, aşkı uğruna ölümü göze alıp direnmesi, sevgisinin derecesinin bir göstergesidir. Hatta, babasının emriyle sevgilisini ölüme götüren cellatlara rüşvet vermesi, sevgilisini bizzat ölümden kurtarması, onun bu mesele üzerinde ne kadar kararlı olduğunu, yani aşkına ne denli sadık olduğunu göstermesi bakımından ayrıca ehemmiyetlidir. Hikâyenin akışı içinde Zühre'nin tek düşüncesi bir an önce sevgilisine kavuşmaktır. Bütün plan ve projesini ona kavuşma üzerine kurmuştur. Nitekim sürgünden dönen sevgilisi ile buluşmaya her türlü tehlikeye karşı büyük bir istekle koşmuştur.

Hatta öz babasının sevgilisi tarafından öldürülmesine karşı hemen hemen hiç tepki göstermemiş, bilâkis öz babası dahi olsa böyle bir engelin ortadan kalkmasına içinden sevinmiştir. Yine babası tarafından sandığa kapatılıp deryaya atılan Tahir"ın sandığına -küçük bir umut ışığı ya da ihtimal dahili olsa-sandığı bulacak olanlara bir

ricaname diyebileceğimiz bir mektup bırakmayı dahi ihmal etmemiştir. Tabiatıyla o, bu mektubu babasından gizlice bir takım tehlikeleri göze alarak koymuştur. Kısacası Zühre bir sadakat misali olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabiatıyla Zühre bunu yaparken yıllardan sonra bir derviş'in verdiği elmanın yarısının kerameti ile dünyaya gelen ailenin tek çocuğu olmanın kendisine tanıdığı imtiyazlardan, çevresinden gördüğü yardımlardan da istifade etmiştir.

Zühre, oldukça güzeldir. Bunu, onun gözlerinin ela oluşundan, saçının uzunluğundan, teninin beyazlığından, yüzündeki mütenasip benlerden, selvi boylu oluşundan, kaşlarının karalığından anlamaktayız. Bu gibi sıfatlar bir güzelda aranan temel fizikî özelliklerdir. Hikâyede Zühre'nin yukarıda saydığımız fizikî özelliklerini yansıtan şu mısralara rastlamaktayız.

"Bir ala gözlüye âşığ olmuşam,
Tig-i gamzeleri gesdetdi cana.

...

Adı Zöhre, özü yaşılbaş sona.

...

Bad esdi zülflerin oldu perişan."¹

"Ne emirsen leb şekerden

...

Ne emirsen leb-i baldan"²

"Men Zöhre'yem gelem gaşlı

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı, 1965, s.106

2. a.g.e, s.107

Gerdenimde gargı saçlı"³

"Dedim Zöhre bah ne gara gaşın var."⁴

"Sinem ağdı, Savalan"da gar yeri."⁵

"Tahir seçib Zöhre kimi terlan."⁶

"Men ganmışam o maralın sözünden."⁷

"Seher seher doğan dan ulduzu,

Âşıqların sohbetidi, sazıdı,

Adı belli, Hatem Sultan gızıdı."⁸

"Men Zöhre'yem beli ince, boy beste."⁹

"Ağ golumdan gol bağısın."¹⁰

"Başına döndüğüm alagöz hanım."¹¹

"Menim sevdiğimin garadı gaşı."¹²

"Bir alagözlünün oduna düştüm."¹³

"İllah senin gaşın Zöhre."¹⁴

Zöhre'nin fiziki güzelliği ile doğrudan doğruya ilgili olan yukarıdaki mısraların yanısıra dolaylı ola-

3. Ehliman Ahundov, Azərbaycan Dastanları, C.1, Bakı, 1965, s.108

4. a.g.e, s.11

14. a.g.e, s.143

5. a.g.e, s.115

6. a.g.e, s.116

7. a.g.e, s.125

8. a.g.e, s.126

9. a.g.e, s.128

10. a.g.e, s.130

11. a.g.e, s.135

12. a.g.e, s.140

13. a.g.e, s.140

rak güzelliğine atıfta bulunulan mısralar da mevcuttur, ancak biz bunları ikinci planda bırakıp mevzua dahil etmedik. Zühre'nin fiziki güzelliği ile doğrudan alakalı mısralar genellikle Tahir tarafından söylenmiştir. Bazı mısralar ise Zühre'nin bizzat kendisi tarafından söylenmiştir.

Zühre aynı zamanda şairdir. Nitekim bizim incelemeye tabi tuttuğumuz varyantta mevcut 42 şiirden 13'ü Zühre tarafından söylenmiştir.

Zühre, pir ya da derviş elinden bade içmek suretiyle âşık olmamıştır. Metinde buna ait bir iz yoktur.

Hikâyede Zühre'nin hususi bir saz dersi aldığına dair bir belirti yoktur. Zühre tarafından söylenen şiirlerde Zühre saz yerine saçlarından bir, bazan üç tel ya da örgü ayırıp sinesine basmaktadır. Ancak en son şiirini söylemeğe başlarken şöyle bir ifadeyle karşılaşıyoruz.

"Zühre hanım, Tahir'in sazını bağına basıp dedi,"¹⁵

Fakat buradaki bağına basma, saz çalmak yerine mi kullanılmıştır, yoksa saz Tahir'in olduğu için Tahir'in boşluğunu doldurmak ya da sevincin ifadesi olarak mı alelade bir şey gibi mi kullanılmıştır, bu hususa açıklık getirilmemiştir. Bize öyle geliyor ki, saz çalmak için değil, Tahir'e olan özlemden dolayı onun bir hatırası olarak Zühre tarafından bağına basılmıştır. Zira incelemeye tabi tuttuğumuz hikâyelerde saz eşliğinde şiirlerini söyleyecek olanlar için "sazı sinesine bastı" ifadesi kullanılmaktadır.

Hikâyede Zühre'nin tecrübeli bir hocadan ders aldığı belirtilmiştir. Ancak bunun süresi tam olarak belli değildir. Fakat genellikle tahsil hayatının sonuna doğru sevgi ve âşk zuhur ettiğinden buluş çağının I5 ile I6 olarak kabul edilmesinden hareketle ayrıca 7 sayısına karşı hikâyelerde özel bir muhabbet beslemesinden hareketle biz bunu 7 senede sınırladırabiliriz. Fakat bu kesin bir rakam değildir. Ayrıca bu yedi senenin tam ya da kısmen tedrisata ayrıldığı da belli değildir.

Zühre'nin inancı tamdır. Allah'ın birliğine inanmıştır. Hikâyede Zühre'nin müslüman olduğuna dair izler de vardır. Nitekim karşılaştığı güç durumda söz konusu olunca o başta Allah olmak üzere bazan doğrudan doğruya bazan da telmih yoluyla islâmın ulularından yardım dilemektedir. O, en azından her türlü engele rağmen eninde sonunda sevgilisine kavuşacağına inanmaktadır. Ancak bu inanma vasfını hikâyeyi anlatan ya da yazan da buna kazandırabilir. Fakat bu husus konumuzun dışındadır.

Hikâyenin bütünü içinde Zühre'nin kıyafeti ile ilgili detaylı bir izah yapılmamıştır. Ancak Tahir'in ve Zühre'nin şiirlerinde şal örtündüğü, yüzüne enberçe takındığı ve matemli günlerinde başına kara bağladığı belirtilmektedir. Hikâyede Zühre'nin kıyafeti ile ilgili şu mısralara rastlanılmaktadır.

"Başına örtüdü gülgez şalına."¹⁶

"Başımdaki tirme şaldan."¹⁷

"Geder oldun, enberçeni aparsen."¹⁸

"Bu vaht yel vurdu, Zühre'nin enberçesini terpetdi,
Tahir'in gözü Zühre'nin ağ sinesine sataşdı."¹⁹

"Zühre enberçesini çıkarıb Tahir'e uzatdı:

-Al bu enberçeni yadıgâr saşla!Dedi."²⁰

"Ağ üzünden enberçesin

Atıp oyanmaz, oyanmaz."²¹

"Başıma gara bağlaram."²²

Zühre'nin sosyal çevresi hakkında şu bilgilere sahip oluyoruz. Zühre'nin babası Faraman hükümdarı Hatem Sultan'dır. Ahmet Vezir, Zühre'nin amcası, Tahir de amcasının oğludur. Zühre ailenin tek kızıdır. Özel hocalardan ders almış ve özel olarak yetiştirilmiştir.

Zühre'nin yiğitlik vasıfları yoktur. Hikâyenin bütününde Zühre, olaylara fiili olarak müdahale etmemektedir. Olaylar Zühre'nin dışında zamanın akışına ve olayların gelişimine göre kendiliğinden çözümlenmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz özelliklerin dışında Zühre'nin başka hususiyetlerine rastlanılmamıştır.

17. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı, 1965
s.107

18. a.g.e, s.115

19. a.g.e, s.114

20. a.g.e, s.116

21. a.g.e, s.130

22. a.g.e, s.136, 142

B- Nergiz

Nergiz, Tahir'i görür görmez ona âşık olur. Takat Tahir'in Zühre'ye âşık olduğunu duyunca büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Buna rağmen Tahir'in gelecekte sevgisini kazanabileceğini düşünerek ondan vaz geçmez. Nergiz, Tahir'i elde edebilmek için ne kadar hileler kurduysa da hedefine ulaşamamıştır. Neticede Tahir'i elde edemeyeceğini anlayınca kendisini unutmaması şartı ile Tahir'i serbest bırakır. Nergiz, karşılıksız bir aşkla sevmiş, karşılık göremeyince de yeis içine düşmüştür.

Nergiz, oldukça güzeldir. Henüz onsekiz yaşındadır. Onun bu güzelliğini aşağıdaki ifadelerden anlamaktayız.

"Ağzı süddü, dödag gaymag,
Dilin batıp bala, Nergiz!"²⁴

"Müşk, enber sepdin saçına;
Benzeyirsin ağ laçına."²⁵

Hanverdi Sövdeger kızı Nergiz'in güzelliğini Tahir'e şöyle anlatır:

"Birce gızım var, Zöhre'den min defe güzel."²⁶

Nergiz'in şairlik ve âşıklık istidadı yoktur. Hikâyenin bütünü içinde saz çaldığına dair bir işaret, tahsil gördüğüne dair bir emareye yer verilmemiştir.

Nergiz'in inançlı olduğunu görmekteyiz. Tahir'i

24. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965

s.124

25. a.g.e, s.124

26. a.g.e, s.119

serbest bırakırken ona:

"-Oğlan, get, Allah seni sevgiline çatdırsın!"²⁷
demektedir. Allah'ın birliğine ve kudretine inanmaktadır.

Hikâye içinde Nergiz'in kıyafetiyle ilgili şu mısralara rastlamaktayız.

"İpek şedde dolayıpsan
Şal üstünden bele, Nergiz."²⁸

Nergiz'in babası kırk tüccarın başıdır. Malı mülkü çoktur. Babasının itibarlı oluşu nedeniyle Nergiz'in sosyal çevresi geniştir. Evinde hizmetçileri ve bakıcıları vardır.

Yukarıda değindiğimiz vasıfları yanında Nergiz'in önemli sayılabilecek başka bir özelliğine rastlanılmamıştır.

27. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı, 1965
s.125

28. a.g.e, s.124

C- Diğerleri

Suna

Suna, hikâyeden anlaşılacağı üzere Tahir'i görür görmez beğenir ve ona aşık olur. Suna'nın Tahir'e âşık olduğunu şu mısralardan anlamaktayız.

"Gel yandırma paşa gızı Sona'nı."²⁹

"Başına döndüğüm, gurban olduğum,

...

Alşıp oduna büryan olduğum."³⁰

"Şirin canım eşg oduna salmasın."³¹

Hikâyede Suna'nın fiziki özelliklerine işaret edilmiştir. Sadece bir mısradadır :

"Boyu uzun, beli mina kemerler."³²

diyen Tahir, bu ifadeyi Suna için mi yoksa Suna'nın arkadaşları için mi kullandığı konusunda müphemiyet vardır.

Suna'nın şairlik istidadı vardır. Hikâyedeki 42 şiirden 3 tanesi Suna tarafından söylenmiştir.

Hikâyede Suna'nın badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı ve tahsil durumuyla ilgili bir hususa rastlanmamıştır.

Suna'nın Allah'a inancı tamdır. Kadere ve kazaya inanmaktadır. Onun bu inancını şu ifadesinden anlamaktayız.

"-Oğlan, Allah seni mana yetirdi."³³

29-Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, c.I, Bakı 1965,

s.138

30-a.g.e, s.138

32. a.g.e, s. 139

31- a.g.e, s.138

33: a.g. e, s. 139

Suna'nın giyim, kuşanı; aile yapısı ve yiğitliğiyle ilgili hususlara hikâyede yer verilmemiştir.

Meleksuma

Zühre'nin hem hizmetçisi hem de sırdaşıdır. Zühre'nin bir çok işlerini üzerine alması onun Zühre'ye bağlılık ölçüsünü ortaya koyması bakımından önemlidir. Hikâyeye içindeki rolünün azlığından dolayı hikâyeyi anlatan veya yazan onun sadece şairlik özelliğine değinerek diğer özelliklerine yer vermemiştir.

Hikâyedeki 42 şiirden bir tanesi ona aittir.

Yukardaki değinilen özelliklerin dışında başka bir vasfına yer verilmemiştir.

4- SALMAN BEY

Hikâyenin Özeti

Çinmaçın ülkesinin Payitaht şehrinde Alhan adında kamil bir kişinin Salman Bey adında bir oğlu vardı.

Payitaht şehrine yakın bir ülkede de Kahraman Bey marmında bir padişah yaşırdı. Ancak Kahraman Bey'i pek fazla tanımazlardı.

Salman Bey'e rüyasında bir derviş tarafından Havaran ülkesinin Hatem şehri hükümdarı Müresseb Şah'ın kızı Turnatel Hanım buta verilir. Aynı derviş aynı gece Turnatel Hanımı da aşk oduna salarak kendisine Salman Bey'in buta verildiğini söyler.

Salman Bey, sevgilisini aramak için yola çıkar. Çinmaçın ülkesinin Bezestan şehrine gelir. Bu şehirde Celâl Vezir'in kızı Gevher Hanım'la karşılaşır. Gevher Hanım'ı Turnatel Hanım zanneder. Gevher Hanım'la evlenebilmek için bir çok imtihanlardan geçer. Kahraman Padişah onun hak âşığı olduğunu anlayınca Gevher Hanım'la evlenmesine izin verir. Gevher Hanım'la evlenen Salman Bey, babasının ülkesine döner.

Salman Bey, babasının ülkesinde mutlu bir hayat yaşarken Celâl Vezir'in kiraladığı bir katil Salman Bey'i öldürmek isterken Gevher Hanım'ı öldürür. Tüm ülke yasa bürünür. Salman Bey perişan olur.

İşte bu sırada iki yıllık bir yoldan, sevgilisini aramaya çıkan Turnatel Hanım, Salman Bey'in ülkesine gelir. Salman Bey, Turnatel Hanım'ın hakiki sevgilisi olduğunu anlayarak onunla evlenir.

A- Gevher Hanım

Gençler birbirlerini görür görmez âşık olurlar. Gevher, Salman Bey'i himâye etmek maksadıyla onu sarayın bahçivani Abuzer'e teslim eder. Gevher nişanlı olduğu halde bütün tehlikeleri göze alarak sevgilisiyle sık sık buluşması, onun sevgisinin derecesini göstermesi bakımından önemlidir. Hatta, babasının emirlerine rağmen o, sevgilisiyle birlikte kaçmaya çalışır. Gevherin Salman Bey'e olan sevgisini belirten şu ifadelere rastlamaktayız.

"Bağcivan gedersin ilerdeki ağacın divinde bir deliganni oğlan yater, ona benim salamımı söylersen, özünü de alır heş kimseye görsetmeden götürer evinde misefir eylersen... Eğer onun saçının bir teline zarar gelirse senin yeddi neslini yer üzünden keserem."¹

"Meni mejnun eden Tanrı zalım."²

"Çünkü aşna olduñ hicran şahınnan,
Ruz-u şeb oğraşañ hicran ahınnan,
Zulûmkâr sevdanın gem kütahınnan,
Eser gefletine daldın mı geldin?

Gevher'in cismine salfsan talan,
Mevlâ'yı seversen söyleme yalan,

...

...
"3

1. Ehsar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.364

2. A.g.e, s.365

3. a.g.e, s.366

" İkisinin de sözleri tamam olduğdan sonra gollarını
açıf birbibrlerine ele bir sarıldılar ki..."⁴

"Oğlan mana bir ilgar ver ele g t,
Gel seninle duruğ ehd-i amana,
Gönülden yad etme, men beynevayı,
Çışarma hayalda getir g mana.

Eğer ayırsalar bülbülü g lden,
Gözü bağlı guşam, ne gelir elden,
Hulus-u gabilden, derunu dilden,
Ehd-i peyman edeğ, ilgar imana."⁵

"...

...

Hesretinnen dide giryan olmuşam,
Muhalif çışmasın ehdibarıma.

...

...

...

Niye meni saldı gem efk rına

...

...

...

Bizi yandırdılar hesret narına."⁶

" G vhar" i sen saldın cevri zuluma,

4- Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık şenlik, Ankara 1975, s. 366

5. a.g.e, s.367

6. a.g.e, s.368

"Bah merhamet eyle müşgül halıma,
 Tüsmüşem deryaya, el at elime,
 Gerg etme ummana, götü get meni."⁷
 "Oğlan sennen derde çare yoğumuş,
 Niye meni saldın aşk ataşına,
 Bu mihnetin hem firağı görünmez,
 Ebes yere cafa ceh"dih boşuna."⁸
 "Gevher gılman kesdi fâni mekânnan,
 Ayrılığ kamını almadım sennen,
 Can cesetten çıher,uruf bedennen,
 Gel ağılyah yana yana sevdiğim."⁹

Gevher'in boyu uzun, buhağı lâle ve billur, yanağı kırmızı, benleri zülâl yıldızı, kaşı keman, saçlar ipek, bakış ürkek, yüzü ay, gözler elâ, lebleri meze, sinesi mermerdir. Bu haliyle dünya güzelidir. Hikâyede onun fiziki güzelliği şu şekilde yansıtılır.

"Salman Bey arhadan dolaşif has bahçaya girdi bahdı ki gırh ince belli gızdı, işlerinde birisi var dünya gözeli."¹⁰

"Gametin ser çekif arş-ı alâya,
 Mençyşe buhağın benzer lâlâya,

....

....

Sonam senin hub yerişin can alar,

7. Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s.369

8. a.g.e, s.371

9. a.g.e, s.387

10. a.g.e, s.361

Sürahi gametin suçalanıfdı.

Lâleden reng alif ehmer yanağın,

Bahar gülü kimi goncalanıfdı.

Hüsnün hicabına benzemez hec hal,

Ne yağut, ne zümrüt, ne gevher, ne lâl,

Haşim-i halların kevkeb-i zülâl,

Sandım tan yıldızı yücalanıfdı.

Salman der ganımet dü çeşmim afat,

Müjgan kirpihlerin gösterir heyat,

Gaşın lâm eliflâ heddi güduret,

Ebcetden ayrılıf hecelenıfdı."^{II}

"Ebrüşüm muyları elvannı donda

Pürü pervaz eyler here bir yanda,"^{I2}

"....

....

O sarhoş duruşun, heflek bağışın.

Ahlımı başıman alıf gelmişem."^{I3}

"Buhağı billurdu, yanağın lâlâ,

Gaşdarın az galer ahlımı ala,

Hesret intizarı o mağ camala,

Bahar gülü kimi soluf gelmişem.

II. Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s.362,363

I2. a.g.e, s.365

I3. a.g.e, s.365

Sefil Salman deyer, alâ göz yârim

....

"I4

"....

Müjgan kirpihlerin sinemi oğlar,

Çhilâl gaşdarın, benzer kamana.

Başına döndüğüm lebleri meze,

....

Bir daha bahmasan o bedir yüze,

"I5

....

"Nevrağ1 bezasdan, zihni zer gumaş,

Fehmi dür daneden elim üzüldü,

Bir nakş1 münakkaş, endamı haşhaş,

Gerdanı mina den elim üzüldü.

Ebrüşüm muyları, cıga pervazdım,

Tığ-1 müjgannarı, pünhanda gizlin,

Billordan şövleli, çamçırağ üzdüm,

Bir mermer sineden elim üzüldü.

....

Yeşilbaş sonadan elim üzüldü."I6

I4. Ensar Aslan, Çıldır1lı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s.366

I5. a.g.e, s.367

I6. a.g.e, s.373

"Yârın mermer sinesinde,
Ebrüşüm teller açılıf.
Elvan elvan ağ buhağda,
Haşimi hallar açılıf.

Şeh tüşdü tığ-ı müjgana,
Oh kimi kâr eyler cana,
Humar gözden dane dane,
Perişan seller açılıf.

Şemsi gamer pünhan oldu,
Ay yerine yıldız gondu,
Goncanın nevrağı soldu,
Aksine güller açılıf."^{I7}

"Meni mecnun etdi hayalı müşgül,
Tavus tamaşalı, perişan bülbül,
Ser cigalı, heflek maral sona tel,
Sürmeli ceylanım intizar galdı."^{I8}
"Yârın siyah zülüflerin öreydim,
İnce bele gızıl kemer saraydım,
Bir zevk ile ağ sineye vuraydım.

....

Cebhi bedir mağdı, gaşdar firengi,
Müjgan kirpihleri gurufdu cengi,

I7.Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s.377

I8. a.g.e, s.378

....

....

....

Örühleri dal gerdana saçılıf,
Yârin gülgez yanağında açılıf,

....

Hilâl gaşdar güdretinnen çekilif,
Ebrüşüm muy dal gerdana dökülüf,
Gurşah altdan meftil kimi pükülüf,"¹⁹

"....

....

Bulunmaz emsâli ruy-i zeminde,
Güzellerin ser tacını getirdim.

Durna teli kimi zülfü burmalı,
Tiğ-zernişanı, müjgan gurmali,
Tavuş nezaketdi, şahin sürmeli,
Tüleğ, terlan bir lâcını getirdim."²⁰

"...Gayhar Hanım'a bahdiki yaralı bir kehlih kimi çir-
piner.

"....

....

Sızlayıf zar çeker yaralı âhu,

....

....

Ala gözlüm belend oluf al gana,"²¹

"....

....

Anber muylarına deymesin gubar,
Hâke belend etme siyah telini."²²

"....

....

Sürüden ayrılıf heflek maralım.

....

"²³

"....

....

Maşışkar elvanlım, gonca yanaşlım,
Bahar gülü kimi soldu gelmedi.

Salman'am itirdim gaşdarı yayı,

Gameti şuh, geddi suca minayı,"²⁴

Gevher aynı zamanda şairdir. Hikâyedeki mevcut 6I şi-

irden 12 tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Gevher, bir pir veya derviş elinden bade içerek âşık olmamıştır. İki genç birbirlerini görerek âşık olmuşlardır.

Metinde onun saz çaldığına dair bir iz yoktur.

Gevher'in özel hocalardan ders aldığına dair bir belirti yoktur. Ancak bir kaç yerde onun Yunan ve Türk hekim-

21. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.385

22. a.g.e, s.388

23. a.g.e, s.389

24. a.g.e, s.390

lerinin meşhur olanlarını tanıdığını görmekteyiz.

Onun inancı tamdır. O Allah'a ve resulüne büyük bir sadakatla bağlıdır. Hikâyede onun inancını gösteren şu misralara rastlamaktayız.

"Meni mejnun eden Tanrı zalımı."²⁵

"....

Mevlâyı seversen söyleme yalan."²⁶

"....

Yerişsin imdada sahib'ül zaman,

Ol Allah'dan gayr galmadı güman."²⁷

"Gavhar der ahır ser oluf,

İşimiz Allah'a galıf."²⁸

Gevher'in gayet şık giyindiği, sık sık kıyafet değiştirdiği görülmektedir. Bu husus metinde şu şekilde izah edilir.

"Yârin atlas şallarının irengi."²⁹

"Elvan livas zer gumaştan biçilif."³⁰

"İşte bir ağ enteri geyinmişti, başında ağ cuna varıydı."³¹

Gevher, Celâl Vezir'in kızıdır. Onun ailesi, annesi ve

25. Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s.365

26. a.g.e, s.366

27. a.g. e, s.371

28. a.g.e, s.372

29. a.g. e, s.380

30. a.g.e, s.381

31. a.g.e, s.394

babasından ibarettir. Ayrıca Ahmet Vezir'in oğlu Esat Bey'e nişanlıdır. Çevresi geniştir. Şehrin tüm büyükleriyle tanışır. Ailenin tek evlâdıdır.

Gevher Hanım cengaver bir kadındır. Onun hikâyede cengaverliğine dair şu ifadeler vardır.

"Men çoğ yağşı bir cengaverim, dara galanda bir goşuna garşı goyaram."³²

"İki cengaver garannih çökene geder goşuna gılıç çaldılar. Gevher Hanım gan ter içinde yorgun tüştü. Celâl Vezir'in şeştiği pevlivanlar bunu pusurdular. Bağdılar ki bunu belihnen tutmanın imkânı yoğdu, kemend atıf Gevher Hanım'ın atını yere tüşürdüler. Yayağ galan Gevher'in golumun tagatı, dizinin ferri kesildi, dört bir yayağ galan Gevher'in golumun tagatı, dizinin ferri kesildi, dört bir terefden gemend atıf Gavhar Hanım'ı tutuf bağladılar."³³

32. Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık Şenlik, Anakar 1975, s. 370

33. a. g. e, s. 372, 373

B-Turnatel Hanım

Hikâyeden anlaşılacağı üzere Salman Bey Turnateli,
Turnatel de Salman Bey'i sevmektedir. O iki yıllık bir yol-
dan sevgilisini bulabilmek için yollara düşmüş olması, onun
sevgisini derecesini göstermesi bakımından önemlidir. Metin-
de onun sevgisini ortaya koyan şu mısralara raslamaktayız.

"Sevda meni saldı bu galmagala,
Hesret, dide giryan tüşmüşem yola,"³⁴
"Çünkü Salman meyil verif yad ele,
Men nece tüşmüşem, perişan hala,
Şam oluf gülmezem bu günnen bele
Dünya benim olsa beş yüzmin sene,"³⁵
"Üç senedi ataşına yanaram,
Çeşmim yaşı ceyhun etdim sele men."³⁶
"Hicran yeksanıyam, seyhat-ı sâyin,
Tüşüm turabına her hâk-ı payın,
Matlubu arzıma yeterem deyin,
Bülbül tek yalvardım gonca güle men.

Dürretelëm çehdim âşk afatını,
Zulümkâr sevdanın gam guvatını,
Terk edeh dünyanın meşeggetini,
Sen bülbül ol, gülüstanda lâle men."³⁷

34. Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s.392

35. a.g.e., s.393

36. a.g.e., s.395

37. a.g.e., s.396

Turnatel'in boyu uzun, saçları siyah, yüzü ay, kaşları hilâl, gözleri afat, boynu güzel, göğsü gelişmiş şekli ile sürmeli bir ceylana benzetilir. Hikâyede onun güzelliğini anlatan şu ifadelere yer verilmiştir.

"Geddi hub gemet,
 Zülfü zulumat,
 Cebhi mahiyyat,
 Gaşdarı heddet,
 Heddi guduret,
 Müjganı herrat
 Dü çeşmi afat,
 Bir bedir sıfat,
 Dihanı nebat,
 Etti melahat,
 Buhañ ebiyyat,
 Sinesi seyhat,
 Meleh secehat,
 Gilman nezaket,
 Hüriye nisbet."³⁸

"Salman Bey o ayneyi devrana nazar gılanda, sürmeli ceyran garşıya gelif, hişminın kecraftarı afatı devran gezebinde Dürretel Hanım'ın hilâl kaşdarının arasınnan bir âşk ohu i-reddi beden oluf, Salman Bey'in sine likabınnan toñunuf beden aynasınnan müjgan verip çıhmağa başladı."³⁹

"...."

....

' O hilâl gaşdarın benzer Gevher'a,
Salman seni görse olar divana."⁴⁰

"Ala gözlü nazlı dilber,
Sen safa gelifsen bize,
Al yanahda hal görü görünör,
Müptelayam bedi yüze.

Alma yanah, billur buhañ,

Ne vasfa gelir, ne söze,

Meylinin müptelasıyam,

Bah sinemde alşan köze,

Hilâl gaşın ahlım aler,

Tüşdüm dünya teftişine,

Heş mende teget galmadı,

Ahar leblerinnen meze."⁴¹

"Müntezirem mañ camala,
⁴²

Yerişdi heflek maralım."

Turnatel Hanım'ın şairlik kabiliyeti vardır. Hikâyede-
ki şiirlerden 13 tanesi ona aittir.

Turnatel, bir derviş elinden bade içerek hak aşığı ol-
muştur. Bu husus metinde şu şekilde izah edilir.

"Salman Bey'e badiyi veren Derviş aynı gecenin nisfi
şeb müddetinde Dürretel Hanım'ı da âşk oduna salarañ onu da

40. Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s.402

41. a. g. e, s. 402

42. a. g. e, s. 403

Salman Bey'e âşîh eledi. Dürretel Hanım'ın da cismine od tüşüf yanmağa başladı."⁴³

"Dürretel Hanım âşk badesini içende hem Salman Bey'e âşîh olmuşdu hem de "Hak Âşîği" kudretini bulmuştu."⁴⁴

"Bir gedeh nuş ettim sağı kevserden

Nece türlü türlü elemet gördüm

Sanarsan yâr ile durdu ru beri,

Bahıp cemaline malumat gördüm."⁴⁵

Turnatel'in özel saz dersleri aldığına dair bir belirti yoktur. Metinde bir yerde bir çobana telden anlar mısın? diye sorar. Bu da onun saz çaldığına delalet eder.

Onun özel hocalardan ders aldığına dair bir emareye rastlanılmamıştır. Fakat Eflatun'u, Lokman Hekim'i tanıdığını görüyoruz. Sarayda yetişmiş olması nedeniyle kültürel hadiselerden haberdardır.

Turnatel'in inancı tamdır. İslâmiyete ve onun koyduğu kurallara saygılıdır. Onun inancını yansıtan şu mısraları görmekteyiz.

"Ey müneccim sen Mevlâ'yı seversen,

....

....

Münkir oluf verme hakğı nahakğa,

Vallah seni tafşırıram pirime."⁴⁶

43. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975 s. 356

44. a. g. e., s. 356

45. a. g. e., s. 396

46. a. g. e., s. 357

"Tahtında Zilullâh, hem Sadr-i âzam."⁴⁷

"....."

Dedih imdat eyle ya Şah-i Huban."⁴⁸

Onun giyim ve kuşamı ile ilgili metinde sarîh bilgiler görülmemektedir.

Turnatel ailenin tek evladıdır.

⁴⁷.Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s, 399

⁴⁸.a.g.e, s, 400

C-Diğerleri

Mine Hanım

Hikâyeden de anlaşılacağı üzere onun herhangi birine ait bir sevgi duyduğunu gösteren bir belirtiyeye rastlanılmamıştır. Sadece ailesine karşı bir bağlılığı vardır.

O, güzel bir kızdır. Onun fiziki güzelliğine değinen sadece bir dörtlük vardır. Bu dörtlükte de Turnatel ile mukayese edilmiştir. Gerçi o da güzeldir amma onun güzelliği Turnatel Hanım'ın güzelliğinin yanında şiirde de belirtildiği gibi güneş ile yıldız gibi kalmaktadır.

"Şemsi gamer punhan oldu,

Ay yerine yıldız gongdu,

3 Goncanın nevrağı soldu,⁴⁹

Aksine güller açılıf."

Hikâyede Mine'nin aile yapısının dışında başka bir özelliğine rastlanılmamıştır.

Ailesi, babası, kardeşi ve kendinden ibarettir. Babası vezir olduğundan saray çevresi ile yakından temas halindedir.

Dilbaz Hanım

Turnatel'in annesidir. Ailesine ve bilhassa kızına çok bağlıdır. Onun uzaklara gitmesine razı değildir. Ançak bu konuda çaresiz kalır. Onun şairlik kabiliyeti vardır. Metindeki bir şiir ona aittir.

Senem Hanım

Gevher'in annesidir. Gevher'in ölümü karşısında her anne gibi feryat eder. Onu çok sevmektedir. Bu ölüm karşısın-

da sevgisini ve acısını şu mısralarda belirtmeye çalışır.

"Elvanlı balamın gemli libası,
Gülgez gannı zergumaşdar ağlasın.
Ne yaman derd imiş evlâd acısı,
Feryad edim dağlar daşdar ağlasın.

Bozulsun feleğin devri âlemi,
Elden aldı alâ gözlü balamı,
Arş-ı asumanda duysan nâlamı,
Göy üzünde uçan guşdar ağlasın.

Senem der balamın gem tarumarı,
Malum edin gelsin yaralı yârı,
Dadı figan gılaş eyliyeh zârı.
Töhsün gözderinden yaşdar ağlasın."⁵⁰

Senem Hanım'ın hikâyede bir tek şiiri vardır.

Hikâyede yukardaki vasıflarının dışında başka bir özelliğine yer verilmemiştir.

Bu hanımların dışında metinde sadece adları söylenen fakat özelliklerine çok az yer verilen Selvi, Senem, Sayat, Hanzade, Benöyşe, Döne, Perişan, Güldesde, Bahar, Tezeter, Zöhre, Selma, Tükez, Güllü, Hacce, Narin, Perzat, Telli, Ayşe, Gülgez, Hünkâr, Şöhret, Hatun, Hannane, Şahzede, Altun, Hayal, Hanım, Gülevatın, Salatin, Dilebruz, Zernişan, Bağdat, Peri, Bağdagül, Lâle, Dudu, Kumru, Tavus ve Sona vardır.

Ayşe'nin yüzü ağ, Gülgez'in gerdanı mine, Lâle'nin ya-

nağı aldır. Salatın, cana od salar. Bu hususların dışın-
da başka bir özellikleri yoktur.

5.-LÂTİF ŞAH

Hikâyenin Özeti

Yemen şehrinde Gamsız Şah adında bir hükümdar vardır. Bu hükümdarın evladı yoktur. Hanımı Şemsinur, ona tebdil-i kıyafet yaparak, halk arasında gezmesini teklif eder. O da maiyetiyle şehri gezmeye başlar. Bir bağdaki havuzun başında şah oturmakta iken yanlarına yeşil sarıklı, beyaz sakallı bir derviş gelir. Derviş cebinden bir elma çıkartarak Gamsız Şah'a verir. Bu elmanın yarısını sen, yarısını da hanımına yedireceksin" diyerek kaybolur.

Vade zaman olunca Şah'ın bir erkek evladı olur. Bu çocuğun adını derviş "Lâtif Şah" koyar.

Lâif Şah, özel hocalardan ders alarak tahsilini tamamlar. Sonunda avcı olmaya karar verir. Avcılık mesleğini icra ederken adı şanı memleket sınırlarının dışına çıkan meşhur bir haramî olur. Hindistan Padişah'ının kızı Mehriban Hanım şanı şöhreti çevreye yayılan Lâtif Şah'a âşık olur. Onu görmek için babasından izin alarak Hindistan'dan Yemen şehrinin Elvan dağlarına gelir. Burada Lâtif Şah'ı görür. Lâtif Şah ona ,o da Lâtif Şah'a âşık olur. Lâtif Şah, Mehriban'ı görünce bayılır. Mehriban, kendisini araması için Lâtif Şah'a bir mektup bırakır.

Lâtif Şah, babasından ve annesinden izin alarak Lelle'siyle birlikte Hindistan'a ulaşır. Hindistan'da Mehriban Hanımla buluşur. Ancak Fars Padişahı güzelliğini duyduğu Hindistan Padişah'ının kızı Mehriban Hanım'ı kendine getirmesi

limat verir. İsfendiyar, ordusuyla birlikte Hindistan'a ulaşır. Hindistan Padişah'ı zor durumda kalır. Hindistan Padişahı'nı bu zor durumdan kurtaran, İsfendiyar Pehli - vanı öldüren Lâtif Şah olur.

Hindistan Padişahı kızını Lâtif Şah'a verir. Ancak, Lâtif Şah, bir deniz gezintisinde kaybolarak Fars Padişahı'nın eline geçer. Lâtif Şah'ı ölümden kendisiyle evlenmek kaydıyla Fars Padişahı'nın kızkardeşi Esmer Hanım kurtarır.

Lâtif Şah, Esmer Hanım'la birlikte Hindistan'a gelir. Orada Mehriban Sultan'la hem de Esmer Hanım'la evlenir.

Birlikte memlekete dönerler.

A-Mehriban Sultan

Mehriban Sultan Lâtif Şah'ı görmemiş, sadece onun meşhur bir harami olduğunu bilir. Onu görmediği halde gıyaben sever. Bu nedenle onu görebilmek maksadıyla Hindistan'dan Yemen şehrinin Elvan dağlarına gelir. Bu çağda karşılaşan gençler birbirlerine âşık olurlar. Mehriban'ın sevgisini ve sadakatını dile getiren şu satırları görürüz.

"Mehriban Sultan'da eşitmişti, Gemsiz Şah'ın cahal bir oğlu peyda oluf onun ele adına âşîh olmuşdu ki ey Allah men bir o deligannıyı o genci görsem dünüyede daha bir derdim yoħdu diye bunu hıyalından günnerce keçirdi."¹

"Hab içinde yatan, beyhavar oğlan,
Bir od saldın şirin cana, gederem.
Yağın bil kesildi, sabrı gararım,
Ataş aldım yana yana, gederem.

Eynimmen tökerem yaşılı, alı.
Göy geyer, yas tutar, beğlerem yolu.
Yadıgar al sahla bu arzıhalı,
Sana verif bir nişane gederem.

Mehriban'da sana, müptela oldu,
Gözüm gördü göynüm intizar galdı.
Menzilde mekânım üç aylıh yoldu.
Sorsan, şehri Hindistan'a gederem."²

1. Ensar Aslan, Cıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s. 234

"Birde baş dönderdi baħdı ki ne baħsın, hey Allah'ım me-
nim ruhum, didarım geler, canımın canı geler, Lâtif Şeh'im
geler."³

"Gözlerdim yolunu, müddet çağında,
Artıfdı efkârım, gam merağında,
Nevbahar feslinin elvan bağında,
Gızıl gülem, bülbül kimi sar meni,

Mehriban han döyül, o gelbi gara,
Sıdk ile bel bağla, men huluskâra,
Eğer gelmeseydin, bizim diyara,
Yandırardı Kerem teki nar meni."⁴

"Bunlar birbirlerine ele sarıldılar ki, ne minval
üzere;

Sandal şana, siyah tele,
Şeyda bülbül, gızıl güle,
Melez köyneħ, gadd ü dala,
Nahişkâr bezvant, gulaç gola,
Farsî lügat, umran dile,
Gümüş gemer, ince bele,
Yeşil baş sona, duru göle,
Aç arı çiçeye.

Sarılan kimi birbirlerine sarıldılar. Heresi bir yana beyhuş

3. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.244

4. a.g.e, s.244, 245

tüşdü." ⁵

"Letif Şah getmeye hazırlandı, Mehriban Sultan'ın
o ahı gözlerinden yaşlar inci tenesi kimi akmaya başladı!" ⁶

"Deyin Letif Şah'ım, galıf deryada,
Geçen günner, tabir olur uryada.
Gırhlar, erenler yerişsin imdada,
Hazreti Hızır'a, bir niyaz essin.

Mehriban Sultan'am, ilgari aman,
Cenabı Huda'dan, kesmerem güman.
Cansıza can veren sahib el zaman,
O hazır nezire bir niyaz essin." ⁷

"Sen Mejnun" san men Leylâ'dan beterem,
Her ne desen o sözünü tutaram,
Goyum, gardaş, ehbab, eli ataram,
Meyil vermem heş bir gula sevdiğim.

Mehriban'da sana, bafalı yardı,
Neyliyeyem bu vetanı, bu yurdu.
Şah babamdan alah, bir alay ordu
Tertif goyah tüşeş yola sevdiğim." ⁸

Mehriban'ın gözleri elâ ve sürmeli, sine ağ, gerdan be-
Yaz, dudak bal, keşlar kemandır. Bu haliyle güzel bir kızdır.

5. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s. 245

6. a. g. e, s. 247

7. a. g. e, s. 258

8. a. g. e, s. 274, 275

Onun güzelliği metinde şöyle anlatılır.

"O sürmeli gözderini eydirip, Letif Şah'a ele baherdi
ki yorgun maral kimi... Mehriban Sultan çok gözeldi. Bulut
arasından aydoğan kimi Şah'ın gözüne göründü."⁹

"Dü çeşmi âfet,
Müjganı herret,
Gılman nezaket,
Etri Melâhat,
Buhañ ebiyat,
Sinesi seyhat,
Zülfü zulumat,
Cepfi mahiyat,
Meleh secehat,
Bir bedir sıfat,
Dihani nebat."¹⁰

"Ayın ondördü kimin, Yusuf'u Züleyha'nın yirmidört gö-
zelliğinin on ikisi onda hetm olmuştu."¹¹

"Bir ta gayyır gözel gördüm, attı peykan ohunu."¹²

"Selviden sürahi gördüm, geddinin havasını."¹³

"Ahlını başınan alif bedir mah."¹⁴

9. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.234

10.a.g.e, s.234

11.a.g.e, s.234

12.a.g.e, s.237

13.a.g.e, s.237

14.a.g.e, s.241

"Huriden hoş cemâl, gılmadan elâ,
Melehden möhdeber, billem yâr seni."¹⁵

"Letif Şah müştahdı hadd ü halına,
Sürahi gaddine, mañ câmâline,
Ala gözlü Mehriban'ın yoluna,
Tamam gurban olsun canı gızların."¹⁶

"Gözel üzün görüf, sada dönmüşem.
....." ¹⁷

"Tomurcuñ, tomurcuñ ağ buñuñlardan,
Tezelenif ağ sinenin barı gız.

Letif de lebinden emdi bâl kimi,
Nem çekif çeynenmiş gızıl gül kimi.
Ağ gerdannan ahan gülav sel kimi,
Tezelenif ağ sinenin teri gız."¹⁸

"Bir şah-ı huban mı gördün."¹⁹

"Cığa pervaz eyler telde."²⁰

"Yüzün de cığa pervazı."²¹

"Bir terlanın hıyalında gezerem."²²

15. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.245.

16.a.g.e, s.246

17.a.g.e, s.247

18.a.g.e, s.247

19.a.g.e, s.247

20.a.g.e, s.248

21.a.g.e, s.248

22.a.g.e, s.252

"Bir gözeli Fas Şah"ına belgüzar."²³

"Hindistan"da galdı gaşı kamanım."²⁴

"Elimden uçurdum tüleh terlanı."²⁵

"Kecavada duran çifte gözeller."²⁶

Mehriban Sultan'da şairlik istidadı vardır.

İstifade ettiğimiz bu varyantta mevcut 54 şiiirden 7 tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Lâtif Şah hikayesinin bu varyantında Mehriban Sultan'ın badeli bir âşık olmadığını görmekteyiz. Gençlerin birbirlerine âşık olmaları, karşılıklı görüşmek suretiyle olmuştur.

Hikâyede onun saz çaldığına dair bir belirti olmadığı gibi, tahsil yaptığını gösterir bir işarete de yer verilmemiştir.

O islâmiyete ve onun koyduğu kurallara karşı saygılıdır. Darda ve zorda kalanlara Allah'ın yardım edeceğini, ondan hiçbir zaman ümid kesmenin doğru olmadığını söyler. Netinde onun inancını ortaya koyan şu ifadeler vardır.

"Ey vezir baba, seni meni bir kelmede"kün" kelmesiyen yohdan var eden Allah'a bağ birez yanımızdan uzağlaş."²⁷

"Gırhlar, erenler, yerişsin imdada,

Hazreti Hızır"a, bir niyaz essin.

23. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.253

24. a.g.e, s.260

25. a.g.e, s.263

26. a.g.e, s.276

27. a.g.e, s.234

Mehriban Sultan'am, ılgarı aman,
 Canabı Huda'dan kesmerem guman,
 Cansıza can veren Sahib'el -Zaman,
 O hazır nezire bir niyaz essin."²⁸

Mehriban, ince kumaştan, yeşil, kırmızı elbiseler
 giyer. Onun hikâyede giyimi ile ilgili şu bilgiler veri-
 lir.

"Eynimden dökerem yaşılı, alı.

Göy geyer, yas tutar, beğlerem yolu."²⁹

"Ebrüşümler sağı solda,

Cıga pervaz eyler telde."³⁰

O Hindistan Şah"ının kızıdır. Onu hem annesi, hem de
 babası sever. Ailehin tek evlâdıdır.

Mehriban'ın yiğitlik vasfı olmadığı gibi böyle
 bir iddiası da yoktur.

28. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975 s.258

29. a.g.e, s.235

30. a.g.e, s.248

B-Esmer Hanım

Esmer, sevgilisine bağlıdır. Onu çok sever, Lâtif Şah'ı kardeşine tercih eder. Bu nedenle memleketinden ve çok sevdiği insanlardan ayrılır. Metinde onun sevgisi şu şekilde dile getirilir.

"Letif Şah'ı görür görmez, bir gönülden min gönü-
le vuruldu âşığ oldu."³¹

"Gınamayın ataş alif yanerem,
Cevr üzünnen, cismin nara düşüfdü.
Üz sürüf hâkine, ayağ öperem,
Yeksan canım, piyandaza düşüfdü.

Seversen Allah'ı, ol elemdarı,
Dolandır başına, azat et yârı,
Dizimin tağatı, didemin nuru,
Gönlümün tarlanı tora düşüfdü.

Esmer Han çağırır Şah-ı hubanı,
İnsaf merhametnen kes bu divanı,
Zulumnan öldürme bu nevcivanı,
Gezebinen, ah u zara düşüfdü."³²

Ehdim budu bu ellerde galasan,
Mennen geyri gözel yâr nene lâzım,

31. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.261

32. a.g.e, s.261

Bizim bu şehere mesgen salasan,
Gızıl gül yanında har neye lâzım."³³

"Esmer Han"ın budu şehri mekânı,
Sana gurban olsun bu şirin canı,
Hişma gelsen tez eylerem divanı,
Gıyvan etmerem, şer neye lâzım."³⁴

"Hicran şahı, leşker çekif üsdüme,
Hicri gemle cengi guran döyülem,
Ele bir oğ vurdun sızillar sinem,
Tabibsiz yaramı, soran döyülem.

Cevap deyim, cevap ehli lisanam,
Az galerem öz canınnan osanam,
Vallah billah men de beni insanam,
Şahmar oluf seni vuran döyülem.

Esmer Han'am ar, namısı atmışam,
Calallanif özge hala yetmişem.
Dest uzadıf, damanınnan tutmuşam,
Çekilif kanara duran döyülem."³⁵

"Men sana neyledim, Tanrı zalımı,
Heş gelif sormadın vesl-i halımı

33. Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s.262

34. a.g.e, s.263

35. a.g.e, s.265

Tutdum damanının, kesdin elimi,
Gurbet elde ya men kime yalvarem.

Men Esmer Sultan'am, müftela yâra,
Kimlere danışım, men bağıdı gara,
Özüm öz derdini salem dillere,
Fasıl edem, demnen deme yalvarem."³⁶

Esmer Hanım, güzel bir kızdır. Ancak metin içinde fiziki güzelliğine fazlaca yer verilmemiştir. Onun fiziki güzelliği hikâyede bir kaç yerde şu şekilde anlatılır.

"Gızıl gül yanında har neye lâzım."³⁷

"Recavada duran çifte güzeller."³⁸

Esmer'in şairlik kabiliyeti vardır. Hikâyedeki şiirlerden altı tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Onun hikâyede badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı ve tahsil durumuyla ilgili bilgilere yer verilmemiştir.

O İslâmiyet'e inanmış gerçek bir müslümandır. Allah'ın insanlara yardımını esirgemeyeceğini, inanan her kişinin, onun merhametinden faydalanabileceği inancı içindedir. O da Allah'tan yardım diler. Metnin bütünü içinde onun inancını yansıtan şu mısraları görmekteyiz.

"Seversen Allah'ı, ol elemdarı,

36. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.269

37. a.g.e, s.267

38. a.g.e, s.276

Dolandır başına, azat et yârı."³⁹

"Esmer Han çağırar şah-ı hubanı."⁴⁰

"Vallah billah men de beni insanam."⁴¹

Esmer'in giyim ve kıyafetiyle ilgili metinde bir ize yer verilmemiştir.

Onun bir ağabeysi vardır. O da Fars padişahıdır. O, hükümdar ağabeysinın himayesinde geniş imkânlarla sahiptir.

Esmer, yiğitlik, cengâverlik gibi özelliklere sahip olmadığı için ötesinde böyle bir iddiaya da sahip değildir.

Esmer Hanım da bunlara ilâveten bir de ikna etme yeteneği mevcuttur.

39. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.261

40.a.g.e, s.261

41.a.g.e, s.264

C- Diğerleri

Şemsinur Hanım

Lâtif Şah"ın annesidir. Oğlunu sevmektedir. Onun uzak memleketlere gitmesine karşıdır.

O aynı zamanda şairdir. Hikâyede ona ait bir şiir vardır.

Şemsinur Hanım"ın Allah"a olan inancının sağlam olduğunu görüyoruz. O metnin bir yerinde:

"Allah böyüh padşahdı."⁴²

demektedir. Hikâyede onun başka bir özelliğine yer verilmemiştir.

Topal Ağa Kız

Mehriban Hanım"ın hizmetçisidir. Hanımına hem saygılı hem de bağlıdır. Biraz da menfaatine düşkündür. Metinde onun başka bir vasfını belirten ize rastlanılmamıştır,

Hikâyede figüran görevi yapan ve sadece bir özelliğinden bahsedilen kızlar vardır. Bunlar Sona, Gülşah, Gülnaz, Zühre, Gülevatın, Zeynaf, Zernişan, Gül, Sermi, Telli, Şaduman, Gülbahar, Gülen, Döne, Efriz, Tazegül, Salatın, Sayalı, Saritel, Hiyaz, Rağdagül ve Huri'dir.

42. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.227

6- SEVDAKÂR ŞAH İLE GÜLENAZ

Fikâyonun Özeti

İsfahan şehrinde Şahoğlu Şah Abbas adında çok meşhur bir hükümdar vardır. Bu hükümdarın da Deli Becan adında bir pehlivanı vardır. Şahoğlu Şah Abbas'ın çağı geçtiği halde bir evlâdı yoktur.

Mısır Kralı, Şah Abbas'a savaş açar. Şah Abbas savaş alanından dönerek çok sevdiği Gülşah adındaki cariyesiyle nikâh kıyıp muradına erer. Gülşah, Şahoğlu Şah Abbas'tan doğacak olan çocuğu için bir hatem yüzük alır. Gülşah, hamile kalır. Padişahın hanımı Perçem Sultan, bu olayı duyar. Gülşah'ı ve doğacak olan çocuğunu öldürtmek ister. Bir cazı karı bulur. Cazı Karı, Gülşah'a acıyarak doğurduğu çocuğu Kandahar'a kaçıtır. Çocuk Kandahar'da Kandahar Hükümdarının bahçıvanına verilir. Kandahar Hükümdarı, bu çocuğun adını Sevdekâr koyar.

Sevdekâr, Kandahar Hükümdarı'nın kızı Gülenaz'a âşık olur. Gülenaz da Sevdekâr'a bağlanır. Bir olay üzerine Sevdekâr'ın İsfahan hükümdarı Şahoğlu Şah Abbas'ın oğlu olduğu ortaya çıkar. Sevdekâr, İsfahan'a babasının yanına gönderilir. Babası, Sevdekâr'ı kendi yerine Şah yapar. Ancak Sevdekâr, sevgilisi Gülenaz'ı almak için Kandahar'a döndüğünde Gülenaz'ı yerinde bulamaz. Saraydaki cariyeler Gülenaz'ın Tahran Şahı'na verildiğini söylerler.

Sevdekâr, maiyetiyle birlikte Tahran'a giderek, Tahran Şahı'nın kızkardeşi Zühre Sultan'ın da yardımıyla Gülenaz'ı kaçıtır. Ancak Zühre hastalığı nedeniyle Tahran-

da kalır.

Gülenaz Sultan"ın çok güzel bir cariyesi vardır. Bu cariye Sevdekâr"a âşıktır. Sevdekâr'la evlenebilmek için bir hile ile Gülenaz"ı Yahudi tüccarlarına teslim ederek Onu Tahran Şahı"na gönderir.

Durumu öğrenen Sevdekâr Şah, maiyetiyle birlikte tekrar Tahran"a hareket eder.

Zühre Hanım, harami kılığına bürünerek İsfahan yolunu keser. Gelenden geçenden haraç alır. İşte buradan geçmekte olan Yahudi tüccarlarını da soyar. Bu arada Gülenaz'ı da Yahudi tüccarlarından kurtarır. Sevdekâr Şah' da, Zühre Hanım"ın bulunduğu geçide gelir. Bir hayli mücadeleden sonra üç sevgili tanışırlar. Sevdekâr Şah hem Gülenaz'la hem de Zühre Sultan"la evlenir.

A- Gülenaz Sultan

Hikâyeden anlaşılacağı üzere Sevdakâr ile Gülenaz birbirlerini sevmektedirler. Bu gençler ilk görüşmelerinde birbirlerine aniden âşık olurlar. Gülenaz, bir çok tehlikeleri göze alarak, Sevdakâr'ı köşküne alır. Babası onu Tahran padişahına verir. Fakat o bu padişaha teslim olmaz. Bu durum onun ne kadar fedakâr olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Hikâyede gençlerin birbirini sevdiklerini gösteren şu ifadelere rastlamaktayız.

"Bunun üzüne bahhanda Sevdakâr"ın iki gaşının arasından bir eşg oğu iredi beden oluf Gülenaz"ın gelbine saplandı, ahlı başınnan gedif düşüf bayıldı."¹

"İçtim aşgın badesini, nuş eyle gan dedilir,
Sarfet sine defterinnen, cevahir kân dedilir.
Serini sevdaya salan geyer gem libasını,
Eşg odunun alavına alışıf yan dediler.

Gülenaz"am eşg ucunna olmuşam cünun, deli,
Sevda bir zulm-ü sitemdir gahrını çeken bili,
Sinemin seyhat bağında açılan gonca gülü,
Has bahçanın bağmanına teslim et sen dediler."²

"Sevdakâr"ın eşgi günbegün onu yahıb kül elli yirdi."³

"Negahannan ataş alıf yanerem,
Arzuhalım yetirseniz bir yara

1. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s. 312

2. a.g.e, s. 312

3. a.g.e, s. 312

Men ezzinem bir yara,
 Bir hicrandı, bir yara,
 Gece gündüz ah u feryad eylerem,
 Leyl-i nehar intizaram bir yara

Var mı meni kimi müstağına leliyen,
 Şirin cana eşg oduna talıyan,
 Men ezzinem talıyan,
 Talan düşüf talıyan,
 Değiller murad alér,
 Haş'dan dileh diliyen,
 Meni bele deli derviş eyliyen,
 Bir hicrandı, bir efkârdı, bir yara."⁴

"Lelinciyem dide giryan olmuşam,
 Müşgül işim bitirseniz ne olur.
 Gözü yaşlı, intizarrı galmışam,
 Muradıma yetirseniz ne olur.

Âşk ehline bele zulum olumu,
 Feleh perekende saldı yolumu,
 Göz yaşımnan benim arzıhalımı,
 Yazıf yara götürseniz ne olur.

Gülenaz Sultân'am, çekerem ahı,
 Gamedim sucadı, geddım sürahi,

4. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.313

Sevdiğim zulunkâr Sevdekâr şahı,
Bize mehman getirseniz ne olur."⁵

"Sevda şeri meni gamgîn eyledi,
Cevr ucunnan şikâyetim var sana,
Yazıh oldu tüşüm eşk eserime,
Müştağ oldum ehtibarsız yâr sana.

Nezaketde hub nevrâğım var benim,
Şemama butağlı, tağım var benim,
Sinem üste gülşen bağım var benim,
Getimişem goşasinnan nar sana.

Gülenaz"am ataşına düşmüşem,
Sevdan ile şirin cunnan kesmişem,
Sine üryan, fetin likap açmışam,
Nazar gılıf mağ câmâlîm görsene."⁶

"Şahlar şahı sen imdat et bu günde,
Sevdekâr"ı saldım eşgin gamına,
Uyananda el çekeceh dünyadan,
Ah- ı figan salar zir-i zemine.

Hayıf oldu düşdü gam talaşına,
Ališıf yanaceh aşk ataşına,
Agibet deyeceh ehlet daşına,
Düşüfdü dünyanın serencemine

5. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.314

6. a.g.e. s.316

Civaniken gem gölüne enecek,
 Sevda çekif aşg oduna yanacak,
 Gülenaz aşgına içip ganacak,
 Elini azatıf gırhlar camına."⁷

"...

...

Cismine salmışam alışan közü,
 Ataş alif eşg oduna yandı get.

Gülenazam girdim meleh donuna,
 Gedem basdım sevdiğimin yanına,
 Ele bir od saldım, şirin canına,
 Yelken açıf eşk atına mindi get."⁸

"Derdinnen deli olduğum."⁹

"Dert çekif gam yeme ele,
 Gel sarılah ince bele,
 Âşk oduna düşen gula,
 Olur mu goruğ kadağa?

Gemliyem müşgül günüm var,
 Onuğun figan ünüm var,
 Cesette bir tek canım var,
 Vererem sana sadağa.

7. Ensar Aslan, Cıldırılı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s.317

8. a.g.e, s.317

9. a.g.e, s.319

Gülenaz muhabbetinde,
Zevk ile saltanatında,
Bir ince göynek gatında,
Soyunah gireh yatağa.

Murat al murat ver mennen,
Zevk eyle Sevdekâr Hannan,
Gel dil dile vereh sennen,
Eminşeh dodağ dodağa."¹⁰

"Sevdekâr"nan Gülenaz Sultan cesetten ayrılan kimi ayrıldılar."¹¹

"Sevdekâr oluf divana,
Müştağam Gülenaz Han"a
Âşk oduna yana yana,
Dönmüşem küle gederem."¹²

"Yârin hesret gahri sinemi dağlar,
Görmedi gözlerim onu, gan ağlar."¹³

"Gülenazam iştîm aşgın zehrinden,
Celalî Nevser'in geflet behrinden,
Yarın hesret firaçının gahrinden,
Ab-ı Ceyhun oluf çeşmim danesi."¹⁴

10. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.320

11. a.g.e, s.326

12. a.g.e, s.329

13. a.g.e, s.329

14. a.g.e, s.335

Gülenaz'ın boyu uzun, boynu sürahi, yüzü ay, melek sıfatlı, sinesi bezestan, yanağı gül, göğsü mermer, dudak kırmızı, gözleri elâdır. Bu haliyle Gülenaz bir dünyaya güzelidir. Bir güzelde bulunması gereken her özellik onda vardır. Hikâyenin bütünü içinde onun güzelliğini yansıtan şu bilgiler vardır.

"Bir gün Padişah'ın, güzelliği dillere destan olan gızı Gülenaz, cariyeleriyle beraber bahçaya gezmeye çıkmışlardı.¹⁵

"Gemetim sucadı, geddim sürehi."¹⁶

"Şemama butahlı, tağım var benim,
Sinem üste gülşen bağım var benim,
Getimişem goşasından nar sana.

...

...

Sine üryan, fetin nikap açmışam,
Nazar gılıf mah cāmālım görsene."¹⁷

"Tavus kimi cilve verif özüne,
Bahtafarın pervasına ne söz var.
Bedirrenif on beş günlük ay kimi,
Meleh sıfat, mah yüzüne ne söz var.

Gülendamı ala haş haş gazeli,

15. Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s.311

16. a.g.e, s.315

17. a.g.e, s.316

Gilmannan nevresde dünya gözeli,
Güler kah kah, çeker kehlih misali,
Bülbül sesli avazına ne söz var.

Sevdekâr der, goynu şamama tağı,
Sinesi bezestan, billur buhağı,
Gızıl gülden ireng alif yanağı,
Elvan elvan gülgezine ne söz var."¹⁸

"Gametin şuh, gaddin suca ürüşan,
Zülûf dağılıf mağ yüzünde perişan,
Sadrin mermer, telin sanki bir gülşen,
Goynun içi sekiz cennet bağı gız.

Sevdekâr lebinnen emdi bal kimi,
Nem verif, çiğlenif gızıl gül kimi,
Tomurcuğ düzülûf, gülâb sel kimi,
Tezelenif ağ sinenin teri gız."¹⁹

"Selvi boylum seda verdi."²⁰

"Men müştâğam ala göze,"²¹

"Yarımın boyu ucadı,
Mine gerdanı sucadı,
Mesretim lebi goncadı,
Bülbülem güle giderem."²²

18. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.319

19. a.g.e, s.321

22. a.g.e, s.328

20. a.g.e, s.323

21. a.g.e s.324

"Sadri mermer, gaddi suca, üz güleş,
Cismi cennet gülüsteni neyledin?

...

...

...

Gül yüzlü Gülenaz Han'ı neyledin?²³

"Etrafımda guba gazım görünmér."²⁴

"Humar gözlüm, güleş üzlüm görünmér."²⁵

"...

Âlemin bedir mahınnan."²⁶

"Ala gözlüm dide giryan olmuşam."²⁷

"Gülenaz'ın maḥ câmâlı deyersen."²⁸

Gülenaz'ın şairliği de vardır. Hikâyede mevcut 51 şiirden 15'i ona aittir.

Gülenaz Sultan, pir veya derviş elinden bade içerek âşık olmamıştır. Sevgilisini görmek suretiyle âşık olmuştur.

Gülenaz'ın saz çaldığına ve tahsil durumuna ait bir işaret yoktur.

23. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.329

24. a.g.e, s.329

25. a.g.e, s.330

26. a.g.e, s.331

27. a.g.e, s.336

28. a.g.e, s.351

Onun, Allah'a, peygambere ve din ulularına karşı büyük bir sevgi ve saygı beslediğini görmekteyiz. Müşkül anlarında rabbinden ve din ulularından yardım dilenir. Onun bu inancıyla ilgili belirtiler şunlardır.

"Şahlar şahı sen imdat et bu günde."²⁹

"Elini uzatıf gırhlar camına,"³⁰

"Mevla sennen gayrı yoğdütutarım."³¹

Gülenaz'ın has kumaşlar aldığı, renk renk elbiseler içinde dolaştığı ve sık sık kıyafet değiştirdiğinden söz edilmektedir. Giyim ve kuşama ilgili hususlar şu mısralarda geçmektedir.

"Gülenaz şad döyül, gam donun geyer."³²

"Abanoz sandığını aşdı, elvan has gumaşlarını giyindi."³³

"Geyinifsen bir acayıf don indi."³⁴

3 "Cariye, Gülenaz Sultan'ın paltarını geyinif yatağının baş ucunda durar."³⁵

"Gülenaz, Kandahar Padişahı'nın kızıdır. Dolayısıyla hizmetçileri, arkadaşları ve geniş bir sosyal çevresi vardır. Ailenin tek evlâdıdır. Bundan dolayı da serbest hareket etmektedir."

29. Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s.317

30. a.g.e, s.317

35. a.g.e, s.343

31. a.g.e, s.344

32. a.g.e, s.315

33. a.g.e, s.316

34. a.g.e, s.318

Gülenaz Sultan'ın yiğitlik vasfı yoktur. Hikâye içinde bu hususa ait bir işarete de yer verilmemiştir.

B- Zühre Hanım

Zühre, Sevdekâr Şah'a Gülenaz'la sohbet ederken rastlar. İlk görüşünde Sevdekâr'a âşık olur. Sevgisinin yüzünden kardeşine bile ihanet eder. Sevdekâr ile Gülenaz'ın kağmasına imkân tanır. Hatta, Sevdekâr'ı ele geçirmek için haramiliğe başlaması onun sevgisinin derecesini göstermesi bakımından önemlidir. İncelemeğe tabi tuttuğumuz varyantta Zühre'nin aşkını dile getiren şu mısraları görmekteyiz.

"Oğlan men anladım fitne felini,
Aç sırrını men de olum sizinnen.

.....

.....

"Müracat kânıdır gönlüm ehtacı
Sürahi gaddinin hesret mohtacı,
Hünkâr gıyefetlim sere gol tacı,
Yüz sürüm hâkine piyandazınan.

Zöhre Hanım ağlar, sır danma mennen,
Ölene dek vallah el çehmem sennen
Oluf üryan likap, çıhanda donnan,
Sürahi geddini gördüm gözünen."³⁶

"Elimden uçurdum dil efkârımı,
Göz görüfdü, gönül ister yarını,

Feleh perekende saldı serimi,
Onuğun sergender gezif ağlaram.

Zöhre Han'ım serden çihar dumanım,
Yetişmedi yara ehdi amanım,
Heş bir yere çatmer elim gümanım,
Her terefdən umut üzüf ağlaram."³⁷

"Mende o sevdanın dilzadesiyem,
Cövri möhnet, hicri gam kalesiyem,
Senin müştəğının müptelasıyam,
Ruz u şeb ağlaram men yana yana."³⁸

"Gam yeyip perişan olma,
Canımı verrem fedâya,
Cesette birce canım var,
Sana vererem hedaya."³⁹

"Yâr yâra zulum edende,
Nece düşer ah u zara,
Men senin sergerderinem,
Vucudumu yahdın nara."⁴⁰

"Umudum tagatim benim,
Sensin benim birce danem,

37. Ensar Aslan, Çıldırılı Aşık Şenlik, Ankara 1975, s. 342

38. a.g.e, s. 344

39. a.g.e, s. 349

40. a.g.e, s. 349

Gece gündüz, leylî nahar,
Aşgîn oduna püryanam."⁴¹

Zühre'nin fizikî güzelliği hakkında geniş bir izahata yer verilmemiştir. Ancak, Zühre pehlivan yapılı, güçlü ve kuvvetlidir. Aynı zamanda da güzel olduğu kanaatindeyiz. Sevdekâr, onun yüzünün güzel olduğunu, bir sunaya benzediğini, haramî iken bir Arap kılığında gezdiğini söylemektedir.

Zühre'de şairlik kabiliyeti vardır. Hikâyedeki şiirlerden 8 tanesi ona aittir.

Zühre badeli bir âşık değildir. Saz çalma özelliği olmadığı gibi, tahsil durumuyla ilgili bir hususa da değinilmemiştir.

Zühre'nin dinî inancının tam olduğu anlaşılmaktadır. Bir yerde padişahların Allah'ın yeryüzündeki temsilcileri olduklarını söylemektedir. Bu inancını şu mısradan belirtir.

"Âlemde hükmün Zilullah."⁴²

Zühre'nin zaman zaman kadın elbisesi, bezende erkek elbisesi giydiği görülür. Kadın elbiselerinin renklerinin çeşitli olduğunu, erkek elbiselerinin de onu azametli gösterdiği görülmektedir.

Zühre, zâlimlere karşı korkusuz ve acımasız bir cengâverdir. Hikâyede onun yiğitliği ve pehlivanlığı şu şekilde anlatılır.

41. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.350

42. a.g.e, s.349

"Ama özüde ele bir cengâver pevlivanı idi ki, heş kimse onnan başa çıhabilmezdi. O memlekette onun dalını yere getiren pevlivan, gılicına garşı goyan galhan yohdu."⁴³

"Zöhre Sultan çoğ iyi bir silahşor, gahraman pevlivandı. Bir gece Arap atını mindi, gılicını galhanını guşandı, özü de bir Arap gıyafetine girif yola çıhdi. Ge- lif İsfahan'nan Tahran arasında yolun üzerindeki bir mağaraya yerreşif, haramılığa başladı."⁴⁴

"Gelelim Zöhre Sultan'a, gördü ki, bir kervan ge- ler. İsfahan'nan hamam silahlandı. Bu kervanın önüne çıhdi. Bir gaçının başını kesdi, bazısı gaşdı, belelihan- nen kervanı çekif bir mağaraya endirdi."⁴⁵

"Çıhanda cenk urbasınnan,
Oluram nazenin serem.
Girende aslan postuna,
Tanınmam şaha gedaya."⁴⁶

43. Ensar Aslan, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.338

44. a.g.e, s.342

45. a.g.e, s.343

46. a.g.e, s.350

C- Diğerleri

Gülşah Hanım

Bu kız, Şah Abbas'ın cariyesidir. Birbirlerini sevmektedirler. Nitekim Gülşah, Şah Abbas'ın nikahlı hanımı Perçem Sultan'dan gelebilecek tehlikeleri göze alarak, Şah Abbas'la hayatını gizlice birleştirmiştir. Şah Abbas da Gülşah'ı sevdiğini fakat, bu sevgisini açıklayamadığını söylemektedir.

Hikâyede Gülşah'ın güzel olduğu beyan edilmektedir.

"Şah Abbas evliydi. Ama Gülşah adında bir cariyesi vardı, çok güzeldi."⁴⁷

"İndi men senin eyliyine, güzelliğine karşılık sana giyamerem."⁴⁸

Gülşah'ın yukarıdaki özelliklerinin dışında başka bir hususiyetine rastlanılmamıştır.

Gülenaz'ın Cariyesi

Gülenaz'ın cariyesi, Gülenaz'ı kıskanmaktadır.

Bu cariye, Sevdekâr'a âşıktır. Sevdekâr'la evlenebilmek için Gülenaz'ı ortadan kaldırmak istemesi onun sevgisinin derecesini göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim Gülenaz'ı Tahran Şahı'na teslim etmeleri şartıyla Yehudi tüccarlara verir. Onun tehlikeli oyunlara girmiş olması Sevdekâr'a olan sevgisinden kaynaklanmaktadır.

47. Ensar Aslan, Gıldırılı Âşık Şenlik, Ankara 1975, s.309

48. a.g.e., s.310

Bu özelliğinin dışında başka bir hususiyetine rastlamak mümkün olmamıştır.

Perçem Sultan

Perçem Sultan, Şah Abbas'ın nikahlı karısıdır. Her evli kadın gibi o da kocasını kıskanmaktadır, ancak o, kocasından ziyade tahtı ve tacı düşünmektedir. Gülşah Hanım'ı ortadan kaldırmayı planlar. Bu haliyle sonsuz bir ihtirasın sahibi olduğu görülmektedir.

Taya Nene

Gülenaz Hanım'ın bağyardımcısıdır. Hanımına sadıktır. Onun sırlarını saklar, meselelerine çözüm getirmeğe çalışır.

Taya Nene, aynı zamanda şairdir. Metindeki şiirlerden bir tanesi ona aittir.

Şehbaz Cazi

Gülşah Hanım'a sihir yapmak ve doğuracağı çocuğu öldürmek için Perçem Sultan tarafından görevlendirilen kadındır. Ancak, Gülşah Hanım'ın iyiliği ve güzelliği karşısında merhametê gelir.

Şehbaz cazı, mesleğine tezat teşkil edecek davranışlar içindedir. Merhamet etmek, acımak cadıların özelliklerinden değildir. Hikâye içinde onun psikolojik durumunu izah eden şu ifadeye rastlamaktayız.

"Men ele bir gariyim ki, isdersem bir barmağınnan

denizleri bulandırar, ölkeleri yıharım, meni buraya seni öldürmek için Perçem Sultan gönderdi. İndi men senin eyliyine, güzelliğine karşılığ sana giyamerem."⁴⁹

7- VALEH İLE ZERNİGAR

Hikâyenin Özeti

Karabağ yöresinin Abdal Gülaplı/şehrinde Valeh adında bir âşık ve bu âşığın Semend adlı bir çırağı vardır. Valeh, çok meşhur bir âşıktır.

Valeh'in çırağı Semend, Harzen Karı adlı kötü fikirli bir kadının oyununa gelerek ustasından ayrılır. Kendini usta âşık zanneden Semend, Demirkapı Derbend'e gelir. Burada Âşık Zernigâr Hanım'la tanışır. Zernigâr Hanım'la saz ve söz üstüne atışan Semend, yenilgiye uğrar. Bu nedenle de zindana atılır. Zernigâr Hanım, 39 âşığı bu şekilde bağlayıp zindana attırmıştır. Zindana atılan âşıkların sayısı kırkı bulunca, bu âşıkların hepsinin başını vurduracaktır.

Semend, Zernigâr Hanım'a kendisiyle atılabilecek bir âşığın bulunduğunu söyler. Zernigâr Hanım, bu âşığın Valeh olduğunu öğrenince onu Derbend'e davet etmek için mektup yazar.

Valeh, mektubu alınca, Derbend'e gitmeye karar verir. Valeh yolculuk esnasında Hetayî Hanım'la tanışır. Nitekim maceralı bir yolculuktan sonra Derbend'e ulaşır.

Derbend'de Valeh ile Zernigâr atışırlar, Zernigâr yenilir.

Sonuç olarak zindandaki 39 âşık ölümden kurtulur. Valeh, Zernigâr ve Hetayî Hanım'la evlenerek memleketine döner.

A- Zernigâr Hanım

Zernigâr, Valeh'i önce gıyaben, daha sonra görerek sever. Metinde onun sevgisi şu şekilde dile getirilir.

"Zernigâr, Semend'den Valeh'in bele te'rifini eşidip, görmemişden, bir gönülden min könüle, Valeh'e âşık oldu."¹

Zernigâr güzel bir kızdır. Onun güzelliği metinde şu şekilde ifade edilmektedir.

"Valeh bağıın her terefini dolanıp, dikkatle bahrırdı. Bir de gördü ne? Bağıın içinde bir gız var. Adamın ağılını aparır. Gızın yanında gırğ güzel garabaş var ki, hamısı ince bel, garagaş, garagöz. Amma, heç biri hanıma oğşamır. Hanım lap gel meni gör, derdimden öl bir gızdır. Gaşları kaman, gözleri şehlâ, kirpiyi oğ, burun Hind findığı, sine Semergend kağızı, memeleri şamama kimi yumrulanıp bahanın ağılını aparır. Sohbetin gödeyi, ele bil ki, dünyada olan güzelliğın hamısını Allah bu gızın başına döküp."²

"şuh terlensan, çoğ havalı gezirsen."³

"Gurban olum sen tek çeşmi mestana."⁴

"Senin tek gözele al eylerem men."⁵

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s.262

2. a.g.e, s.279

3. a.g.e, s.280

4. a.g.e, s.282

5. a.g.e, s.285

"Gaşı gemer, gözü ala,
 Dodagları benzer bala,
 Valeh ona gurban ola,
 O şah nigârın kağızı."⁶

"Valeh kağızı açanda içinden Zernigâr Hanım'ın şekli çırdı. Bir bele melek simalı, boy-buğunlu, misli beraberli olmayan gızın şeklini görende Valeh uzagdan uzağa, bir gönülden min gönüle âşık oldu, rengi saralıp, ehvalı deyişdi."⁷

"Bu gız o geder güzel idi ki, misli-manendi yoh idi. Aya deyirdi: Sen çihma, men çihacağam; güne deyirdi, sen çihma, men çihacağam!"⁸

Bu hikâye Zernigâr Hanım'ın şairliği ve âşıklığı üzerine kurulmuştur. O, çevrede şöhret yapmış ünlü bir âşıktır. Hiç bir âşık onu yenememiştir. Birçok âşıklar onunla atışmaya girişip sözleri bağlanarak zindana atılmışlardır. Metinde mevcut 25 şiirden 6 tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Zernigâr badeli bir âşık değildir.

O, her şiirini sazla söyler. Mahir bir saz üstadıdır.

Onun tahsil, inanç, giyim ve kuşamıyla ilgili hususlara hikâyede yer verilmemiştir.

Zernigâr'ın ailesi hakkında bir bilgi yoktur.

6. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s.264

7. a.g.e, s.263

8. a.g.e, s.260

Ancak, kendisi bir bey kızı gibi köşkte yaşar. Çevresinde hizmetçileri vardır. Geniş bir çevreye ve servete maliktir.

Onun yiğitlik özelliği ve yiğitlik iddiası yoktur.

B- Hetayî Hanım

Hetayî, Valeh'i sevmiştir. Metinde ona olan sevgisini şu şekilde belirtir.

"Valeh, Allah'dan gizli değil, bendeden ne gizlin? Seni görende men deli divâne olmuşam. Sene bir kö-nülден min gönüle âşig olmuşam."⁹

"İndi seni sevmişem, sözümü yere salma."¹⁰

Hetayî, alagöz, baldudak, yumru meme, incebel, mi-na gerden, uzun boyludur. Bu haliyle o güzellerin sultanıdır. Hikâyede onun fizikî güzelliği şu ifadelerle belirtilmeye çalışılır.

"Ne gördü?... Bir nazenin senemi girç ince belli gız gezmekden eve apardılar.

Valeh digget ile bağanda gördü, vallah, bu ele gızdır ki, dünyada misli manendi yoğdur. Girç garabaş bu gözeli üzük gaşı kimi araya alıp, pervane tek başına dolanırlar.

Valeh'in sinesi demirci küresi kimi alışıp yandı, sağ gabırganın ucundan bir sancı tutup lap ciyerinine vurdu. Berkden dedi:

-Çoh eyibsiz, misilsiz gözəl görmişem; anma bunun birce eybi var.

....

Sen eyibsiz gözelsen."¹¹

9. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s.276

10. a.g.e, s.276

11. a.g.e, s.271

"Senin gibi gözelin yere salmağ günahdı."12

"-Gözelsiz sultanı, meğer atandan iznsiz söhbet elemek olmazdı."13

"-Hanım, sen kimi güzel gızın sözü sınınca, düşme- nin boynu sinsin."14

Hetayî'nin şairlik kabiliyeti yoktur. Badeli bir âşık olmadığı gibi saz çalma hünerine de sahip değildir.

Tahsil yaptığına dair bir açıklık yoktur. Ancak, onun metin içinde çok akıllı, olgun bir kız olduğu belirtilmektedir.

Onun inancının tam olduğu görülür. Allah'ın her gizli şeyi bildiğini, ondan hiç bir şeyin saklanamayacağı gerçeğini bilir. Metinde bu hususta şöyle bir ibare vardır.

"-Valeh, onu bil ki, men Zernigâr Hanım'ın cengine gedirem."15

Hetayî, şık ve değerli elbiseler giyer.

O, şair Me'sum Efendi'nin kızıdır. Zengin ve nüfuzlu bir aileye sahiptir. Ailenin tek evlâdıdır.

Onun yiğitlik vasıfları yoktur.

12. Fhlimen Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s.272

13. a.g.e, s.272

15. a.g.e, s.276

14. a.g.e, s.275

C- Diğerleri

Harzen Garı

Semend'in kayınvalidesidir. Didekoducu, iyi huylu olmayan, ihtiraslı, fesat bir kadındır.

Selvi Hanım

Valeh'in annesidir. Oğlunu sever. Onun nişanlısını barakıp uzak diyarlara gitmesine engel olmak ister. Ancak bu konuda çaresiz kalır.

Senem

Valeh'in memleketteki nişanlısıdır. Senem, nişanlısının uzak memleketlere gidişine fazla bir direniş göstermez. Valeh onun fizikî güzelliğini şu şekilde dile getirir.

"Men sevmişem ağ üzünde halını,
Yohsa yâr gizleder mağ câmâlini,
Divâne Valeh'in erzi-halını,
Yusifi-Kenan'a dedin, ne dedi?"¹⁶

Hikâyede onun başka bir özelliğine işaret eden bir belirtiyeye yer verilmemiştir.

Metinde Valeh, Kür Çayı kenarında gezinti yapan çok güzel bir kıza rastlar. Hikâyede bu kızın adı verilmemiştir. Ancak Valeh, bu kızın fizikî güzelliğini şu şe-

16. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967

kilde dile getirir.

"Sallana sallana seyre çıhanda,
Sevr gametinden hecalet çeker,
Lâle yanağından, nergiz gözünden,
Gonca gülüşünden nedâmet çeker.

...

...

Şeker zülflerinden behseder sünbül,
Düşer ayaklara, gerabet çeker.

...

Gurbanam yolunda, ey ebru kaman,
Birce men deyilem hüsnüne heyran,
Hesretini külli vâlayet çeker."¹⁷

Valeh, bir pınar başında su alan bir kız ile bir geline tesadüf eder. Hikâyede bu kız ve gelinin adları verilmemiştir. Sadece bu kız ve gelinin fizikî güzelliklerinden bahsedilir.

"Bu duran bir güt sonanın,
Hansına gurban men olum?!
Mezlum bahıb, can alanın.

.....

Geddi gameti dünyada,

17. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

Maşallah çeken üstada
 Her ikisi melekzeda,
 Hansına gurban men olum?

İki teze nocəvanım,
 Gemzelerin tükür qanım,

...

„18

...

"Gız da deyer: Açılmamış gonceyem,
 Fesli behar, bağ-ı reyhan mendedir.

...

Lelü mercan düzülüpdür tanama,
 El vursalar sindirarlar şamama,
 El değmemiş tafu bustan mendedir.

...

şovg salan cāmâlü can mendedir."¹⁹

18. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s. 269

19. a.g.e, s.270,271

8- KUL MAHMUT

Hikâyenin özeti

Tebriz şehrinde Koca Ali adında bir tüccar yaşamaktadır. Bu tüccarın çocuğu yoktur. Adak adar ve bir evlâdı olur. Bir derviş bu çocuğun adını Kul Mahmut koyar.

Çocuk büyür ve tahsil çağı gelir. Babası onu İsfahan'da Şah Abbas'ın mektebine verir.

Bu mektebde Ahmet Vezir'in kızı Leylî de okumaktadır. Leylî ile Kul Mahmut bu mektebde tanışır ve birbirlerini severler.

Kul Mahmut mektebi bitirince memleketine döner. Babası ve enası Kul Mahmut'un geldiğine sevinir. Ancak kalıcı değildir. Tekrar sevgilisinin yanına yani İsfahan'a gitmek ister.

Yakınlarının rızasını alarak, İsfahan'a hareket eder. Maceralı bir yolculuktan sonra İsfahan'a ulaşır.

İsfahan'da Leylî ile buluşan Kul Mahmut, izinsiz şah bağına girmekten zindana atılır. Şah Abbas, onun gerçek bir âşık olduğunu anlayınca Ahmet Vezir'in kızı Leylî'yi ona verir.

Kul Mahmut sevgilisine alarak memleketine döner.

A- Leyli Hanım

Gençler birbirini sever. Kul Mahmud'un memleketini, anasını, babasını terketmesi sevgisinden kayhaklanmaktadır. Leyli'nin de ona nişan vermiş olması sevgisini ortaya koyması bakımından önemlidir. Metinde onun sevgisini ortaya koyan şu ifadeleri görmekteyiz.

"Beli, her iki cavan mektebde birbirine yaman mehebbet beslediler. Yemekleri bir, gezmeclere bir, oğumagları bir yerde olurdu."¹

"Gız sağından bir neçe tel gopartdı, verdi Gul Mahmud'a, dedi:

-Gul Mahmud, bunu sana nişane verirem, ha vaht meni unutsan od olsun, seni yandırısın!"²

"Yan çöyürübdü diyara,

Mahmud, hoş geldin, hoş geldin!

Be'de verdiyın ılgara

Mahmud, hoş geldin, hoş geldin!

Men bir gülem sen bülbüle,

De danış sen güle, güle,

Yolun düşüp bizim ele,

Mahmud, hoş geldin, hoş geldin.

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s.219

2. a.g.e., s.219

Mahmud düşüp gemkin çağa,

Canım canına sadağa.

Gedem goyub bizim bağa,

Mahmud, hoş geldin, hoş geldin!"³

Leyli'nin fiziki güzelliği hakkında metinde pek fazla bir bilgiye yer verilmemiştir. Onun gözleri ahu, kendisi gül, yanğında hal vardır.

Hikâyede, onun fiziki güzelliğini yansıtan şu mısralar vardır.

"Ahu gözlüm, ayrılığın günüdü."⁴

"Hal düşüp Leyli'nin ay gabağında,
Bahar meyl eleyir gül' yanağında."⁵

"Karşımda duran, ay/gözel,

....

Meni oda salan gözel.

....

"⁶

Hikâde 24 şiir vardır. Bunlardan bir tanesi Leyli Hanım tarafından söylenmiştir.

O, saz yerine, on iki saçından bir tel alıp, şeker memelerinin üstüne basmaktadır. Saz çalma hüneri yoktur. Saz dersi aldığına dair bir ize de yer verilmemiştir.

Onun bir derviş elinden bade içerek âşık oldu-

3. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s.228

4. a.g.e,s. 225

5. a.g.e,s. 227

6. a.g.e,s. 228

ğunu gösteren bir belirti yoktur.

Leylî Hanım, tahsil görmüş ve çağının aklî ve naklî ilimlerini öğrenmiştir.

Hikâyede onun inancı, giyimi ve kuşâmı üzerinde fazla durulmamıştır.

Leylî Hanım bir vezir kızıdır. Ailesi, kendisi ve babasından ibarettir. Babası iyi huylu, adaletli ve haysiyetli bir insandır.

Yukarıda tesbit ettiğimiz özelliklerinin dışında onun başka hususiyetlerine rastlanılmamıştır.

B- Diğlerleri

Kul Mahmud'un Anası

Her ana gibi o da oğlunu sevmektedir. Onun uzak memleketlere gitmesine gönlü razı değildir. Onu bu fikrinden alıkoymak için her çareye başvurmaktadır.

Onun evlenecek yaşta bir oğlu olduğuna göre orta yaşın üstünde olması gerekir.

Aynı zamanda onun şairlik kabiliyeti de vardır. Hikâyedeki iki şiir ona aittir.

Cafer Sövdeger'in Kızı

Kul Mahmut'un, bu kızı sevdiği söylenemez. Ancak kız, Kul Mahmut'a ilgi duyar. Onu elde edebilmek için çarelere başvurur. Fakat başarıya ulaşamaz.

Bu kız, güzeldir. Metinde onun fiziki güzelliğiyle ilgili tek mısra vardır.

"Ahu gözlüm, ayrılığın günüdür."⁷

Hikâyede bu özelliklerin dışında başka bir özelliğine işaret edilmemiştir.

7. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı

A- Perzad Hanım

Perzad, Necef'i görür görmez ona âşık olmuştur. Bu sevgide yıllar önce anne ve babalarını yedikleri elmanın payı da büyüktür. Zaten Perzad, Necef'in beşikkertme nişanlısıdır. O, her ne pahasına olursa olsun hatta annesinin karşı koymasına rağmen Necef'le birlikte İshana'ya gitmek ister. Onun için tehlikeli işlere girişmekten çekinmez. Hikâyede Perzad'ın sevgi ve satakatını belirten şu ifadelere rastlarız.

"Necef Han'a hoş geldin deyenden sonra, her ikisi birbirine bülbul güle âşık olan kimi âşık oldular."¹

"Başına döndüğüm, han emim oğlu,
Gel getme, gel getme, gal bizim handa.
Lâle tek sinemi eleme dağlı,
Senin mehebbetin var şirin canda.

Eşgin semendini minip caparsan,
Benna olup, sınıg könlüm yaparsan,
Geder olsam, men Perzad'ı apar sen,
İndi ki, galmadın, yâr, bizim handa."²

"Canım ana, gözüm ana,
Yârdan ötrü men ağlaram.

Sene gurban özüm, ana,

Yârdan ötrü men ağlaram.

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s. 198

2. a.g.e, s. 198, 199

Erzihalım de dedeme,
 Meni salma derde, geme,
 Necef gedir İsfahan'a
 Yârdan ötrü men ağlaram.

...

...

Perzad gurban Necef Han'a,
 Yârdan ötrü men ağlaram."³
 "Yâra dil vermişem, galabilmerem,
 Men yarın oduna yanabilmerem,
 Gedergi gonağam, dönebilmerem,
 Ta görmezsiniz üzümü benim.

Perzad deyer: men de düşdüm bu derde,
 Heç kafer düşmesin men düşen derde,
 Necef Han'dan olmuyaydım şermende,
 Heç kim izlemesin izimi benim."⁴
 "Cavan sevdim, ferehlendim, ucaldım,
 Getdi cavan, gözüm ağladı galdı.
 Belim büktü bir ayrılığ, gocaldım,
 Çekdi sinem üste dağları, galdı."

3. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,
 s. 199, 200

4. a.g.e, s. 200, 201

Eynime geymişem yârin libasın ,
 Üstünden gurşadım zerr-i zibasın ,
 Uçdu getdi, goydu dövlet hanasın,
 Yəhşî öpüp guçmaq çağları galdı.

Son gefesden uçurtmuşam göyerçin
 O sehr-i caduya men ollam laçın
 Perzad külâh altdan gerg eyler saçın,
 Getdi Necef, solu sağları galdı."⁵

"Bülbül gileyliidi hardan,
 Gurtarmadım ah u zardan,
 Perzad ayrı düşdü yârdan,
 Örtərəm gara, vahtıdı."⁶

"Başına döndüyüm yarı-bafadar
 Men senin ucundan dağıdar oldum.
 Mecnun kimin veyraneler küncunde,
 Dolandım çölləri sergənder oldum.

Baş tapmadım öz dediyim sözümədən,
 Ağlayanda gan- yaş gelir gözümədən.
 Gahdan bir də ab alıram özümədən,
 Yanıp eşq oduna semənder oldum.

5. Ehliman Ahundov, Azərbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,
 s. 202

6. a.g.e, s.203,204

Men gızam, kime gılım dadımı,
 Canım gıhsın çekim yârin odunu,
 Perzad idim, Necef goydum adıımı,
 Gedip İsfahan'da gelender oldum."⁷
 "Göz yaşımdan name yazdım o yâra,
 Hamem yetişceyin, canan, durma gel!
 Gözlerim yolunda, men intizaram,
 Ve'de verdin bir ılgara, durma gel'.

Âşığ biler meşugenin halını,
 Men sevmişem ağ üzünde halını,
 Gözlemekden sen namerdin yolunu,
 Galmadı gözümde gara, durma gel!"⁸

"Senin butan, benim yârim gelipdi."⁹
 Perzad, güzeldir. Hikâyede onun fiziki güzelliği
 hakkında pek fazla bir bilgiye yer verilmemiştir.

"Gız ondört yasemen zülfünden üç tel ayırıp, basdı
 narış-turuş memesinin arasına. Meme yumru, cüre yumuru,
 alsın görek ne deyir : "¹⁰

"Menim tek gözelden alginen kamı."¹¹

"Her iki gözelin yârı gelipdi."¹²

7. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı, 1967,
 s.203, 204

8. a.g.e, s.209

11. a.g.e, s.198

9. a.g.e, s.211

12. a.g.e, s.211

10. a.g.e, s.198

Perzad'ın şairliği de vardır. Hikâyedeki mevcut 16 şiirden 9 tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Hâlk hikâyelerinde geleneklere göre badeli âşık bir dervişin veya pirin elinden bade içer. Bu hikâyede Perzad bir pirin veya dervişin elinden bade içmez. Ancak yıllar önce bir dervişin babasına verdiği kerametli bir elmanın kendisi üzerinde etkisi olduğu görülür.

Onun saz çalma hüneri yoktur. Saz yerine ondört yasemen zülfünden üç tel ayırıp memesinin arasına basar.

Hikâyede onun sadece okur yazar olduğu belirtilir. Ancak düzenli bir eğitim gördüğüne dair bir iz yoktur.

Perzad, müslüman bir kızdır. Hikâyede o, Kur'an okur. Ölen kişilere hatim indirmenin önemini bilir. Ancak, Kur'an okuyuşu bir oyunun gereği için yapılmıştır. Bu haliyle onun dini inançlarında bir gevşeklik görülür.

Hikâyede onun giyim ve kuşamıyla ilgili bir emareye yer verilmemiştir.

Onun babası ve annesi sağdır. Babası İstanbul'lu bir tüccardır. Zengin bir aileye mensuptur. Ailenin tek evlâdıdır. Perzad, sosyal ve kültürel yönden bir hayli zengin bir şehir olan İstanbul'da yetişmiş, bir Türk ailesinin kızıdır.

Metinde onun yiğitlik özelliği ve yiğitlik iddiası yoktur.

O, zeki, inançlı, kararlı ve idarecilik vasıfları bulunan bir kızdır.

B- Hanı Hanım

Hanı Hanım, Necef'i görünce ona âşık olur. Birbirlerini severler. Hanı Hanım, sevgilisini bırakmamak için onunla Isfahan'a gider. Sevgilisini iki kadınla paylaşmaya rıza gösterir. Hikâyede onun sevgisi şu ifadelerle dile getirilir.

"Sen bil ki, Necef'in goç kurbanıyam."¹³

Hanı Hanım güzeldir. Onun fizikî güzelliğini yansıtan şu mısralar vardır.

"Gözel, sensen gözellerin ülkeri,
Yolunda goymuşam can ile seri,
Ya hurisen, ya meleksen, ya peri,
Havañ adın gelse game batanam."¹⁴

"Züleyhasan, Misrin sen soltanısan."¹⁵

Onun şairlik kabiliyeti vardır. Hikâyedeki şiirlerden biri ona aittir.

Badeli bir âşık değildir. Saz çalma ve tahsil durumuyla ilgili bir hususa rastlanılmamıştır.

Hanı'nın Allah'a ve Allah'ın sonsuz merhametine, sevgisine inancı tamdır.

Hikâyede onun giyim ve kuşamıyla ilgili bir ize yer verilmemiştir.

Hanı Hanım'ın babası avcıdır. O, avcı bir ailede

13. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s. 212

14. a.g.e, s.210

15. a.g.e, s.210

pehlivan olarak yetişmiş, her isteği tek evlât olması nedeniyle zamanında yerine getirilmiştir.

Hikâyede o, karşımıza güçlü, kuvvetli bir pehlivan olarak çıkar. Onun yiğitliği metinde şu şekilde anlatılır.

"Bir kızım var, adı Hanı Hanımdı. Özü de pehlivandı."16

"Çağırıp Allah'ı girrem meydana,
şah oğluna deyin, meydana gelsin!
Meydana boyaram zerefsan gana,
şah oğluna deyin, meydana gelsin!"

Vezir gılincını salmasın cana.
Yanıp, yanıp bağrım dönecek gana.
Yüz tülkü neyleyer bir ac aslana?
şah oğluna deyin, meydana gelsin!"

Tanı meni, Ehmed gızı Hanıyam,
Bu meydanda genimini tanıyam,
Sen bil ki, Necef'in goç gurbanıyam,
şah oğluna deyin, meydana gelsin!"17

16. Əhliman Ahundov, Azərbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967

s.208

17. a.g.e, s.212

C- Gülgez Hanım

Gülgez, Necef'i sever. Metinde onun sevgisi şu şekilde belirtilmiştir.

"Sen geldin otağa, nur yağdı başa,
 Bu sınıh gönlüme hemdem hoş geldin!
 Sen geden yollara canım sadağa,
 Bu sınıh gönlüme hemdem hoş geldin!"

Sen gedeni çoh gelbime deyirdin,
 Benövşe tek benim geddin eyirdin,
 Gızıl gülün gulgunundan döyürdün,
 Bu sınıh gönlüme hemdem hoş geldin!"¹⁸

Hikâyede onun diğer özelliklerine değinilmemiştir.

18. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

D- Diğerleri

Tacir Mehemed'in Karısı

Kısırdır, dervişin verdiği bir elmayı yiyerek evlat sahibi olmuştur. Oğlunun tacir olmasını istemez. Akıllı ve tecrübeli bir kadındır.

Tacir Ahmet'in Karısı

Kısırdır, yarım elmanın kerametiyle bir evlât sahibi olmuştur. Kızını çok sever. Bu nedenle kızının uzak illere kocaya gitmesine karşıdır. Nitekim Perzad'ın nişanlısı Necef'e sihir yapar.

Onun en önemli özelliği sihir yapabilme bilgisine sahip oluğudur.

10- ŞAH İSMAİL

Hikayenin Özeti

Kandahar şehrinde Adil adında bir padişah vardır. Bu padişahın evlâdı yoktur. Padişah, variyetinin üçte ikisini fakirlere dağıtır. Bir derviş, padişaha yaklaşır ve cebinden çıkardığı bir elmayı ona verir. Elmanın yarısını kendisi, yarısını hanımına ve kabuğunu da Kamer nişanlı bir kısrağa yedirmesini, ayrıca doğacak çocuğa Şah İsmail, doğacak olan taya da Kamertay adının koyulmasını ister.

Vade tamam olunca Adil Padişah'ın bir oğlu, Kamer nişanlı kısrağın da bir tayı olur. Oğluna Şah İsmail, taya da Kamertay adı verilir.

Şah İsmail, delikanlı çağına gelince babasından izin alarak ava çıkar. Av esnasında Türkmen Beyi Mahmut Paşa'nın kızı Gülüzar Hanım'la tanışır. Gülüzar Hanım, Şah İsmail'e, Şah İsmail de ona âşık olur. Gülüzar, Şah İsmail'e amcası oğlu Haydar Bey'le nişanlı olduğunu, kendisini altı ay bekleyeceğini söyler. Birbirlerine nişane vererek memleketlerine dönerler.

Şah İsmail, babasından izin alarak Gülüzar'ı bulmak için yola çıkar. Yolda Hint Hanlarından Necef Han'ın kızı, Pendar Peri ve Arabistanlı Mahmut Paşa'nın kızı Arab-ı Zengi ile tanışır. Arabı Zengi'yi yanına alan Şah İsmail, Türkmen iline ulaşır.

Şah İsmail düğünü yapılmakta olan Gülüzar'ı Tür-fense Karı'nın yardımıyla kaçar. Türkmen Beyi ordusuyla

Şah İsmail'in arkasından yetişir. Arabı Zengi, Türkmen Beyi Mahmut Paşa'nın ordusunu kılıçtan geçirir.

Şah İsmail, geri dönüşünde Remdar Peri'yi de yanına alarak Kandahar'a döner.

Adil Padişah, oğlu Şah İsmail'i törenle karşılar. Ancak, Adil Padişah oğlunun getirdiği kızlardan Gülüzar'a âşık olur. Oğlu Şah İsmail'in gözlerini çıkarttırarak onu bir kuyuya attırır.

Şah İsmail, kuyudan bir tüccarın sayesinde kurtulur, gözleri de ilahî bir kuvvetin yardımıyla yerine yerleştirilir.

Arabı Zengi, Şah İsmail'in babasını öldürür. Şah İsmail, ölen babasının yerine şah olur.

A- Gülüzar Hanım

Şah İsmail ile bir tesadüf sonucu karşılaşır ve onu sever. Hikâyede onun sevgisini dile getiren şu ifadeler vardır.

"Birden gözü Şah İsmayıl'a sataşdı. Gördü, bu on yeddi, on sekkiz yaşına yenice girmiş, garagaş, garagöz, bir cavandı. Bir gönülden, min gönüle ona âşığ oldu."¹

"Gülzar'ın gönlü Şah İsmayıl'da idi."²

"....

Sen get, oğlan, men seninem!

Meni derde salan oğlan,

Sen get, oğlan, men seninem!"³

"Gülzaram, oldum deli,

İlgar eden verer eli.

Özgelere demem beli,

Sen get, oğlan, men seninem!"⁴

"İtirdin ceyranı, taptın maralı,

Yalgızsan mı, yoldaşında var, yeri!"⁵

"Başına döndüyüm, gurban olduğum,

Nişanem sendedi, yâr, safa geldin!

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s. 135

2. a.g.e, s.138

3. a.g.e, s.138

4. a.g.e, s.139

5. a.g.e, s.139

Yanıp ateşine buryan olduğum,
Nişanem sendedi, yâr safa geldin!

Senden ayrı danışmadım, gülmedim,
Bu canımdan bezedim, ölebilmedim.
Haçan ılgar verdin, men de gelmedim?
Nişanem sendedi, yâr, safa geldin!

Gülüzaram sene gurban olum men,
Heyva kimi saralıban solum men,
İkram ile pişivaza gelim men,
Nişanem sendedi, yâr, safa geldin!"⁶

Gülüzar, güzel bir kızdır. Kaşları cellad, gözleri elâ, dudağı kaymak, dişleri inci, yanak elma, meme şama-
ma, sine mermer, ten beyazdır. Metinde onun fizikî gü-
zelliği şu şekilde izah edilir.

"Gözelliği ile bütün Türkman'da meşhur idi."⁷

"Özünü yeddi gelem ile ziynet verib, ondört gecelik
ay kimi şefeglendi, onun gabağına çıhdı. Şah İsmayıl
baştan ayağa, ayagdan başa ala-şala bezenmiş, yanaglari
gızıl gül göncesi, dodaglari gan piyalesi kimi gızı gö-
rende ürekden ona vuruldu."⁸

6. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,
s.157

7. a.g.e, s. 135

8. a.g.e, s. 137

"Görceyin oğlanı atından saldı,
 Çıhbıdı yahandan, bah, memelerin,
 Scelsiz, azarsız canını aldı,
 Gaytar, tez yerine tağ memelerin.

Kaşların celladdı, gözlerin sirdi,
 Dodağın gaymagdı, dişlerin dürdü,
 Yanağın almadı, lebin bülurdu,
 Salpdı âleme şoğ memelerin.

Banı kemerini gurşayıp belden,
 İrengin artıgdı goncadan, gülden,
 Sen istesen o oğlanı dirildən,
 Oycala, ağzına sığ memelerin."⁹
 "Göründü gözümə nur-ı didarı."¹⁰

"Elvan elin gördüm, gülgez yanağın,
 Zernişən destinde sedef dırnağın,
 Almaya, heyvaya benzətdim bağın,
 Açıldı, göründü sedri mermeri."¹¹

"Ala gözlü, nazlı ceyran,

...

Hallarına oldum heyran."¹²

9. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s. 137

10. a.g.e, s. 138

11. a.g.e, s. 138

12. a.g.e, s. 138

"İtirdim ceyranı, tapdın maralı."¹³

"Aç yahan, görünsün Savalan garı,
Sataşsın gözüme goşa nar, yeri!"¹⁴

"O toylarda men gözelin layudu."¹⁵

"Alma yanag, ayna gabag,
Dili şekerden ayrıldım.

....

Gül üzlü yârdan ayrıldım.

...

...

Serv boylu, huri, melek.

...

"¹⁶

"Seherin dan yıldızıldı."¹⁷

"...

Sizin yerde bele ceyran olar mı?"¹⁸

Gülüzarda şairlik istidadı vardır. Metindeki mev-

13. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,
s.139

14. a.g.e, s.140

15. a.g.e, s.140

16. a.g.e, s.141

17. a.g.e, s.142

18. a.g.e, s.154

cut 28 şiiirden 3 tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Hikâyenin içinde onun badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı, tahsil ve inanç durumuna işaret edilmiştir.

Onun giyimine dikkat ettiği, sık sık kıyafet değiştirdiği görülür.

Gülüzar'ın babası bir Türkmen beyi, anası Şirazlıdır. O, bir şiirinde ailesinin soy kütüğünü verir.

"Babem Türkmanlı'dı, anam Şirazlı.

Öz adım Gülüzar, al habar yeri!"¹⁹

Ailenin tek evlâdıdır. Amcası oğlu Haydar Bey'e nişanlıdır.

Onun yiğitlik özelliği ve iddiası yoktur.

19. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967

E- Remdar Peri

Remdar Peri, Şah İsmail'i sever. Ona olan sevgisini şu şekilde dile getirir.

"Gece ayaz, gündüz bulud,
Merd igidin damenin tut,
Oğlan, könlündekin unut,
Bu var könlümde, könlümde."20

O, güzel bir kızdır. Metinde onun fiziki güzelliği şöyle ifade edilir.

"Zülfün gerdende bağlaram."21

"Eline yahıbdı elvan hınasın,
Goşuna tahıpdı gızıl tanasın,
Heveslenip sıham turunç memesin,
... "22

Remdar Peri, şairdir. Hikâyede ona ait bir şiir vardır.

Badeli bir âşık değildir. Görüşmek suretiyle âşık olmuştur.

Saz çalma kabiliyeti yoktur. Tahsil durumuna hiç değinilmemiştir.

O, müslüman bir kadındır. Putperest bir kişiyle evlenmemek için direnmiştir. İslâmiyet'te müslüman bir kadının başka bir dinden erkekle evlenmesi yasaktır.

20. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s.146

21. a.g.e, s.146

22. a.g.e, s.149

Bu nedenle Remdar Peri'nin Hint Padışahı'nın Oğlu ile evlendirilmesine karşı çıkılmıştır.

Onun giyim ve kuşamı ile ilgili bir özelliğine yer verilmemiştir.

Remdar Peri'nin babası Hint Hanı Necef Handır. Yedi erkek kardeşi vardır. Bu aile müslüman bir ailedir.

Onun yiğitlik özelliği ve iddiası yoktur.

O, mükemmel bir falcıdır.

C- Arabı Zengi

Arabı Zengi bir kadın alptır. Şah İsmail'e yenilince ahbine kavuşur ve onu sever. Onun hikâyede sevgisi şu şekilde ifade edilir.

"-Sene bu geyret halal olsun! Bu gündən sen menimsin, men de senin."²³

Arabı Zengi, güzel bir kızdır. Hikâyede onun güzelliğini belirten şu ifadeleri görürüz.

"Karadı gaşların, Ke'be me'racı."²⁴

"Bu bezekli otagda bir gız yatıp, bir gız yatıp ki, ele bil gudretin keremi coşa gelip."²⁵

Arabı Zengi'de sanat zevki vardır. Hikâyede ona ait iki şiir vardır.

Badeli bir âşık olmadığı gibi saz çalma hüneri de yoktur.

Tahsil yaptığına dair bir ize yer verilmemiştir.

O, Allah'a büyük bir zevgi ve saygı duyar. İslamî kurallara, gelenek ve göreneklere bağlı olduğu görülür.

Onun , ahlâk dışı bir hayat süren öz ağabeyini ve onun arkadaşlarını öldürmesi bu bakımdan çok önemlidir.

O, Hem pehlivan, hem de korkusuz bir cengâverdir. Onun bu özelliği hikâyede şu şekilde anlatılır.

"Ereb Zengi yol vermedi, nere çekip davaya giriş-

23. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s. 153

24. a.g.e, s. 150

25. a.g.e, s. 152

ti. Gılınca el atdılar, gılıncdan murad hasıl olmadı. Emuda, nizeye, kemende el atdılar, yine murad hasıl olmadı. "26

"Ereb Zengi, nere sesine oyandı; polad paltar la bağdan geyindi, ayagdan gıfıllandı, ayagdan geyindi, başdan gıfıllandı, şah İsmayıl'ın meydanına geldi. Her iki pehlivan küştü tutup güleşmeye başladılar.

Ereb Zengi'nin gözleri gısmışdı, aç şir kimi ona teref yöneldi. Şah İsmayıl'ı götürüp yere vurdu. Henge-rini çekip sinesine göktü. Şah İsmayıl dedi:

-Ay pehlivan, bizlerde gaydadı, pehlivan pehlivani birinci defe yihanda öldürmez.

Ereb Zengi'nin şah İsmayıl'a yazığı geldi. Onu öldürmedi, birahtı.

Bu defe de Ereb Zengi şah İsmayıl'ı yihdı. Şah İsmayıl dedi:

-Pehlivan, erenler üçe deyip. Bu defe de meni öldürme, üçüncü defa yihsan öldürersen.

Ereb Zengi yine onu bağışladı. Tezeden güleşmeye başladılar. Şirin güleşme zamanı şah İsmayıl elini Ereb Zengi'nin polad geyiminin altına saldı, döşlerinden tutup, ele sıhdı ki, Ereb Zengi'nin golları boşaldı, çevrilip yere yihıldı."27

"Sonra gıymayıp oyatmadı, özü tekce davaya giriş-

26. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s.151

27. a.g.e, s.152

di. Goşunu pençer kimi girdi, yere tökdü. Ölen öldü, galarlar kaçıp dağıldılar."²⁸

28. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

Ç- Diğerleri

Banı

Gülûzar'ın yanındaki hizmetçi kızlardan biridir. Hanımını sever ve ona karşı saygılıdır.

O, şairdir. Hikâyede ona ait bir de şiir vardır.

Kenizbaşı

Hikâyede onun adı verilmemiştir. Hanımına bağlıdır. Onu himâyeye eder.

Kenizbaşı şairdir. Metinde onun tarafından söylenen bir şiir vardır.

Turfense Karı

Bu kadın misafirperverdir. Menfaatine düşkündür. Hikâyedeki bir şiir ona aittir.

Selma Hanım

Şah İsmail'in annesidir. Oğlunu sever, onun uzak memleketlere gitmesini istemez. Şah İsmail, uzak diyarlara gidip geri gelmeyince annesi hasretine dayanamayarak ölür.

Yukarıdaki kadınların dışında Kandahar güzellerinden bahsedilir. Bu güzellerden bir tanesi vezirin kızıdır. Hikâyede diğer güzellerin adı verilmemiştir.

11- İBRAHİM

Hikâyenin Özeti

Rey şehrinde Zülal Şah adlı bir padişah ve bu padişahın iki oğlu vardır. Bunlardan büyüğünün adı Aslan, küçüğünün adı da İbrahim'dir.

Zülal Şah'ın hanımı ölünce, Mısır Kralı'nın dul olan karısı ile evlenir. Bu hanım, Şah'ın küçük oğlu İbrahim'e göz koyar. İbrahim, ahlâk dışı bu olaya karşı çıkar. Kadın, Şah'a İbrahim'in kendisine sataştığını söyler. Şah, iki oğlunu da sürgün eder. İki kardeş, Mısır ülkesine giderler. Aslan, bu ülkede hükümdar olur. İbrahim kardeşini kaybederek Zülal Harami'nin eline geçer. Zülal Harami, İbrahim'i evlâtlığa kabul eder. Burada da iftiraya uğrayan İbrahim, rüyasında kendisine buta verilen Herat şehrinin hükümdarı Feteli Han'ın kızı Hüreynisa Hanım'ın yanına gitmek üzere yola çıkar.

Herat'ta Hüreynisa ile buluşan İbrahim, bir müddet sonra Dağıstanlı Şemi Kara tarafından Dağıstan'a kaçırılır. Şemi Kara, Dağıstan hükümdarı Süleyman Han'ın kızı Heyransa Hanım'a âşıktır. Heyransa'yı İbrahim'e isteyip kendisi almak istemektedir. Emeline kısmen ulaşır. Kızı babasından alır, amma kız, İbrahim'e âşık olur.

Üç âşık, Mısır'a doğru yola çıkarlar. Yolculuk esnasında birçok maceralı olaylara rağmen her üçü de Mısır'a ulaşır.

Mısır'da İbrahim, kardeşi ile buluşur. Olaylar burada gözömlenir. İbrahim her iki kızla da evlenir.

A- Hüreynisa Hanım

Hüreynisa , İbrahim'i sever. Onu rüyasında görüp, gece gündüz yollarını bekler. Bütün tehlikeleri göze alarak onunla gizli gizli görüşür. Hatta, gördüğü bir rüyaya dayanarak onu Dağıstanlı Şemi Kara'dan korumak istemesi ona olan bağlılığından kaynaklanır. Hikâyede onun sevgi ve sadakatini gösteren şu mısraları görmekteyiz.

"....

Meni derde salan oğlan,

Oğlan, gel beri, gel beri!"¹

"Gızlar, tez galhın ayağa,

Budu, yâr geldi, yâr geldi!

Canımdı ona sadağa,

Budu, yâr geldi, yâr geldi!

Gızlar, galhın peşvazına,

Budu, yâr geldi, yâr geldi!

Men döze bilmem nazına,

Budu, yâr geldi, yâr geldi.

Hüreyniseyem, budu sözüm,

Budu, yâr geldi, yâr geldi!

Bu ferağa nece dözüm?

Budu, yâr geldi, yâr geldi!"²

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s. 101

2. a.g.e, s.103

"Emdik emdik yârın lebinden, gandıg,
Şam-pervana kimi odlara yandıg."³

"Eş itmedin Hüreynisa sözünü,
Sineme goyupsan eşgin közünü."⁴

"Gul istesen sene çoğ gul vererem,
Pul istesen min tümen pul vererem,
Deven için mehmer, zer çul vererem,
Şemi Gara, gel aparma yârimı!

Hüreynise'yi gem şerbette doydurma,
Meni yârdan, yâri menden ayırma,
Aparırsan, gul adına buyurma,
Şemi Gara, gel aparma yârimı!"⁵

Hüreynisa Hanım oldukça güzeldir. Hikâyede onun fiziki güzelliği şu mısralarda belirtilir.

"Balgonunda duran gözel,
Gayıdıb gelebilmerem,
Bir yârim var senden gözel,
Gayıdıb gelebilmerem."⁶

"Wer küçenin gözü menem,
Âşihların sözü menem."⁷

3. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s. 106

4. a.g.e, s. 106

5. a.g.e, s. 107

6. a.g.e, s. 102

7. a.g.e, s. 102

"Bad-ı saba yuğusundan oyanmış,
Zenañ verir Dağıstan'a gözlerin,
Kirpiyin neşterdi, tökür ganımı,
İster ki, gesd etsin cana gözlerin!"⁸

"Hüreyniseyem, ala gözler süzüle."⁹

Hüreynisa'da şairlik kabiliyeti vardır. Hikâyedeki mevcut 36 şiirden 6 tanesi onun tarafından söylenmiştir.

O, badeli bir âşıktır. Onun badeli oluşu metin içinde şu şekilde anlatılır.

"Hüreynise Hanım'da vacyada görmüşdü ki, İbrahim devenin belinde gelecek."¹⁰

Onun saz çaldığına dair bir iz rastlanılmamıştır. Son şiirinde saz yerine, "sağlarından üç tel sıyırtıp gö-
ğüne basdı" demektedir.

Hüreynise'nin tahsiliyle ilgili sağlıklı bilgi yoktur.

Onun inancı tamdır. Allah'a, peygambere ve din büyüklerine saygılıdır. Zor anlarında ellerini göklere açarak, onlardan yardım ister. Bir mısızada Şemi Kara'nın zulmünden Allah'a sığınmak istediğini görüyoruz.

"Şemi Gara, sen Allah'ı seversen,
Şemi Gara, gel aparma yârımı."¹¹

8. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1967,

s. 106

9. a.g.e, s. 108

10.a.g.e, s. 101

11.a.g.e, s. 107

Giyim kuşam olarak hikâyenin bütününde onun saçerice tirme şal örtüldüğünü görürüz.

"Tirme şallar hub yaraşır beline."¹²

O, bir hükümdar kızıdır. Bu nedenle bir çok hizmetçileri vardır. Ailenin tek evlâdıdır.

Onun yiğitlik vasfı ve iddiası yoktur.

12. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

B- Heyrensa Hanım

O, sevgilisini daha görür görmez âşık olur. İbrahim de onu sever. Onun sevgilisi için büyük fedakârlıklar yaptığını görmekteyiz. Hikâyede onun sevgi ve sadakatini gösteren şu ifadelere rastlamaktayız.

"Oğlan gelip irefiye dayanmış,
Molla, yaz ginen, şah babam versin.
Men nece beyenim, Allah beyenmiş,
Molla, yaz ginen, şah babam versin.

Neylemişem, men de ona gederem,
Hençel alıp, gara bağrım delerem,
Babam vermezse de özüm gederem,
Molla, yaz ginen, şah babam versin.

Heyransayam, yağa bendim açaram,
Yaşgıynan yemanı men de seçerem.
Babam vermese de goşulup kaçaram,
Molla, yaz ginen, şah babam versin."¹³

"Başına döndüğüm gurban olduğum,

....

Alışıp oduna büryan olduğum,

....

"14

"

13. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s. 109

14. e.g.e, s.113

"Zalim cellad dörd yanımda,
Goymurlar düşem deryaya,
Kelme-yi Şehadet dilimde,
Goymurlar düşem deryaya."¹⁵

"Rize rize doğrasalar da men ona razıyam,
Men ki, varam, İbrahim'in odunun suduyam."¹⁶

Hikâyede onun fiziki güzelliği hakkında geniş bir izahat yoktur. Sadece üç mısradaki onun güzelliğinden bahsedilir.

"Derdin alım melekzada,"¹⁷

"Ağ üzden buse götürsen."¹⁸

"Deryada galdı meleyim."¹⁹

O aynı zamanda şairdir. Hikâyedeki şiirlerden altı tanesi ona aittir.

Badeli bir âşık değildir. O, sevgilisine görüşmek suretiyle âşık olmuştur.

Metinde onun saz çalıp çalmadığı ve tahsil durumunu gösteren bir ize rastlanılmamıştır.

O, İslamiyet'e canı gönülden inanmış, dini bütün bir kadındır. Allah'a, peygamberlere ve dinin yüce kişilerine derin bir muhabbet duyar. Dara düştüğünde onlardan yardım ister. Hikâyede onun inancını gösteren şu

15. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s. 114

16. a.g.e, s. 120

19. a.g.e, s. 117

17. a.g.e, s. 114

18. a.g.e, s. 114

mısraları görmekteyiz.

"Kelmeyi Şehadet dilimde."²⁰

"Dağ çerhi-felek elinden,yetdik,cana, ey vezir!"²¹

"İlahiden bir od düşün o Şemi'nin canına

Seni and verirem geseme,Mehemmed şanına."²²

Hikâyede onun giyim kuşamıyla ilgili bir hususa yer verilmemiştir.

Onun ailesi, annesi, babası ve kendinden ibarettir. Annesi ve babası merhametli, mütevazî insanlardır. O, ailesinin tek evlâdıdır. Babasının hükümdar olması nedeniyle sosyal çevresi geniştir.

Heyrensa'nın yiğitlik özelliği ve iddiası yoktur.

20.Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları,C.3,Bakı 1967,

s. 114

21. a.g.e, s. 120

22. a.g.e, s. 120

C- Diğlerleri

Zülal şah'ın İkinci Karısı

Hikâyede adı verilmemiştir. Haset ve fesat bir kadındır. Aile mefhumuna inanmamaktadır. Ahlâkî seviyesi ve sadiyesi düşüktür. Ailesine ve kocasına bağlılığı ve sevgisi yok denecek kadar azdır.

Yukarıdaki özelliklerinden başka bir hususiyetine rastlanılmamıştır.

12- ÂŞIK GARİB

Hikayenin özeti

Tebriz vilâyetinde Mehmet Sövdager adında bir tüccar ve bu tüccarın iki oğlu, bir kızı vardır. Büyük oğlunun adı Resul, küçük oğlunun adı Haydar ve kızının adı da Nergiz'dir.

Mehmet Sövdager hastalanarak ölür. Büyük oğlu Resul, hayır hasanat yapmak için malını, mülkünü dağıtmaya başlar. Resul'un bu zaafından istifade eden soyguncular, onun evini yağmalarlar. Resul bir iş bularak çalışmaya başlar.

Bir gün rüyasında Tiflis şehrinin ileri gelenlerinden Hoca Senan'ın kızı Şahsenem ona buta verilir.

Resul, anasını ve kardeşlerini de yanına alarak Tiflis'e gider. Tiflis'te Şahsenem'le buluşur. Ancak Hoca Senan, Garib'den başlık olarak 40 kese altın ister. Bu arada Şahsenem'in Garib'e verildiğini duyan amcası oğlu Şah Veled de amcası kızı Şahsenem'i amcasından ister. Şahsenem, Şahveled'e verilir. Şahsenem, amcası oğlu Şah Veled'den yedi yıl mühlet ister. Garib, kırk kese altın kazanmak için Halep'e gider. Orada altı buçuk yıl kalır. Şah Veled, Garib'i öldürmek için Güloğlan adında kiralık bir katil tutar. Katil, Şah Veled'e, Garib'i öldürdüğünü söyler. Garib'in kanlı gömleğini de annesine verir.

Tüccar Ahmet adında bir bezirgan Garib'e Şahsenem'den haber götürür. Garib, Halep Paşası'nın rızasını alarak yola çıkar. Yolda Garib'i bir hızır atının terkisine

olarak Tiflis'e ulaştırır.

Garib ile şah Veled arasında ufak tartışmalar olur.
Garib, şahsenem'le, şah Veled'de Garib'in kız kardeşi
Nergiz'le evlenir.

A- Şahsenem

Şahsenem, Garib'in sevgilisidir. Şahsenem ailesinin kararına rağmen Garib'in yanında yer almış, onu yedi yıl bekleyerek yapılması gereken en büyük fedakârlığı yapar. Garib Halep'te iken onun ailesine maddi ve manevi yardımda bulunur. Garib'in ölüm haberi karşısında Şahsenem karalar geyerek, gözlerinden kanlı yaşlar döker.

Hikâyede onun sevgi ve sadakatını gösteren şu ifadeler mevcuttur.

"....

....

Vermezsen de, men Garib'in yârıyam,
Ana, men yazığı ne danlayırsan?'

....

....

Ana, razı olun gedim Garib'e,
Ana, men yazığı ne danlıyırsan?!"¹
"Başına döndüyüm, etibarlı yâr,
Get Gerib'im, sağlık ile gelesen!
Bilirem ki, vardı sende etibar,
Get, Gerib'im, sağlık ile gelesen!.

Kurban'ın olaydım, garağöz Gerib,
Tez gel, eğgimize gülmesin regib,

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

Sensen benim her bir derdime tebib,
Get, Gerib'im, sağlık ile gelesen!

Senem deyir, getme yollar gamurdu,
Senin bağrın dağdı, ya ki demir,
Yedi yıl dediyin heytag omürdü,
Get, Gerib'im, sağlık ile gelesen!"²
"Le'net olsun o günlere, o deme,
Yazıg canım nece dözsün siteme,
Sen getsen bürünnem garaya, geme,
....

Senem deyir: halım heyli zamandı,
....

Bu ayrılıg bize heyli zamandı
Amandı, Gerib'im, getme Rum'a sen!"³
"Gulun olum senin, hörmətli hoce,
Degilen Gerib'e, durmasın gelsin,
Yeddi ildı hesretini çekirem,
Degilen Gerib'e, durmasın gelsin?

Boşuna olmuşdu zindan gonağı,
Atmaz idi heç terefe ayağı

2. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1. Bakı 1967,

s. 33, 34

3. a.g.e, s.35

Hazır idi onda zehir çanağı
Yâr senin geldiğin indi anladı."4

"Canım sana gurban, garagöz Gerib,
Bir rahat olmadım, yâr, sen gedeli,
Tynime geymişem, yas libasını,
Geyib şadlanmadım, yâr, sen gedeli.

Gışlar geldi geçdi, yazlar açıldı,
Körpe kuzu anasından seçildi,
Yeddi ilde onödörd bayram geçildi,
Gezip dolanmadım, yâr, sen gedeli."5

Şahsenem çok güzeldir. Onun şavkı sulara düşer.
Kaşları hilâl ve üç günlük ay gibidir. Saçları siyah,
eli ayağı kınalı, göğsü yumru memeli, yüzü ay, gözleri
elâdır. Onun metin içinde fiziki güzelliği şu şekilde
verilir.

"Resul yatmışdı, yuhuda gördü ki, Tiflis şherinde
behişt misali bir bağıdadı, bunun başının üstünde ceyran
misali güzel bir gız var."6

"Aya, güne benzer üzü."7

3. "Adı senem, özü sona."8

4. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,
s.57

5. a.g.e, s.58

6. a.g.e, s.12

7. a.g.e, s.14

8. a.g.e, s.14

"Saçı topuğundan öte."⁹

"Üç gözelin birisine men gurban."¹⁰

"Şahsenem penceşereden maral kimi boyanıp ona bahır."¹¹

"....

Emeydim dilini, bal dodağını,

....

Sevdiğim, örtüyün saçdan elledi."¹²

"Serhoş serhoş bahır yâr aşnasına,

Şahsenem, elinde aynası gözel.

Cümle âlem gelir tamaşasına,

Büllur piyalesi, sağısı gözel

Yâr meni dindirir şirin dil ile,

Göze sürme çekir, gümüş mil ile,

Otağı bezenip gızıl gül ile,

Süseni, sünbülü, lalası gözel.

Alışan otağlı, hoş işaretli,

Gözeller içinde geddü gametli,

Ahu bahışlıdı, laçın sifetli,

Uçmağa, gonmağa sigası gözel.

9. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s. 14

10. a.g.e, s.22

11. a.g.e, s.22

12. a.g.e, s.23

....

....

vârim eyvanında, çüt goşa gıznan,
Şahsenem, elâdır, hamısı gözel."¹³

"Şahsenem, üç gecelik ay kimi ağaçların arasından
çılıp, yaşılbaş sona kimi bulag başında Gerib'in yolunu
gözleyirdi."¹⁴

"Bulağın başında, sağın hörende,
Göründü gözümə maya gaşların.
Gör nece düşübdü sulara şogun,
Benzeyir üç günlük aya gaşların.

Mışn'ın düşübdür sulara şoğı,

....

Yandıriptır meni cāmâlin şoğı,
Ağlımı eyledi zay'a gaşların.

Gaşların bezirgan, gözlerin hoca,
Bağışın peykandı, ruhlerin uca,
Sevindir Gerib'i bari bir gece,
Könlümü salıptır vaye gaşların."¹⁵

"Bir haber ve mene sağı lay layden."¹⁶

13. Ehlimen Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967

s.23

14. a.g.e, s.24

15. a.g.e, s.25

16. a.g.e, s.29

"Çünkü mecnun oldum saçı leylaya."¹⁷

"Siyah zülfün tökmüş üze,

Sürme çekmiş gaşa, göze,

....

....

Eli ayağı hınalı,

Köksü yumuru memeli,

Yanları güft güft sonalı,

....

...

...

Götür yerden ey üzünü,

...

"18

"Al yanaglarının gurbanı olum."¹⁹

"Ala gözlü perim, gaşı kamanım."²⁰

"Neylerem senden gayrı gözeli."²¹

"Siyah saçları darandı."²²

17. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s. 29

18. a.g.e, s. 31

19. a.g.e, s. 33

20. a.g.e, s. 34

21. a.g.e, s. 35

22. a.g.e, s. 52

"Sevincimden galdım, a gaşı hilâlüm, gel yetiş!

....

Hesretin esla bu tende taqet halım, gel yetiş!

Buyet eder mur-ı vechinle câmâlin, gel yetiş!"²³

"Hüsnün afitâbdan alıpdı nuru,

Zülfi-siyahın tek heç nigab olmaz.

İftadeye, bu gülzarı- cahanda,

Hüsnün kimi şemsi afitâb olmaz.

Ezelden men gonce gülün dermişem,

Yusuf-Züleyha'dan dersim almışam,

Men feleğin ayinesin görmüşem,

Verde hüsnün kimi mahitâb olmaz.

....

....

Tek sen ölme, benim gül üzlü yârım.

Kim deyer ki, geriblerde tab olmaz."²⁴

"Men görmedim senin kimi gözeli,

....

Dilin şeker, dodağındır mezeli,

Gözüm nuri , dur, aynaya baq, senem!

....

Min tımene deyer saçın hörməsi,

23. Ehlimen Ahundov, Azərbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

....

Ağ ele yaraşır, al bir yah, Senem!"²⁵

Şahsenem'de şairlik kabiliyeti vardır. İstifade ettiğimiz varyantta mevcut 59 şiirden 7 tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Şahsenem badeli bir âşıktır. Bu husus hikâyede şöyle anlatılır.

"Derviş, badesini oğlanla gıza içirdenden sonra yoh oldu."²⁶

"Fecce ki, Gerib'in yuhusuna girip, ona Şahsenem'i buta vermişdiler, el de Şahsenem'in yuhusuna girip, Gerib'i ona buta vermişdiler. Şahsenem o günden Gerib deyip, deli divane olmuşdu."²⁷

"İçmişem gırhlar tasından,

Geçmişem eşg libasından."²⁸

Hikâyede onun özel hocalardan saz dersi aldığına dair bir iz yoktur. O, saz yerine bazen örüklerinden bir, bazen de üç tel alıp sinesaz yapmaktadır. Çoğu şiirlerinde "aldı Senem" diye geçmektedir.

Şahsenem'in tahsil yapıp yapmadığına dair bir belirtiyeye yer verilmemiştir.

O da her inançlı kişi gibi gelecekte ümitlidir.

25. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s.58

26. a.g.e, s. 12

27. a.g.e, s. 20

28. a.g.e, s. 31

Onun, inanç derecesini açıkca belirten kesin çizgilere yer verilmemiştir.

Onun üzüntülü günlerde siyah, sevinçli günlerinde kırmızı ve yeşil elbiseler giydiğini görmekteyiz. Kulağına küpe, yüzüne yağmak, beline kuşak bağlamaktadır. Me-tinde onun giyim kuşamıyla ilgili ifadelere rastlamaktayız.

"Garapaltar geyip, geldi Gerib'in anasının yanına."²⁹

"Siyahı çıkarıp geydi alları."³⁰

"Toy yerine yas libası biçtiler."³¹

"Tynime geymişem, yas libasını."³²

"İficürümde durur almaz kübeler."³³

"Rüzminlere deyer üzün yaşmağı,
İnce bele bağla gızıl guşağı."³⁴

"Ayağa geyipsen zerli başmağı,
Gerip deyir: Dur aynaya bah, Senem!"³⁵

Şahsenem'in geniş bir ailesi vardır. Nişanlısı Şah Veled de amcasının oğludur. Babası kibirli, biraz da maddi menfaatlerine düşkündür.

Onun yiğitlik özelliği ve iddiası yoktur.

29. Ehlaman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s.39

30. a.g.e, s. 57

31. a.g.e, s.57

32. a.g.e, s.58

33. a.g.e, s.58

34. a.g.e, s.58

35. a.g.e, s.59

B- Diğerleri

Banu Hanım

Garib'in annesidir. Oğluna çok düşkündür. Onun uzak diyarlara gitmesini istememektedir. Oğlunun hasretinden beli bükülmüş, gözleri kör olmuştur.

Banu Hanım, aynı zamanda şairdir. Hikâyedeki iki şiir ona aittir.

Nergiz Hanım

Nergiz, Garib'in kızkardeşidir. Ağabeyi Garib'i çok sevmektedir. O da ağabeyi yüzünden yaşlara bürünmüştür.

Hikâyedeki bir şiir onun tarafından söylenmiştir.

Ağcakız

Şahsenem'in yanında çalışmakta olan hizmetçi kızlardan biridir. Hanımına bağlıdır.

Hikâyeden anlaşılacağı üzere güzel bir kızdır. Metinde onun güzelliğini yansıtan iki mısra vardır.

"Câmâlin seçilmez üç günlük aydan,
Gaşların seçilmez kamandan, yaydan."³⁶

Hikâyedeki iki şiir ona aittir.

Metinin bütünü içinde ona ait başka bir özelliğe rastlanılmamıştır.

36. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

13- MEHEMMED İLE GÜLENDAM

Hikâyenin Özeti

İsfahan şehrinde Şah Abbas adında bir hükümdar vardır. Bir gün Şah Abbas ava çıkar. Av esnasında bir mektebin yanından geçerken, son derece fakir ve kimsesiz bir kadının oğlu olan Mehemed'le tanışır. Mehemed'i himayesine alır. Onu bir kaç işte çalıştırdıktan sonra avcı yapar.

Mehemed, avcılığa başlar. Bir gün Elvan dağında Keşmir Hanı'nın kızı Gülendâm'la tanışır. Mehemed ile Gülendâm aralarında atışırlar. Mehemed başından yaralanır. Bir hekim olan Gülendâm, baygın olan Mehemed'in yaralarını sararak, Mehemed'e bir mektup bırakıp, Keşmir'e döner. Gülendâm mektubunda Mehemed'in Keşmir'e gelmesini ister. Üç gün sonra kendine gelen Mehemed, İsfahan'a gelir. Şah Abbas'dan ve annesinden izin alarak Keşmir'e hareket eder. Yolda Kara Dev'in tutsağı olan Gözel Hanım'la tanışır. Nihayet Mehemed, Keşmir'e ulaşır. Keşmir'de Gülendâm ile Haydar Bey'in düğünleri yapılmaktadır. Bir çobanın yardımıyla Mehemed, Gülendâm'ı kaçıtır. Haydar Bey, kaçakların peşine düşer. İki taraf dört gün dört gece çarpışır. Kara Dev'in Mehemed'e yardıma gelmesiyle Haydar Bey hezimete uğratılır.

Mehemed, Gülendâm'ı kendisi alır, Gözel Hanım'ı da kendisine yardımcı olan çobana verir.

A- Gülandam

Gülandam ile Mehemed Elvan dağında tanışır ve birbirlerini severler. Gülandam, sevgilisinin gelip onu bulması için mektup bırakır, bu da onun Mehemed'i sevdiğini gösterir. Hatta, Haydar Bey'i gerdek gecesi ilaçla bayıltmış olması; Haydar Bey'in ordularına karşı bir cengaver gibi karşı koyuşu, onun sadakatını ve aşkını göstermesi yönünden önemlidir. Hikâyede onun aşkını ve sadakatını ortaya koyan şu ifadeleri görmekteyiz.

"Başına döndüyüm, gurban olduğum,
Meni ahtarsan o Kişmir'e gelkinen!
Yanif, ataşına giryan olduğum,
Meni ahtarsan o Kişmir'e gelkinen!"

Bulanıq sel goy gözümnen yerisin,
Gara duman Elvan dağın bürüsün,
Seni vuran yerde golum gurusun,
Meni ahtarsan o Kişmir'e gelkinen!"

Yadıyar üçün name yazdı Gülandam,
Üzüm dönsün eyer men senden dönsem,
İnsafı seversen, usanma mennen,
Meni ahtarsan o Kişmir'e gelkinen!"¹

"Oğlanın atının örüyünü çalif, her üzünnen bir

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı, 1966,

öpüş alif, getmeye bina goydu."²

"Özüm billem başıma neler gelirdi,
Menim derdim bir oğlanın derdidi.
Gül irenkim saralırdı, solufdu,
Menim derdim bir oğlanın derdidi."³

"Âşık golun, yâr boynuna salkinan,
Çıhsın düşman gözü, var göre göre.
Mer üzünden bir cüt buse alkinan
Çıhsın düşman gözü, var göre göre.

Gülendam de sana gurban, sadağa,
İndiki devranı sürek savağa.
Ağız ağza goyag, dödag, dodağa,
Leb dehan içinde, sor göre göre."⁴

"Şah gelende Mehemed'e gelmişem."⁵

Gülendam, güzellerin ülkeri, dağların maralı, kızıl gül renkli, süzgün bakışlı, elâ gözlü, gonca ağızlı ve uzun boyludur. Metinde onun fiziki güzellikleri şu ifadelerle yansıtılır.

"Ferişdeyi kırdar, ürek basan, serfa kesen, gözünü süsen, canlar üzen, düyme düzen, gonca dehan, gülü rey-

2. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 355

3. a.g.e, s.375

4. a.g.e, s. 377

5. a.g.e, s. 386

han, süzgün bağan, gel meni gör."6

"Dünya gözelisen, dağlar maralı,
Soydüyüm, sonam, sen burdan gayıd!
Goyma meni burda bağı yaralı,
Soydüyüm, sonam, sen burdan gayıt!

Dağlar maralısan, göyler ülkeri,
Görmüşem lebinde gendi, şekeri,"7

"...

Ala gözlerine heyran olduğum."8

"...

Men ovcuyam, burahmaram maralı"9

"Sensen gözeller ülkeri,
Lebindi misir şekeri."10

Gülendam aynı zamanda şairdir. İşlediğimiz varyant-
ta mevcut 33 şirden 9 tanesi onun tarafından söylenmiş-
tir.

O, bir derviş veya pir elinden bade içerek âşık
olmamıştır. Birbirlerini görmek suretiyle âşık olmuşlar-
dır.

Gülendam'ın saz dersi aldığına dair metinde bir

6. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,
s. 351

7. a.g.e, s. 351, 352

8. a.g.e, s. 353

9. a.g.e, s. 353

10. a.g.e, s. 372

iz yoktur. Bir kaç şiirinde "Aldı Gülendam," bir şiirinde de "ondört örük yasemen telinden bir tel ayırıp, şeker memesinin üstüne basdı." demektedir. Saçını saz yerine koymaktadır. Ancak son şiirinde "görek şaha saz, söz ile ne deyir" sözünden dolayı onun saz çalıp çalmadığı konusunun açıklığı kavuşmadığı kanaati uyanmaktadır.

Hikâyede onun tahsil, inanç, giyim ve kuşamla ilgili bir işarete rastlanmamıştır.

Gülendam, Keşmir Han'ı Mehmed Han'ın kızıdır. Amcasının oğlu Haydar Bey'e nişanlıdır. Ailesi, sosyal ve kültürel yönden ileri seviyededir. Bir saraylı oluşu nedeniyle de geniş imkânlarla sahiptir.

Gülendam, cengaver bir kadındır. Onun cengaverliği metin içinde şu şekilde anlatılır.

"Çoh cavanlar goydum bağı yaralı."¹¹

"Ağlar goyaram senin gibi nökeri."¹²

"Gülendam çohlarına verdi azarı,
Çoh cellad ahtarır meydan, bazarı.

Ağlar goyar sen kimi kamandarı,

Ahmağın birisen, ordan gayıt."¹³

"Mehmed galhanını başına götürdü, gız ajihli
ner kimi gılıjını çekdi, oğlanın başınan bir gılıj vur-
du ki, gavağ süysünün dalına, gılıjın dalı ise iki gaşının-

11. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 352

12. a.g.e, s. 352

13. a.g.e, s. 352

arasına."14

"Zerbinen gılincı kelleme saldı,
Üzü üste atımnan, bil, yere saldı."

...

"15

"Gülendem bir nece şeherlerde meşhur tanınmışdı."16

"Dileyim hañdan dilerem,
Olar biler, men bilerem.

Cemini atdan salaram,

Sen o yannan, men bu yannan!"17

"Gülendam Hanım soldan vurdu, sağdan çıñdı, sağdan
vurdu, soldan çıñdı."18

"İldırım tek at sürmekten

Daha mende hal galmadı.

Şümşek tek gılıç vurmañdan

Daha mende hal galmadı.

Sağdan düşdüm, soldan çıñdım,

Kelleden galalar yafdı.

Leşlerinden hasar çekdim,

Bizim dağda el galmadı.

14. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 354

15. a.g.e, s. 357

16. a.g.e, s. 358

17. a.g.e, s. 381

18. a.g.e, s. 382

Çökek, dere, kôl oldu gan,
 Düşman başına oldu ferman.
 Meni halden salıf derman,
 Mende tutar, bel galmadı.

Geldim zindanına düşdüm,
 Tılsım bulagında işdim.
 Garadöyün yerine keşdim,
 O bilmemiş bel galmadı."¹⁹
 "...üz meydandı,
 Sinem bazar, üz meydandı,
 Şahım, fermayış ele,
 Bajarsan düz meydandı."²⁰

Gülendam aynı zamanda hekimdir. Dağlardan topladığı çiçeklerden çeşitli ilaçlar yapar. Onun için tababette en uygun çiçekler Elvan dağında yetişir. Elvan dağında yaraladığı sevgilisi Mehemed'in yaralarını sarar, Mehemed'e arkadaşlık yapan çobanı da tedavi ederek, ona fiziki güzellik kazandırır.

19. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C. 2, Bakı 1966,

s. 382, 383

20. a.g.e, s. 386

B- Diğerleri

Gözel Hanım

Gözel Hanım, Kara Dev'in tutsağıdır. Kara Dev'in ısrar ve tehditlerine rağmen ona teslim olmaz. Mehmed'i görünce ona âşık olur. Hikâyede onun sevgisini dile getiren şu mısralar mevcuttur.

"Durus üzümə bəhkinen,
Oğlan, al meni, al meni,
Gəlun boynuma təhginen,
Oğlan, al meni, al meni.

Meni almasan gən olar,
Canım sənə gurban olar,
Sənə gurban ağ memələr,
Oğlan, al meni, al meni!

Gözelem, celled duyduurram,
Bütün gönünü soyduurram,
Gözlerini mən oyduurram,
Oğlan, al meni, al meni!"²¹

Gözel Hanım adı gibi güzeldir. Ancak onun fiziki güzelliğini anlatan sadece iki mısra vardır.

"Sənə gurban ağ memələr."²²

21. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 363

22. a.g.e, s. 363

"Gözelem, celled duydurram."²³

Hikâyede ona ait bir şiir vardır.

Bu özelliklerin dışında hikâyede başka bir özelliğine değinilmemiştir.

Mehemmed'in Annesi

Bu kadın her anne gibi oğlunu sevmektedir. Onu hi-maye edip korumak ister.

Hikâyedeki şiirlerden biri ona aittir.

Metinde başka bir özelliğine rastlanılmamıştır.

23. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

14- ABDULLAH İLE CAHAN

Hikâyenin Özeti

Gıyas İsfahan'da Şah Abbas'ın veziridir. Bu vezirin Abdullah adında bir oğlu vardır.

Abdullah, özel hocalarda ders görmüş, akli ve nakli ilimleri öğrenmiştir.

Abdullah, bir av esnasında gördüğü Eresber şehrinin çok beğenir ve beğendiği bu şehire ailesi ile birlikte yerleşir.

Mançoban ilinde Cemal Bey adında bir şahıs ve bu şahsın Cahan adında bir kızı vardır. Mançoban ülkesinin hükümdarı Ağa Han Cahan'ı babasından ister. Ancak günler gelip geçtiği halde, Ağa Han'dan bu kızı alıp almayacağı hakkında bir cevap gelmez. Bu olay üzerine Cemal Bey, Gıyas Bey'in ülkesine göç eder.

Abdullah ile Cahan'ın tanışmaları, bu göçten sonra gerçekleşir. Cemal Bey, kızını Abdullah'a verir.

Düğün günü yaklaşırken tatsız bir olay olur. Bayşöven'in köpekleri Abdullah tarafından öldürülür. Bayşöven ile akrabası Cemal Bey tekrar Ağa Han'ın memleketine göç ederler.

Ağa Han, tekrar Cahan'ı almak ister. Düğün hazırlıklarını başlar. Abdullah ile lelesi de Ağa Han'ın memleketindedirler. Cahan, Ağa Han'ı bayıltır. Cahan, Abdullah ve lelesi ata binerek kaçarlar. Ağa Han'ın orduları onları uzak bir mesafede yakalar. Taraflar, birbirleriyle kıyasıya vururlar. Gıyas Vezir olay mahallinde...

mes'eleyi tatliya bağlar. Kızını Ağa Han'a verir. Cahan
da Abdullah ile evlenir.

A- Cahan Hanım

Cahan, Abdullah'ı gördüğü ilk gün âşık olur. Ayrıca uyumakta olan Abdullah'a bir mektup bırakır. Mektupta onu çok sevdiğini ve kendisini aramasını ister. Abdullah da Cahan'a âşık olur.

Cahan'ın ailesi Ağa Han'ın memleketini göç ederken Abdullah'ı bu olaydan haberdar etmek için ocağın altına bir mektup bırakması sadakatının önemini vurgulaması bakımından çok ehemmiyetlidir. Hatta hikâyenin sonuç bölümlerinde Cahan'ın Ağa Han'ın bardağına bayıltıcı ilaç koymuş olması sevgisinin derecesini gösteren bir başka amildir. Onun hikâyede sevgi ve sadakatını belirten şu mısraları görmekteyiz.

"Bağın beresinden aşdım,
Süsen sünbüle dolaştım,
Öptüm, güçdüm, helallaşdım,
Meni goydu dağ içinde.

Men Cahan'am, oğum atdım,
Tamam İran'ı oyatdım,
Gızıl gülden yükümü tutdum,
Yasemen, zambağ içinde."¹

"Hab içinde yatan biheber seyyad,
Terlan menem, geyri terlan isteme!

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C. 2, Bakı 1966,

Men seni sevmişem, sen de sev meni.
Sev bu canı, geyri canan isteme!

...

Ayrılıg ateşi kâr eyler câna.
Deyerler ki, seven geder sevene,
Yahşısan, yahşı sev, yaman isteme."²
"De uymasın fâni dünya malına,
Men çekirem ahu zarı, de gelsin.

Yazı gelsin, payız ayın işlesin,
Gelsin kışın, kış goynumda gışlasın.
Her ne tegsirim var, de bağışlasın,
Menem onun günahkarı, de gelsin.

Canım kagız, birce dindir o yârı,
Her ne tagsırım var goy desin barı,
Sevgilinin bele mi olar ılgarı?
Cahan oldu gem me'marı, de gelsin."³

"Canım garı, gözüm garı,
Yarımdan haberin var mı?
Halim, milkiim sennen yarı,
Yarımdan haberin var mı?

2. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 229, 239

3. a.g.e, s.233

Punhan yanına getdiyim,
 Ağ üzden buse götdüyüm,
 Şanasın belke getdiyim,
 Yarımından heberin var mı?

Derin deryaya dolanlar,
 Derdden heberdar olanlar,
 Cahan'ı oda salanlar,
 Yarımından heberin var mı?"⁴

"Dalınca gelmedi ferman,
 Men ollam derdine derman,
 Cahan Hanım sene gurban,
 Oyan, Abdullah'ım, oyan!"⁵

"Getme, getme, bir beri dön, sevdiyim,
 Goy verim, galməsın amanatın, yâr!
 Gorhुरam ki, bir de seni görmeyim,
 Onuncün eylerem vesiyetim, yâr!

Gelsin yazın, yaz, baharın gış olsun,
 Seyragıbın işi yaman iş olsun,
 Gorhुरam görşümüz bu görüş olsun.
 El uzat, destinden men de tutum, yâr!

Meh Cahan'ım, derde dözdürebilmem,
 Sırrım seyragıba sezdirebilmem.

4. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966, s. 239

5. a.g.e. s. 246

Sensiz bu canımı gezdirebilmem.

Goy ganim ganına men de gatım, yâr!"⁶

"Cahan dözemmez bu dağa,

Bülbülüm gonmaz, bu dağa,

Xərsiz girmərəm otağa,

Tanrı alsın canı menden."⁷

Cahan, oldukça güzel bir kızdır. Boyu uzun, bedeni nâzik, yanağı kırmızı, dudağı bal, sinəsi beyaz, yüzü ay, boyu bosu yerinde olan bir dünya güzeldir. Metinde onun fiziki güzelliği şu şekilde yansıtılır.

"Terlan teki süzülüşündən belli."⁸

"Sinen ağdı, Savalan'ın garı ne?

Bundan artıq güzelliğın kârı ne?

Yumrulugda benzer Kurdaş narına,

Ağ nemeler duruşundan bellidi.

Zülfü tökülüp yandan, gucupdu, gerden,

...

...

Bir ay doğdu, doğuşundan bellidi."⁹

6. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 247, 248

7. a.g.e, s. 250

8. a.g.e, s. 242

9. a.g.e, s. 242

"Boy mina, geddi nazik beden yâr,
 Yüz min işve, nazın gurbanı canım!
 Bir gülgez yanaglı, ab-ı ireyhan,
 Oğrun bahân gözün gurbanı canım!

Ezelden aşnaydığ, yad olduk neden?
 Men sene gurbanam, ay nazik beden!
 Gireydim goynuna ta ki, subheten,
 Şehdu şekker dilin gurbanı cânım!

Alı aldı, kırmızısı al yanag,
 Emmek için lezzet verir bal dodag,
 Memen dikdi, sinen beyaz, gen gabag,
 Şems u gemer üzün gurbanı cânım!

...

...

Zülfü, muyi, gedd ü dalı yerinde

...

„10

Hikâyedeki mevcut 31 şiirden 6 tanesi Cahân'a aittir.

Cahan Hanım, badeli bir âşık olmadığı gibi saz çalma gibi bir hüneri de yoktur. Hikâye içinde onun bu özelliklerini yansıtan bir ize rastlanılmamıştır.

Cahan'ın özel hocalardan ders aldığına dair bir

belirtiye rastlanılmamıştır. Fakat Cahan'ın sevgilisi Abdullah'a mektup yazdığını görmekteyiz. Cahan'ın mutlaka bir eğitimden geçtiği kanaatindeyiz.

Onun manevî değerlere önem verdiğini, haksızlık yapanların Allah tarafından mutlaka cezalandırılacağı inancına sahip olduğu belirtilmektedir.

Cahan'ın genelde kırmızı elbiseleri tercih ettiğini ve başına rubend bağladığını görmekteyiz. Hikâyede onun giyim ve kiyafetiyle ilgili işaretler şunlardır.

"Menim yârim al geyinip gırmızı"¹¹

"Gız Abdulla'ya teref bahmag isteyende yel vurdu rubendini açdı."¹²

"Bir yel esdi, atdı rubendi üzünden."¹³

Onun yiğitlik vasfı ve yiğitlik iddiası yoktur.

11. Fhlinan Ahundov, Azerbaycan Dastanları, 7.2, Bakı 1966,

s. 232

12. e.g.e, s. 232

13. e.g.e, s. 242

E- Diğlerleri

Hizmetçi Kadın

Cahan'ın hizmetçisidir. Hanımına bağlıdır. Okur-yazardır. Onun iyi bir eğitimden geçtiğini kendisinden öğrenmekteyiz.

"Ay bala, niye yohdu? Yeddi il kvvha yanında mirze-lik elemişem. Sen de, men yazayım."¹⁴

Hikâyede Hançoban ülkesinde Abdullah ile lelesi-nin misafir olduğu bir kadın vardır. Bu kadının hikâyede lakabı Garı Nene olarak geçer.

Bu kadın, iyi kalbli, biraz menfaatine düşkün, zavallı bir ihtiyardır.

Onun şairlik kabiliyeti de vardır. Metindeki bir şiir ona aittir.

14. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C. 2, Bakı 1966,

15- ABBAS İLE GÜLGEZ PERİ

Hikâyenin özeti

Tufargan'da Hoca Mayıl adında bir tüccar ve bu tüccarın Abbas adında bir oğlu vardır. Hoca Mayıl ölür. Abbas bir mollaya verilir ve yetiştirilir.

Bir gün Abbas'a rüyasında Tebriz'li Mehemed Bey'in kız kardeşi Gülgez Peri buta verilir. Abbas sevgilisini bulabilmek için Tebriz'e gider. Tebriz'de âşıklarla arasında bir çok maceralar geçer. Nihayet sevgilisi Gülgez Peri ile buluşur.

Mehemed Bey, günlerden bir gün ordusuyla sefere çıkar. Abbas da hasta olan annesini görmek için memleketi Tufargan'a gider.

Bu arada İsfahan hükümdarı Şah Abbas, Gülgez Peri'nin güzelliğini duyarak, onu İsfahan'a getirmek için maiyetini Tebriz'e gönderir. Gülgez Peri zorla İsfahan'a kaçıdırılır. Hadiseyi duyan Abbas bir takım maceralı bir yolculuktan sonra İsfahan'a gelir. Şah Abbas, Abbas'a akla gelmedik oyunlar oynar. Hatta onu zehirli kuyuya bile atar. Abbas bu belâlardan ilâhî bir kudretin sayesinde kurtulur. Şah Abbas, Abbas'ın "Hak âşığı" olduğunu anlar. Gülgez Peri'yi Abbas'a vererek, düğünlerini yaptırır. Abbas ile Gülgez Peri memleketlerine dönerler.

A- Gülgez Peri

Gençler birbirlerini severler. Gülgez Peri, Abbasi ilk görüşünde sevmiştir. Kardeşinin emirlerine rağmen sevgilisi ile gizli gizli görüşmektedir. Şah Abbas kendisini kaçırdınca ona hemen teslim olmamıştır. Bu da onun sevgilisine olan sadakatını ortaya koymaktadır. İsfahan'a giderken Abbas'a mektup bırakması ve Abbas'ın kendisini takip etmemesini istemesi, sevgilisini tehlikelerden uzaklaştırmak istemesindedir. Gülgez Peri, sevgilisi için, bile bile kendini fedâ etmek istemektedir. Onun sevgisini yansıtan şu ifadeleri görmekteyiz.

"Eğer Abbas gelir olsa buraya,
Söylekinen dalımızca gelmesin.
Öldürerler, itirerler arada,
Nahag ganı üstümüze galmasın,

Ay ağalar, bu derd mende galınca,
İncelince, saralınca, solunca,
O benimdi, men onunam ölünce,
Mennen geyri özkeleri almasın.

Men Peri'yem, elim yârdan üzeli,
Yazıg bu canım bu derdden tez ölü,

...

Üz gevirip İsfahan'a gelmesin."¹

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

"Başına döndüyüm gül üzlü ana,
 Gelmesin Abbas'ım, Allah kerimdi!
 Derdinnen olmuşam deli, divana,
 Gelmesin Abbas'ım, Allah kerimdi!

...

...

Becan kemfürsetdi, gelse öldürer,
 Gelmesin Abbas'ım, Allah kerimdi."²

"Birce insaf eyle, ay zalım Becan,
 Ayırma Abbas'dan, zülmü mana,

Peri derd elinden yetişdi cana,
 Oldum yâr eşginden deli, divana,
 Gafle-gatır işler ol Tufargan'a,
 Ayırma Abbas'dan, zülmü mana."³

"Peri Hanım başına gözüne döndü, göz yaşını tökdü.
 Özünü öldürmek istedi."⁴

"Başına döndüyüm gül üzlü cavan,
 Halal-himmet eyle, gel, onnan ayrıl!
 Bilmez idim bele hicran derdini,
 Lutf ele, üzüm gül, onnan ayrıl!

2. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,
 s. 144

3. a.g.e, s. 153

4. a.g.e, s. 159

Gasid geldi, gesden heber getirdi,
Elif olan geddim dala yetirdi,
Ahdı çeşmim yaşı, üzüm götürdü,
Eynim adaların bil, onnan ayrıl!

Eşgin ataşdı sinemde defter,
Gece-gündüz sensen dilimde ezber,
Sen ol bu Peri'ye buta verenler,
Golumu boynuma sal, onnan ayrıl'."5

Gülgez Peri hikâyesinde anlaşılacağı üzere bir dünya güzelidir. Güzelliği gün gibi dünyaya yayılır. Kaşlar sürmeli, yüzü ay, dudak bal, sine beyazdır. Bu hali ile dağlarda yaşayan bir maral, cennette gezen bir melektir.

Hikâyede onun güzelliği şu şekilde anlatılır.

"Bir sef melek gördüm, huriyi-gılman,
Dal gerdende şanaları necedi ?"6

"Peri Hanım balasını itirmiş maral kimi, ellerini goynuna, başını ciynine goyup, çeşmenin başında dayanıp."7

"...

Gün gibi âleme yayılan Peri'm !"8

5. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 170

6. a.g.e, s. 121

7. a.g.e, s. 128

8. a.g.e, s. 128

"Goynundaki nara mayılam, Peri!"⁹

"Götür sürmeni çek, başına gelsin!

...

...

Muriler gızınnan sayılan Peri'm!"¹⁰

"...

Cismide insandı, şah-ı enverdi.

Boyunu arzular bağcada bülbül

Bilirem süsendi, ya senüberdi.

Sevdiyimin hüsnü Gureyş'in nuri,

Kenan'ın Yusif'i, Çin'in Fegfur'i,

Deyirler behište çoh olur huri,

Onlar da köhnelip, yâr teze terdi."¹¹

"Nâzlı yârin gemer hüsnü,

Ay, günü tel'eti neyler?

Yârin lebinden bal emen,

Şekeri, şerbeti neyler?

Gara zülfün kemend olan,

Lebleri dolu gend olan,

Baştan ayağa bend olan,

Seneti, serveti neyler?

9. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 128

10. a.g.e, s. 128

11. a.g.e, s. 128

...

Ağ üzden buse götüren."¹²

"Peri, senin pustanların
Heç bilmirem neye benzer?
Biri yasin süresini
Biri elif beye benzer.

Biri mimdi, biri cimdi,
Onları helg eden kimdi?
Biri seher doğmuş gündü,
Biri bedir aya benzer.

Biri Alhat'ın alması,
Biri Bağdad'ın hurması,
Biri şekerin hırdası,
Biri şamamaya benzer.

Men Abbas'am, aqlım şaşır,
golların boynumdan aşır,
Gızıl taht üstde boylaşır,
Bir cüt şahzadeye benzer."¹³

"Gözeller içinde besli, bellisen,
Terlan cilvelisen, yüz hiyallisan,

12. Ehliman Ahundov, Azərbaycan Dastanları, C. 2, Bakı 1966,

s. 136

13. a.g.e, s. 137

Ağ sinesi bir cüt goşa hallısan.

Görceyin tanıdım oradan seni.

Gözellikde senin evezin hanı?

Hüsnünü behş edip Kerem'in kanı?

Dağların maralı, çölün ceyranı,

Ovcular geçirmez bereden seni."¹⁴

"Başına döndüyüm ala göz Peri"¹⁵

"Zülfün encebini eyler mazağı,

Ağ üzde münevver halınan oynar"¹⁶

"...

Yorgun maral kimi hoş bahışları,

İnciden, sedefden, dürden dişleri,

Gaymag dodagları balınan oynar."¹⁷

"Güneş onun gözelliyyinnen utanıp çıkmır, ay onun gözelliyyinnen hecalet çekip garanlığa girir."¹⁸

"Ala gözlerine heyran olduğum,

Endir kecaveni, yârı göreyim."¹⁹

"Emen biler leblerinin gendini."²⁰

14. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 140

15. a.g.e, s. 141,161

16. a.g.e, s. 141

17. a.g. e, s. 141

18. a.g.e, s. 142

19. a.g.e, s. 157

20. a.g.e, s. 157

"Peri'nin gözelliği Şah Abbas'ı heyran elemişti."²¹

"Göynü içi dönüp taze bostana"²²

"Emerler dilini, aman, el aman'....

Rad-ı saba menle yaman yağıldı.

Dağıdar telini, aman, el aman'....

Kesme ala gözün siyah sürmesin

Seyragibler gonce gülün dermesin.

...

...

...

Ebrişim saqlacın secde gılanda.

...

"²³

"Menim yârim gaş oynadar, baş bular,

Göz süzdürer, dil terpeder, baş bular,

Giblegâhım başım üstden baş bular,

Pilâzer, sırğanın var sağını gör."²⁴

"...

Ala gözülü yâr, gedirem.

Ölsem, boyuna sadağa."²⁵

21. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 159

22. a.g.e, s. 165

23. a.g.e, s. 164

24. a.g.e, s. 167

25. a.g.e, s. 169

"Gurban olum sinendeki turunca,

...

Ay tek şöle salıp ayna gabağın

Ebruların benzer kamana, Gülgez!

...

Tavus kimi silkin bu yana, Gülgez!"²⁶

Hikâyedeki mevcut 59 şiirden, 5 tanesi Gülgez Peri tarafından söylenmiştir.

Gülgez Peri badeli bir âşıktır. Onun badeli olduğunu gösteren şu ifadeyi görmekteyiz.

"Hemin gece o, yuhuda görmüğü ki, Abbas onun küçesi ile gelecek."²⁷

Onun saz dersi aldığına dair hikâyede bir belirti yoktur. O saz yerine oniki örük saçlarından bir tel alarak sinesaz yaparak şiirlerini söylemektedir.

Gülgez Peri, İsfahan'a kaçırılırken annesine bir mektup bırakır. Dolayısıyla Gülgez Peri en azından okur yazardır. Hikâyede eğitim gördüğünü gösteren bir ize rastlanamamıştır.

Gülgez Peri, İslâmiyete ve onun kurallarına uyulması gerektiğine inanmaktadır. Allah'a ve İslâmiyet'in büyüklerine derin bir sevgi duyar. Onlardan zorda kaldığı anlarda yardım diler.

26. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 173

Önün başörtüsü bağladığını, genelde yeşil ve kırmızı elbiseleri tercih ettiğini, beline kemer takdığını görmekteyiz. Hikâyede giyim, kuşamla ilgili şu izlere rastlamaktayız.

"Çal eyri çalmanı başına, gelsin."²⁸

"Geyinmiş yaşılı, alınan oynar"²⁹

"Sevdiğim eynine geyipdi ağı."³⁰

"Yar geyinip yaşılınan, alınan."³¹

"Örtüben başına şalı, zer, gezer,

Alıban nimtene, gızıl düymeler,

Yaraşır beline zerbafdan kemer,

Cepkenli, çargatlı ağ beden gelir."³²

Hikâyede Gülgez Peri'nin annesinden ve babasından söz edilmez. Sadece kardeşi beylerbeyi Muhammet Bey'den söz edilir. Kardeşi beylerbeyi olan Gülgez Peri, geniş imkânlara sahiptir.

Hikâyede Gülgez Peri'nin yiğitlik özelliği ve yiğitlik iddiası yoktur.

28. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 128

29. a.g.e, s. 141

30. a.g.e, s. 141

31. a.g.e, s. 165

32. a.g.e, s. 165

B- Diğerleri

Esmer Hanım

Hikâyede Esmer Hanım'ın sevdiği veya bağlandığı bir sevgilisi yoktur.

Esmer Hanım, güzeldir. Onun fiziki güzelliği ile ilgili şu mısralara rastlamaktayız.

"...

Ne göyçek yaradıp yaradan seni"³³

"Dağıldı gözeller, daha yad oldu,

Elif geddım döndü yayâ, hoş geldin."³⁴

Esmer Hanım vezirin kızıdır. Gururlu, kibirli ve saraya mensuptur.

Hikâyede yukardaki özelliklerinden başka diğer bir hususiyetine rastlanılmamıştır.

Perlam Hanım

Perlam çok güzeldir. Onun hikâyede güzelliği şu şekilde anlatılır.

"Göresen dünyada Perlam kimi güzel bir hanım var mı? Elbette, ola da bilmez."³⁵

Metinde Perlam'ın başka bir özelliğine yer verilmemiştir.

33. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966, s. 139

34. a.g.e, s.140

35. a.g.e, s.142

Beyim Hanım

Gülgez Peri'nin yanında bir hizmetçidir. Hanımına çok bağlıdır. İyi kalbli, sözüne güvenilebilir bir kadındır.

Selbinaz Hanım

Abbas'ın annesidir. Oğlunu çok sevmektedir. Onun uzaklara gitmesine hiç razı değildir.

Selbinaz Hanım'da şairlik kabiliyeti vardır. Mikâ-yedeki bir şiir ona aittir.

Gülgez Peri'nin Annesi

Kızının kaçırılışına karşı direnen bir anadır. Yiğitlik özelliği ve yiğitlik iddiası yoktur.

16- KEREM İLE ASLI

Hikâyenin Özeti

Genç şehrinde Ziyad Han adında bir hükümdar ve bu hükümdarın Kara Keşiş namında bir veziri vardır. Her ikisinin de velâdı yoktur. Ziyad Han, Kara Keşiş'e "senin oğlun, benim kızım olursa, ben kızımı senin oğluna; senin kızın benim oğlum olursa, sen kızını benim oğluma vereceksin" diyerek aralarında söz keserler.

Vade tamam olunca Ziyad Han'ın oğlu, Kara Keşiş'inde bir kızı olur. Oğlanın adını Mahmut, kızın adını da Meryem koyarlar.

Gençler büyüünce birbirine âşık olurlar. Mahmut kendi adını Kerem, Meryem'in adını da Aslı koyar. Ziyad Han, Aslı'yı babasından ister. Kara Keşiş kızını bir Müslüman'a vermek istemez. Bu nedenle kızını Gence'den kaçıtır. Kara Keşiş kaçar, Kerem onu adım adım takip eder. Kerem, Kara Keşiş'i bir defasında Tiflis'te, bir defasında Kayseri'de yakalar. Her defasında Kara Keşiş tarafından kandırılır.

Neticede Kara Keşiş Halep'e kaçar. Kerem onları Halep'te de bulur. Halep Paşası Aslı'yı Kerem'e verir. Ancak, Kara Keşiş, Kerem'e sihir yapar. Kerem, ateşler içinde yanar. Bu acıya dayanamıyan Aslı'da kendisini ateşe atarak yanıp kül olur. Halep Paşası, Kara Keşiş'le karısının başını vurdurur.

A- Aslı Hanım

Dinleri ve milliyetleri farklı olan bu iki genç birbirlerini severler. Hikâyeden de anlaşılacağı üzere Kara Keşiş kızını kendi dini ve milli yapısına göre yetiştirmeyi amaç edinmiş, ülkü sahibi bir din ve devlet adamıdır. Kerem'in ailesi bu evliliğe razı olduğu halde Aslı'nın ailesi dini ve milli acıdan bu evliliğe karşı çıkmıştır.

Aslı baskı altında olduğundan babasına ve annesine karşı koyamaz. Ancak Kerem'den de vazgeçemez. Kerem'i babasının oyunlarına karşı bir kaç kez uyarın Aslı, Kerem'e sözünü dinletemez.

Aslı, Kayseri'de ailesine rağmen, Kerem'in safında yer almaktan çekinmemiştir. Hatta Halep'te de Kerem'den yana tavır koymuştur. Onun Kerem'e olan sevgisini dile getiren şu mısralara rastlamaktayız.

"....

....

Gözlerine verrem gurban, sadaga,

....

....

Olum gametine gurban, sadaga

....

Kerem oğlan, kerem eyle, guşun al!

....

Gözlerine olupdu, canımın gesdi,
Adım meryem idi, sen goydun Eslî,
Kerem oğlan, kerem eyle, guşun al."¹

"Seni mene gismet eyleyip Huda."²

"Öpdün de, gucdun da, artıg var savuş."³

"Doymamışam şeker kimi dilinden,
Gorhum yoğdu benim hec de ölümden,
Sarılıpsan ince miyan belimden,
Aman Kerem, meni rusvay eyleme!

....

....

Eslin olsun sana gurban, can Kerem,
Aman Kerem, meni rusvay eyleme!"⁴

"Yene düştüm ateşine, yanaram,
Yandı, Kerem, meni rusvay eyleme'.
Meni saldın sen bu eşgin oduna,
Yandı, Kerem, meni rusvay eyleme!

Uğrun uğrun dost başına girmedim,
El uzadı, gonca gülün dermedim,
Ayrılalı birce defe gülmedim,
Yandı, Kerem, meni rusvay eyleme.

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 12

2. a.g.e, s. 12

4. a.g.e, s. 12, 13

Gova gova gerip ele getirdin,
 Bir olan derdimi yüze yetirdin,
 Ne men öldüm, ne de sen el götürdün,
 Yandı, Kerem, meni rusvay eyleme!

Aman, Kerem, paşam Kerem, Han Kerem!
 Alış, Kerem, tutuş, Kerem, yan, Kerem!
 Eslin olsun sene gurban, can Kerem'.
 Yandı, Kerem, meni rusvay eyleme!

Neçe ildi men gezirem dağları,
 Bu sineme çektin yaman dağları,
 Eslî sene Kerem deyip yalvarı,
 Aman, Kerem, meni rusvay eyleme!"⁵

"Ağlama, ağlama, bağrım gan olu,
 Goy goşum yanına gulları, Kerem!
 Bir erize yazım Süleyman Han'a,
 Özün danış derdi, dilləri, Kerem!"⁶
 "Eslî deyer: men ağlaram ürekden,
 Gurtarmadıg Keşiş guran kelek'den,
 Şikâyet eylerem ganlı felekten,
 Yazı yazan yazıp, bele işleri."⁷

5. Ehliman Ahundov, Azərbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,
 s. 88, 89

6. a.g.e, s. 90

7. a.g.e, s. 91

"Ağ üstünnen bağlamışam garamı,
Tebib sensen, gel tez bağla yaramı,
Gözü yaşlı goyup geldim Kerem'i
Yar yanında kasad olan dilim var.

Eslî'yem, emeyim getdi badlara,
Alışdım, tutuşdum, yandım odlara,
Gorhum budu, Melik versin yadlara,
Sevgilimden ayrı düşen elim var."⁸

"Bahın, gızlar, benim müşgül halıma,
Yandı Kerem, saldı meni bu derde.
Eydi gametimi, büktü belimi,
Yandı Kerem, saldı meni bu derde...

Men Eslî'yem, itirmişem merdimi,
Bülbül uçup, har alıpdı yurdumu,
Açın mezarını, görüm üzünü,
Yandı Kerem, saldı meni bu derde..."⁹

"Allah size versin belâlar, ana,
Ana, Kerem yandı deyın ağılaram!
Gan ağlayıp bağda güller, lâleler,
Ana, Kerem yandı deyın ağılaram!

8. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,
s. 102

9. a.g.e, s.109

Meni ağlar goyduz cavan bahtımda,
 Garalar yazdınız benim bahtımda,
 Atam tarmar olsun tac-ı tahtında,
 Ana, Kerem yandı deyin ağlaram!

Gödeketdiz siz Esli'nin dilini,
 Bülbül olan burahar mı gülünü?
 Gözümde görerem Kerem külünü,
 Ana, Kerem yandı deyin ağlaram!"¹⁰

Aslı, oldukça güzeldir. Sağları siyah, boyu uzun, gözleri elâ, kaşları kara ve kalem, zülfü dağınık, ağız süt, dudak kaymak, döşü ceyran, sine ahudur. Bu hali ile bir dünya güzelidir. Hikâyede onun fiziki güzelliğini yansıtan şu ifadeleri görmekteyiz.

"...serv ağacının altında maral misal bir kız yüz naz gemze ile dayanıp. Gaşlar kaman, gözler gara, burun Hind fındığı, sine Semergend kağızı."¹¹

"Ay güzel kız, sed aferin esline,

Ala gözlüm, terlanımı getir ver!"¹²

"Esli dedin, gözellerin gözüyem."

Âşığların söhbetiyem, sözüyem."¹³

10. Ehlimen Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966, s. 109

11. a.g.e, s. 10

12. a.g.e, s. 10

13. a.g.e, s. 11

"Keşif bağçasında bir gözel gördüm.

....

Darayıp zülfünü, töküp üzüne."¹⁴

"....

Seherden parlamış dan ulduzuydu,

Yaşılbaş sonadı, göller gazıdı,"¹⁵

"Süsen nedi, sünbül nedi, gül nedi,

Ağızünde goşa goşa hal nedi,

Şeker nedi, şerbet nedi, bal nedi,

Ver, ağzım içinde dil gelsin, gitsin!"¹⁶

"....

Maralım gacıpdı, kimler görmüşler."¹⁷

".....

....

Uçupdu elimden bir ağca maya,"¹⁸

"....

....

Siyah zülfün ağ üzüne

Darayıp tökenim getmiş."

14. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,
s. 13

15. a.g.e, s. 13

16. a.g.e, s. 15

17. a.g.e, s. 16

18. a.g.e, s. 17

Boyu benzerdi fidana,

....

"19

"Ala gözlü nazlı dilber."20

"Aynanı aldın dizine,

Sürmeni çekdin dizine,

Sen bezek verip özüne.

Hanım mı oldun, hanım mı oldun?"21

"Görünmür hec bu yerlerin soltanı"22

"Ala gözlü, gelem gağlı,

Menim sonam gölden uşdu,

....

....

....

....

Yel eser zülfün dağıdı."23

"Siyah zülfün ağ üzüne yayılan,

Dal gerdende her hörüyü bir ılan."24

"İkid şahin uçurmuşam yuvadan."25

19. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,
s. 19

20. a.g.e, s. 19

21. a.g.e, s. 20

22. a.g.e, s. 21

23. a.g.e, s. 23

24. a.g.e, s. 23

25. a.g.e, s. 24

"Dertli Kerem deyər: gözəlim Eslı."²⁶

"Bülbulü bağdan uçurtdum,

Büller, han Eslim gördüz mü?

....

....

Eslı hurıdı bilene,

Goymu cennətdi girəne,

Gözleri bənzər ceyrana,

....

Ağız süddü, dodağ gaymaq,

.....

Zülfüdü hazar, səd hazar,

Ne gözəl darayıp düzər."²⁷

"Sallana sallana çıxdı qarşıma,

Boyu serv, yanaglari al Eslı,

Huri de melekde tayı tapılmaz,

Dili şeker, dodaglari bal Eslı!

Mecmeni çekipdi gelem qaşına,

.....

Sine bənzər ahı, ceyrah döşünə."²⁸

26. Əhliman Ahundov, Azərbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1966,

s. 27

27. a.g.e, s. 28

28. a.g.e. s. 35

"Cefasın men çekdim gül üzlü yarın"²⁹

"Elimden almışam huri, meleyim,"³⁰

"Çıhar tahta, divan eyler,

Eslî, gaşların, gözlerin,

Gözümden gan revan eyler,

Eslî, gaşların, gözlerin.

Havada şahine benzer,

Yerdeki laçına benzer,

Göyde göyercine benzer,

Eslî, gaşların, gözlerin."³¹

"Eslî'nin yanağın bir cüt hal bezer."³²

"Kerem deyer benim yârım incedi,

Dudagları yarî açmış goncadı,

Sünbül teli topuğundan ucadı,

Bir telin vermerem dünya malına.

İncidi, mirvarı, sedef dişleri;

Gudretten çekilif kaman gaşları,

Dal gerdende gulaç-gulaç saşları,

Sarmaşır, dolanır ince beline."³³

"Bu dağlardan aşan bir sonam tekdi."³⁴

29. Ehlîman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 36

30. a.g.e, s. 36

33. a.g.e, s. 50

31. a.g.e, s. 47

34. a.g.e, s. 54

32. a.g.e, s. 48

"Yadıma dağların maralı düşdü."³⁵

"Gelemi gudretdən çekilmiş gaşa."³⁶

"Nan Esli tek yanağında halın var."³⁷

"Elimdən aldardım gonca gülümü."³⁸

"Ezelden mayılam o ala göze,
Darayıp zülfünü töküp gül üze."³⁹

"....

Aslım benzer behiştteki meleye,
Ay hezerat, geden ceyran menimdi."⁴⁰

"....

Zülfleri yana hörüler."⁴¹

"Oyan, Eslim, üzde halın sevdiyim!"⁴²

"Keremem, mayılem ala gözünə,
Şeker sohbetinə, şirin sözüne,
.....

Oyan, Eslim, üzde halın sevdiğim."⁴³

35. Ehliman Ahundov, Azərbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

s. 58

36. a.g.e, s. 59

37. a.g.e, s. 64

38. a.g.e, s. 71

39. a.g.e, s. 77

40. a.g.e, s. 80

41. a.g.e, s. 85

42. a.g.e, s. 92

43. a.g.e, s. 93

"Kehlük kimi sekişliden,
 Köksü elvan nahışlıdan,
 Bir hərəmi bahışlıdan,

Mene gəş oynadır nədan,
 Öldüm gözünnən, gəşinnən,

....

"44

"Gəşimizdə ala gözün

Gəşləri bənzer kamana,

Zülflərini yana yana,
 Çözer zavallı, zavallı."45

"Gəş gedip esmə zülfün teline,
 Nezer gəl ruyində bir güft halına."46

"Karadı gəşləri, ala gözleri."47

"Karadı gəşləri, gözü darayı."48

44. Ehliman Ahundov, Azərbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,
 s.95

45. a.g.e, s. 96

46. a.g.e, s.100

47. a.g.e, s.100

48. a.g.e, s.101

"Şuñ memeler hub yaraşır ya sine."⁴⁹

"Câmâlin hubluğu mat eder mahı."⁵⁰

"Bu melül könlümü şad eler üzün,
Gızarıp elmalar, deyende üzüm."⁵¹

"Gulaqları tanalıdı."⁵²

"Al-yanagda goşa goşa,
Hal gırmızı geyinipdi."⁵³

"Mail oldu ala göze."⁵⁴

Aslı aynı zamanda şairdir. Hikâyedeki mevcut 122 şirden 9 tanesi aslı tarafından söylenmiştir.

Aslı, badeli bir âşık değildir. Kerem'in beşik-kertme nişanlısıdır. Birbirlerine âşık olmaları tesadüf sonucu olmuştur.

Onun özel hocalardan saz dersi aldığına dair hikâyede bir işaret yoktur. Aslı tarafından söylenen şirlerde Aslı, saz yerine saçlarından bazan iki, bazan üç tel veya perişan saçlarınının tamamını sinesine basmaktadır. Ancak, Aslı son şirlerinden birinde anasına cevap verirken, şöyle bir ifadeyle karşılaşırız.

49. Ehlimen Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966, s.103

50. a.g.e, s. 103

51. a.g.e, s. 104

52. a.g.e, s. 106

53. a.g.e, s. 106

54. a.g.e, s. 106

"Aslı, Kerem'in sazını götürüp anasına göre ne dedi."⁵⁵

Fakat, burada Aslı'nın "sazını götürüp" saz çalmak yerine mi, yoksa saz Kerem'in olduğu için Kerem'in boşluğunu doldurmak ya da üzüntüsünün bir ifadesi olarak mu alelade bir şey gibi mi kullanmıştır, bu hususa açıklık getirilmemiştir. Bize öyle geliyor ki, saz çalmak değil, Kerem'e olan özlemden dolayı onun bir hatırası olarak Aslı tarafından bağrına basılmıştır.

Aslı'nın hocası babasıdır. Babası Keşiştir. Dolayısıyla Aslı, koyu bir Hıristiyanlık kültürü ile yetişmiştir. Mikâyede onun taassub derecesine varan dinî bir inancına veya davranışına rastlanılmamıştır.

Onun ipek elbiseler giydiğini, kırmızı ve yeşil renklere karşı dâişkün olduğunu, beline altın kemer bağladığı görülmektedir. Giyim ve kuşamıyla ilgili olarak metinde şu hususlar belirtilmiştir.

"Eynine geyipsen güzel darayı."⁵⁶

"Giz da ipek desmalını Kerem'e verdi."⁵⁷

"Atlas giyer hanım gibi."⁵⁸

"Ağ ipek çalmanı salıp başına."⁵⁹

55. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966, s. 109

56. a.g.e, s. 11

57. a.g.e, s. 12

58. a.g.e, s. 23

59. a.g.e, s. 35

"Al geyip, yaşıl bürtüner."⁶⁰

"Yahan çarpez ilişmesin."⁶¹

"Köyneyninin gülü yaşıl."⁶²

"Eynine geyinip şile

....

Zer kemer çək ince bele."⁶³

"Kalayağın ucu sarı."⁶⁴

"Ketan köynek bendi gümüş.

....

"⁶⁵

"Sevdiğim baştan ayağa

Al kırmızı geyinipdi.

Yaraşır geddi dalına

şal, kırmızı, geyinipdi.

....

Le'l kırmızı geyinipdi.

60. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,
s. 85

61. a.g.e, s.85

62. a.g.e, s. 86

63. a.g.e, s. 86

64. a.g.e, s. 86

65. a.g.e, s. 86

....

Gül kırmızı geyinipdi.

Hal kırmızı geyinipdi.

Al kırmızı geyinipdi."⁶⁶

Aslı'nın babası Zülal Şah'ın veziri Kara Keşiş'tir. Bu aile Ermeni milletine mensup, Hıristiyan bir ailedir. Kara Keşiş ve karısı zalim ve merhametsizdir. Bu ailenin fertleri akaidlerine ve milliyetine aşırı derecede bağlıdır. Aslı'nın Kerem'e verilmeyişinin sebebi de budur.

Aslı'nın yiğitlik özelliği ve yiğitlik iddiası yoktur.

66. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

D- Diğerleri

Kara Keşiş'in Karısı

Hikâyede adı belli değildir. Kocasının sözünden çıkmaz. Dolayısıyla o da izdivacın gerçekleşmesini istememektedir. Hikâyede bunun dışında bu kadının belirli başka özelliklerine yer verilmemiştir.

Kamerbanu

Kerem'in annesidir. Göz yaşı dökmekten ve acı acı ağlamaktan başka elinden bir şey gelmez. Kerem, gurbete çıkınca, Ziyad Han ölür. Gence virane döner. Mal, servet dağılmış, Kamerbanu gamlı hicranların deryası, tedavisi mümkün olmayan dertlerin binası olmuştur.

Hüsniye Hanım

Kayseri Paşası Süleyman Paşa'nın kızkardeşidir. Hikâyede Hüsniye Hanım'ın akıllı ve önemli bir kişiliğe sahip olduğunu görüyoruz. Metinde bu özelliklerinin dışında başka bir hususiyetine yer verilmemiştir.

Nazlı Hanım

Kerem'in Çalova denilen bir yerde rastladığı bir kızdır. Şairlik kabiliyeti vardır. Metindeki şairlerden bir tanesi ona aittir. Kerem bu kıızı Aslı'ya benzetir. Bu özelliğinin dışında başka bir hususiyeti yoktur.

Nazlı

Kerem, Nazlı'yı bir mezar başında tanır.

Nazlı, ölen sevgilisine çok bağlıdır. Onu her gün yedi yıl boyunca mezarı başında ziyaret eder.

Nazlı oldukça güzeldir. Onu güzelliği mısralarda şu şekilde dile getirilir.

"Gaşları mehrabı, gözleri yağı,
Ahu gözlüm, ne dönürsen mezarı?!
Âşığı bend eder zülfü, dodağı,
Ahu gözlüm, ne dönürsen mezarı?!"

....

Gudretten çekilif, garadı gaşın,

....

Ahu gözlüm, ne dönürsen mezarı?!"⁶⁷

Metindeki şiirlerden bir tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Yukardaki özelliklerinin dışında başka bir vafına yer verilmemiştir.

Oba Güzeli

Eu kız çok güzeldir. Onun güzelliği hikâyede şu şekilde anlatılır.

67. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.2, Bakı 1966,

"Bu gız o gadar gözeldi ki, gün kimi her terefe ı-
şığı salırdı."⁶⁸

"Sizin elde men bir güzel görmüşem.

Şovğı düşüp Gürcistan'ın eline.

Bülbül kimi şirin şirin danışır.

Bal dökülür dehanından diline.

Gedir Mövlam verip hub câmâlini,

Onu seven neyler dünya malını,

Gurşayıp kemerle ince belini,

Boyu benzer uca servin dalına."⁶⁹

Hikâyede ova güzelinin başka bir vâsfına yer ver-
rimemiştir.

Bu kadınlardan başka hikâyede adlarından bahsedilen fiziki güzelliğine çok az yer verilen İnci, Ceyran, Hedce ve Besdi'den söz edilir. Ayrıca Adlarından bahsedilmeyen Tiflis, Beyazıd ve Kür Çayı ile hikâyede geçen diğer yerlerdeki kız ve gelinlerin durumlarıyla ilgili hususlara çok az yer verilir.

68. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1966,

s. 49

69. a.g.e, s. 49

17- ALI HAN - PERİ

Hikâyenin özeti

Bitlis şehrinde Hacı Sayad adında bir tüccar vardır. Hacı Sayad'ın evlâdı yoktur. Hacı Sayad çocuğunun olması için adak adar. Vade tamam olunca Hacı Sayad'ın ekiz çocukları olur. Ekizlerin biri kız, biri oğlandır. Hacı Sayad mescid kapısına terk edilmiş bir çocuğu da evine getirir. Bu şekilde üç evlâda sahip olur. Ekiz teki olan oğlunun adını Muhammet, kızının adını Peri, bulduğu çocuğun adını da Tapdık koyar.

Gün dolanır, ay geçer, bu çocuklar büyür. Bir gün Hacı Sayad, hanımı ve oğlu Muhammet'le haca gitmeye karar verir. Kızı Peri'yi kardeşi Tapdık'a emanet eder. Tapdık, Peri'nin öz kardeşi olmadığını öğrenince, onunla evlenmek ister. Peri, kardeşi Tapdık'a kardeş olduklarını, bu işin şeytan işi olduğunu söyleyerek, ikna etmeye çalışır. Ancak, Tapdık kararlıdır. Peri, Tapdık'ı başından yaralar.

Hacı Sayad Kabe'den dönmek üzeredir. Tapdık, kardeşi Peri'ye iftira atar. Bu olay üzerine, Hacı Sayad, oğlu Muhammed'e kardeşi Peri'yi öldürmeyi emreder. Muhammed kardeşi Peri'yi öldürmek için ıssız bir yere götürür. Öldürmek maksadıyla kardeşine bir ok atar, Peri vurulmuş fakat ölmemiştir. Muhammed, Peri'yi öldüğünü zannederek geri döner.

Peri'yi yaralandığı yerde, Vanlı Alı Han ile veziri Kara Vezir bulur. Alı Han Peri'yi tedavi ettirir.

Ve onunla evlenir. Kara Vezir'in de Peri'ye karşı ilgisi vardır. Alı Han'ın Peri'den iki erkek evlâdı olur. Peri, babasının memleketine ziyarete gitmek ister. Alı Han, Peri'yi ve iki oğlunu Kara Vezir'e emânet eder.

Kara Vezir, yolculuk esnasında Peri'yle aynı yatağı paylaşmak ister. Peri, Kara Vezir'i reddeder. Kara Vezir, tehdit maksadıyla Peri'nin iki oğlunu da öldürür. Peri, bu olaylar esnasında kaçar. Kocası Alı Han'a çeşitli vasıtalarla haberler salar.

O, yolda bir çobanla karşılaşır. Çoban, onu kardeş kabul ederek, himâyesi altına alır.

Alı Han; sevgilisini bulabilmek maksadıyla veziri Kara Vezir'le birlikte yolculuğa çıkar. Yolları İstanbul'a düşer. Alı Han İstanbul'da Nergiz Hanım'la tanışır. Nergiz, Alı Han'a âşık olur. Alı Han, oradan Bitlis'e yola çıkar.

Peri, tebdil-i kiyafet ederek babasının evine hizmetçi girer. Alı Han ile Kara Vezir Bitlis'e gelerek Hacı Salah'ın evine misafir olurlar. Peri Hanım sohbet arasında başından geçen tüm olayı hikâyeye eder. Peri'nin kardeşliği Çoban, Kara Vezir'i, Tapdık'ı öldürür. Tapdık'a sapık fikirler veren Hanı Karı da ortadan kaldırılır.

Peri ile Alı Han böylece birbirlerini tekrar kavuşma imkânı bulurlar.

A- Peri Hanım

Peri, sevgilisi Alı Han'a deli gibi âşıktır. Kocasına büyük bir sadakatla bağlıdır. O, kendisinin ve kocasının şerefini, namusunu korumak maksadıyla gözleri önünde oğullarının ölümüne şahit olmuş, oğullarının ölümü ile yenilmemiş, alçalmamış; yüksek seviyeye sahip kahraman bir kadındır. Bir ahlâk abidesidir. Onun kocasına ve evlâtlarına olan sevgisini yansıtan şu ifadelere rastlayız.

"Tanrı seni menden ayrı salmasın."¹

"Alı Han'ın üzüyünü koydu gözünün üstüne, sonra geçirtti barmağına."²

"Başına döndüyüm, ay Gara Vezir,

Öldürme oğlumu, aman günüdü!

Allah üstümüzde nazırdı, hazır,

Öldürme oğlumu, aman günüdü!

Rehm ele bağlama, pozma bu bağı,

Ana yüreğine gel vurma dağı;

Eridi, könlümün galmadı yağı,

Öldürme oğlumu, aman günüdü!"³

"Bahar gözüm, yârı görmez,

Gocag gocagdan iz sormaz,

1. Ehlilen Ahudov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965, s. 194

2. a.g.e, s.196

3. a.g.e, s. 199

Ahar çeşmim seli, durmaz,
Geynun olup yaşım benim."⁴

"Derdim bir deryadır, könlüm bir ada,
Günbegünden arttı, oldu ziyâda;
Herden bir cüt oğul düğende ya da,
Uğalar başından duman, ayrılık!"⁵

"Uzak yoldan gelen yarım,
Yoluna gurban olduğum!
Birce daniş tuti kimi,
Diline gurban olduğum!

Yohdu sen tek bir merdana,
Meni getirmisen cana;
Gel sarıl beyaz gerdana,
Goluna gurban olduğum.

Keçip bu dağlardan aşag,
Novç verip, derya tek çoşag,
Peri der: gel gucaglaşag,
Beline gurban olduğum!"⁶

Peri, çok güzel bir hanımdır. Güzelliği başına belâ olmuş talihsiz, sabırlı ve firadeli bir kadındır.

4. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965,
s. 205

5. a.g.e, s. 213

6. a.g.e, s. 214

Öyleki güzelliğinin yüzünden iki oğlunun başı gözlerinin önünde kesilmiştir. Peri'nin güzelliğinin, yüzünün ay; cemâlinin güneş, gözlerinin elâ, saçlarının berrak olusundan anlamaktayız. Bir güzelde aranması gereken asgari müşterek de bunda mevcuttur. Metin içinde onun güzelliği şu şekilde ifade edilmiştir.

"Gördüler ki, bu bir ele gözeldi ki, heç bele gözəl yohdu."⁷

"Vezir işığa yaxınlaşıp gördü bu bir gözəl qızdı."⁸

"Alı Han gördü bu ele bir gözeldi ki, tayı barabarı yohdu."⁹

"...

"İzindü mahitâb, cêmâlin güneş."¹⁰

"Gara bağrım delik delik deldiler,

Punhan punhan gül irengim saralı."¹¹

"Seher seher doğan dan ulduzuyam,

Âşıkların sohbetiyem, sazıyam;

Adım Peri, Hacı Sayad gızıyam,

Heber alsan o Eitlis'in maralı."¹²

7. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965, s. 193

8. a.g.e, s. 193

9. a.g.e, s. 193, 194

10. a.g.e, s. 194

11. a.g.e, s. 194

12. a.g.e, s. 195

"Başına döndüyüm , ala göz Peri'm,

...

"13

"-Sovdayar sağ olsun, körpünün üstünde bir güzel
giz gördüm, aqlım başımdan çıxdı. Taşsır mende değil."14

"...

O sen itirdiyin maralı, derviş."15

"Ondört hörük yasemen saçları döküldü topuğuna,"16

Peri, güçlü bir şairdir. İncelemeğe tabi tuttuğumuz bu varyantta toplam 23 şiir vardır. Bu şiirlerden 12 tanesi Peri tarafından söylenmiştir.

Peri, badeli bir âşık değildir. Hikâyede bu özelliğe ait bir hususa değinilmemiştir.

Peri'nin saz çaldığına dair bir kesin işaret mevcut değildir. Ancak, hikâyeye içinde, "Peri Hanım yasemen tellerinden üç dene ayırıp, sinesine basdı."17 ibaresi vardır. Ayrıca, "aldı Peri Hanım", "aldı görek ve dedi."18, "Alı Han'ın nacağın götürüp, sinesine basdı."19 tabirlerini kullanmaktadır. Bu tür tabirlerden

13 Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965,

s. 197, 214

14. a.g.e, s. 201

15. a.g.e, s. 212

16. a.g.e, s. 212

17. a.g.e, s. 187

18. a.g.e, s. 194, 199, 213, 214

19. a.g. e, s. 211

saz kaldığını söyleyemeyiz.

Peri, çağının ilimlerini öğrenmiştir. Onun tahsil durumuyla ilgili metin içinde şu bilgileri görmekteyiz.

"Peri Hanım çok okumuşdu. Ereb, Fars dillerinde olan bütün kitapları gurtarmıştı."²⁰

"Gelemini çıkarıp, ağlaya ağlaya görek ne yazdı."²¹

Peri, Allah'a, peygambere, kitaba, meleklerle, kade-re ve kazaya bütünü ile inanmış, dini bütün bir müslümandır. Peri, olaylar karşısında ellerini Allah'a açmakta, ondan yardım istemektedir. Onun namuslu, şerefli, hay-siyetli oluşunda inancının payı büyüktür. O, islâmiye-te içtenlikle bağlı olup, islâmî normlarla hareket et-mektedir. Erenlerin, pirlerin ve çok sevgili peygamberi-miz Hz. Muhammed'in aşkı ve sevgisi içinde zaman zaman Kara Vezir'e seslenmektedir. Ancak, Kara Vezir'in gözünü âşk ve şehvet kaplamış, yüce değerleri ve inançları gö-rememektedir. Hikâyede Peri'nin inancını ortaya koyan şu ifadeler vardır.

"-Ay Tapdıg, Allah'a bah, men senin bacınam."²²

"-Gardaş, bilirem, şeytan senin gelbine girip, amma le'net şeytana deyinen, bu şer işden çekil."²³

20. Ehlinen Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965, s. 137

21. a.g.e, s. 200

22. a.g.e, s. 137

23. a.g.e, s. 137

"...

"Çılma yoldan, gardaş, aman günüdü!"²⁴

"Neç gardaş da kec bahar mı bacıya?"²⁵

"Le'net şeytana."²⁶

"Öldürme, hıdaya bağışla meni!

...

"Öldürme, Allah'a bağışla meni."²⁷

"Adın Mehemed'e bağışla meni."²⁸

"Kamerd felek, neler getirdi başıma?!

Meded Allah, senden mene bir imdad!"²⁹

"-Ay sesi gelen Allah'ı seversen, mana bir dest paltar ver, geyinim."³⁰

"Gısmet bele yazıp elbet ilâhî."³¹

"Allah üstümüzde hazırды, nazır."³²

"Adı belli Mehemed'in eşgine"³³

24. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965,

s. 188

25. a.g.e, s. 188

26. a.g.e, s. 188

27. a.g.e, s. 188

28. a.g.e, s. 191

29. a.g.e, s. 192

30. a.g.e, s. 193

31. a.g.e, s. 195

32. a.g.e, s. 199

33. a.g.e, s. 199

"Ölüm hağdı bu dünyada insana."³⁴

Giyiminde bir mütevazilik olduğu metinden anlaşıl-
maktadır. Bu hususlar şu şekilde izah edilmiştir.

"Tapdığı getirdiği yaylıg heyirli yaylıg değil."³⁵

"..., yendi Tapdığı yanına, başından ipek çargatı
açıp, onun başına sarıdı."³⁶

"Çargatını da kolun başına atıp, asta gacan namerd-
di ,mese ile qaçmağa başladı."³⁷

"Oddan köynevidi, alovdan donu."³⁸

"Menim yârım geyer alı, gırmızı."³⁹

"- Get, bir nişan desmalı al."⁴⁰

"Peri sözü deyip, başından yağlı seleyi çıkartdı."⁴¹

"-Bacı, dur paltarını deyiş!"⁴²

Peri, çok zengin bir ailenin kızıdır. Babası tüc-
cardır. Ailesi, anne, baba ve üç çocuktan ibarettir. Aile
dindar bir ailedir. Peri'nin dini bütün bir müslüman ol-
masının önemli bir sebebi de aileden gelmektedir.

34. Fhliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965,

s. 213

35. a.g.e, s. 187

42. a.g.e, s. 212

36. a.g.e, s. 189

37. a.g.e, s. 200

38. a.g.e, s. 203

39. a.g.e, s. 206

40. a.g. e, s. 211

41. a.g.e, s. 212

Peri, Alı Han ile evlenince, bu evliliğinden iki evlâdı dünyaya gelmiş fakat bu çocuklar, Kara Vezir tarafından öldürülmüştür. Hikâye içinde Peri Hanım'a çok hizmeti geçmiş bir çobanla karşılaşmaktayız. Peri, hikâyede ne kadar akıllı, iradeli ve temkinli bir kızsaa, babası Hacı Sayad bir o kadar saf yüreklidir. Kardeşi Muhammed de emir komuta zincirinde hareket eden bir asker gibidir. Olayları inceleme, araştırma ve tetkik etme incelikleri yoktur. İslâmi normları düşünmeden mantık süzgecinden geçirmeden uygulama içindedir.

Peri'nin yiğitlik özelliği ve yiğitlik iddiası yoktur.

E- Nergiz Hanım

Alı Han, Nergiz'le İstanbul'da tanışır. Nergiz, Alı Han'ı görür görünmez ona âşık olur. Ancak Alı Han bu sıcak sevgiye karşı kayıtsız kalır. Nergiz, sevgisini şu mısralarla ifade etmeye çalışır.

"İltimas eylerem, ay Alı Derviş,
Gel al meni, getme bizim ellerden!
Sen de benim kimi eşğ oduna düş,
Gel al meni , getme bizim ellerden!"

Menem bu yerlerin sultanı, hanı,
Tutmuşam destimde gülü, reyhanı,
Men seni sevirem, sen de sev meni,
Gel al meni, getme bizim ellerden!"

Sen benim canımsan, canı cananım,
Sabahım, sertacım, dinim, imanım,
Sana gurban olsun bu Nergiz Hanım,
Gel al meni, getme bizim ellerden!"⁴³

Nergiz'in metin içinde fiziki güzelliğine, işaret edilmemiştir.

Mikâyedeki 23 şiirden bir tanesi ona aittir.

Metinde Nergiz'in badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı, tahsil, inanç, giyim, kuşam, aile yapısı ve yiğitlik hususiyetlerine yer verilmemiştir.

43. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965,

C- Diğlerleri

Gülüstan Hanım

Hikâyeden de anlaşılacağı üzere o Hacı Sayad'ın hanımıdır. Kocasına karşı derin bir sevgi ve saygı içindedir.

Gülüstan Hanım islâmî normlara bağlıdır. Üvey evlâdını "haramzadedir" diyerek, emzirmek istemez.

Metinde başka bir özelliğine rastlanılmamıştır.

18- NEVRUZ İLE GİNDAB

Hikâyenin Özeti

Diyarbakır'da Kerim adlı bir paşa vardır. Paşa'nın malı ve varlığı çok, fakat servetini idare edecek bir erkek evlâdı yoktur. Adak adanır ve Nevruz Günü Paşa'nın bir erkek evlâdı olur. Nevruz günü doğmuş olmasından dolayı da adı Nevruz konur.

Günlere bir gün Nevruz'a rüyasında Mısır padişahı Celâl Paşa'nın kızı Gendab Hanım buta verilir.

Nevruz, babasından ve annesinden izin alarak sevgilisinin bulunduğu yer olan Mısır'a hareket eder. Yolculuk esnasında Gavvas Ahmet'in kızı Gülşen Hanım'la tanışan Nevruz, Gülşen Hanım'a kendisi ile evleneceği vadede bulunarak yoluna devam eder. Çok maceralı bir yolculuktan sonra, Mısır'a ulaşır. Bu sırada İstanbul Paşası Mahmut Paşa, Gendab'ı alabilmek için Gendab'ın babası Celâl Paşa ile savaş halindedir. Nevruz, bu savaşta Gendab'ın babasının tarafını tutarak Mahmut Paşa'yı öldürür. Celâl Paşa, Nevruz'a kendisinden bir dilekte bulunmasını ister. O da kızı Gendab'a talipli olduğunu söyler. Bu olay üzerine Celâl Paşa gazaba gelerek, Nevruz'u zindana attırır. Bilâhare, Nevruz'un Hak aşığı olduğunu anlayan Celâl Paşa kızı Gendab'ı Nevruz'a verir. Nevruz, sevgilisi Gendab'la Diyarbakır'a gitmek üzere yola çıkar. Yolda Kellegöz'ün esir ettiği, Arabistan Padişahı'nın kızı Şehriyar'la tanışır. Kellegöz'ü öldüren Nevruz, Şehriyar'ı da yanına alarak yoluna devam eder, Gülşen Hanım'a ulaşır-

lar. Üç sevgilisini de yanına alan Nevruz Diyarbakır'a ulaşır. Nevruz'a ve sevgililerine dokuz gün, dokuz gece düğün yapılır.

A- Gendab

Hikâyeden anlaşılacağı üzere iki sevgili birbirlerini çok sevmektedirler. Gendab'ın zindana düşen sevgilisini babasının emirlerine rağmen, her türlü tehlikeyi göze alarak kaçırmış olması, onun Nevruz'u ne derece çok sevmiş olduğunu göstermesi bakımından ehemmiyetlidir. Hikâyede Gendab'ın Nevruz'a olan sevgisini dile getiren şu mısralara rastlamaktayız.

"....

Ana benim derdim Novruz derdidi,
Men çekdiyim nazlı yarın belası,
Ana, benim derdim Novruz derdidi.

....

....

Ölsem gat ganımı Novruz ganına,
Ana, benim derdim Novruz derdidi.

Getirme üsdüme Hekimi Logman,
Eyleme derdime devayü dermen,
Şahnaz da, Gendab da Novruz'a gurban,
Ana, benim derdim Novruz derdidi."¹

"...

Telli Gendab gözlür yollarım benim."²

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965

s. 166,167

2. a.g.e, s. 160

Gendab, güzel bir hanımdır. Onun güzelliği hikâye içinde şu şekilde ifade edilir.

"....

İtirdim Gendab tek maralı, dağlar."³

"İstanbullu Mahmut Paşa, Gendab'ın güzelliğini işitmişdi."⁴

"Gül üzlü mehtabım, harayı,

Seni tutar tebim, harıyı!"⁵

Gendab'da şairlik kabiliyeti de vardır. Metnin bütününde içinde 29 şiirden bir tanesi Gendab'a aittir.

Hikâyede Gendab'a bir derviş elinden bade verildiğine dair bir ifade veya iz yoktur. Ancak Nevruz, bir dervişin elinden bade içerek, Gendab'ın kendisine bade verildiğini söylemektedir. Bu durum şu şekilde izah edilir.

"Bir de gördü Alem-i Vagie'de bir nuranî derviş başının üstünde durup deyir:

- Oğlum, niye fikir deryasına gerg olup, geflet yuhusuna cümübsen? Al, bu badeni nuş eyle, metlebine çatarsan.

....

Novruz, badeni dervişden alıp nuş elledi. O saat sinesî demirci küresi kimi yanmağa başladı. Berkden gışgirdi ki:

3. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965, s.163

4. a.g.e, s. 164

5. a.g.e, s.170

-Ağa derviş, yandım, mene elaç!

Derviş, barmağını onun gözünün gabağına tutup dedi:

-Oğul, barmağımın arasından bah, gör ne görürsen?

Hovruz dedi:

-Uzak, uzak yollar görürem.

Derviş dedi:

-Daha ne görürsen?

Hovruz dedi:

-Bir büyük şehir, şehirde bir saray, içinde bir güzel kız görürem.

Derviş dedi:

-Oğlum, hemen gördüğün şehir Misir'di. Sarayın içindeki kız da Misir padişahı Calâl Padişah'ın kızı Gendab Hanımdı. Onu sene, seni de ona buta verdim."⁶

"-Ana, Misir padişahının kızı Telli Gendab'ı mene buta veribler."⁷

"Dersimi verip lafeta,

İrehmeyle, eziz ata,

Gendab'ı Hovruz'a buta,

Vazıp Misir'de, Misir'de."⁸

Hikâyenin bütün içinde Gendab'ın saz çalıp çalmadığı, tahsil, inang, giyim ve kuşamıyla ilgili hususiyetlerine yer verilmiştir.

6. Fhliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965, s. 153, 154

7. a.g.e, s. 155

8. a.g.e, s. 158

Gendab'ın ailesi, babasından ve annesinden ibarettir. Babası Mısır ülkesinin padişahı Celâl Padişah'tır. Gendab, ailenin tek evladı olduğundan çok sevilmekte ve tek evlat olmanın avantajını kullanmaktadır. Bir saraylı oluşu nedeniyle çok geniş imkânlara sahiptir.

Gendab'ın yiğitlik vasıflarına ve diğer başka bir hususiyetine ait bir ize rastlanılmamıştır.

B- Gülşan Hanım

Gülşan, Nevruz'u çok sevmektedir. Daha ilk görüşünde Nevruz'a büyük bir sevgi ve muhabbetle bağlanmış-
tır. Onu kaybetmemek için büyük bir gayretin içine girdi-
ğini görüyoruz. Yukarıda değindiğimiz hususlar metin
içinde şu şekilde belirtilmiştir.

"Gülşan Hanım, onu bele güzel oğlan görüp, könülü
elden verdi. Bir könülden min könüle Nevruz'a âşık oldu,
amma sevgisini birûze vermedi. Başladı gullug elemeye.
Gülşan, Nevruz'u ele yahşi sahlayırdı, onu ele eylendi-
rirdi ki, sevgisi-zadıyaddan çıkmışdı. Hemişe yemekde,
içmekte, gezmekte, keyfde, damahda idiler."⁹

"Nevruz, Misir butası Telli Gendab'ın dalınca get-
mek fikrine düştü. Gülşan Hanım bunu bilip, gözünün yaşı-
nı leysan kimi töküüp dedi:

-Be meni haraya atırsan? olmaya menden küsdün ?
Ya meni öldür, ya da seni getmeğe goymayacağam."¹⁰

"Men sene ne dedim, zalım bivefâ,

Getme, oğlan, getme, goymaram seni!

Bu fani dünyada sürmedik safâ,

Getme, oğlan, getme, goymaram seni'.

Menim kimi olmaz şanlı, ecevli,

İçki ahı vaylı, üreyi gemli,

9. Əhliman Ahundov, Azərbaycan Dastanları, C.1, Bakı, 1965,

Çarçı dönmüş felek goydu elemli,
Getme, oğlan, getme, goymaram seni.

Gözü yaşlı goyma bu Gülşan'ı da,
Ayrılık hasreti galdı canımda,
O ruz-ı mehşerde, hagg divanında,
Tutaram yahandan, goymaram seni."¹¹

"Şükür haggə, gene olduk üz be üz,
Ala gözlü, bey Novruz'um, hoş geldin!
Eyleşeydik, ehdim buydu, diz be diz,
Ala gözlü, bey Novruz'um, hoş geldin!

Gel sen gedek benim o demhanama,
Gene müjdeyetsin ata-anama,
Tifil kimi seni alım sineme,
Ala gözlü, bey Novruz'um, hoş geldin!"¹²

Gülşan'ın güzel olduğunu Nevruz'un şiirlerinden

anlıyoruz. Ancak bu konuda metin içinde geniş bir iza-
hata girişilmediğini görüyoruz. Onun fiziki güzelliği-
ni ifade eden şu mısralara rastlamaktayız.

"Unutmaram senin teki gözeli"¹³

"Novruz o gözelle halallaşıp."¹⁴

11. Əhliman Ahundov, Azərbaycan Dəstənləri, C.1, Bakı 1965,
s. 163

12. a.g.e, s. 175

13. a.g.e, s. 162

14. a.g.e, s. 163

Gülşan aynı zamanda şairdir. Hikâyedeki 29 şiir-
den iki tanesi Gülşan tarafından söylenmiştir.

Gülşan'ın badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadı-
ğı, tahsil, inanç, giyim ve kuşam hususunda herhangi bir
emareye yer verilmemiştir.

Gülşan Hanım'ın Gavvas Ahmet adında bir babası
vardır. Aile çevresi geniş değildir.

Gülşan'ın yiğitlik özelliği ve iddiası yoktur.

C- Şehriyar

Şehriyar, Nevruz'u görür görmez beğenmiş ve ona sadakatla bağlanmıştır. Nevruz da onu sevmektedir. Şehriyar, hikâyeden de anlaşılacağı üzere madur edilmiş, zavallı bir kızdır. Nevruz'a bağlanışını bu maduriyetine bağlamamak gerekir. Onun Nevruz'la olan sevgi ve sadakatını dile getiren şu mısralara rastlamaktayız.

"Başına döndüyüm, ay gerib oğlan,
Buyur bir yanımda gal, sene gurban!
Ne müddetdi benim könlüm me'luldu,
Bu gemli könlümü al, sene gurban!"

....

Gözel oğlan, senden geyri kimim var?

Özüm Arap gızı, adım Şehriyar

Yaz meni Gendab'a gul, sene gurban!"¹⁵

Şehriyar, güzel bir hanımdır. Onun güzelliği başına bela getirmiştir. Bilhassa boynu ve saçları çok güzeldir. Bu fiziki güzelliği şu şekilde yansıtılmaya çalışılmıştır.

"Gözel gız, derdin nedi?"¹⁶

"Gözüm çaldı buhağında, telinde,

Lacın könlüm sene goymaz gölünde.

15. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965,

s. 173, 174

16. a.g.e, s. 173

Bir canım var üç gözelin yolunda.

...

"17

"Çapulcu Kellegöz pevlivan benim güzelliğime âşık olup, atandan istedi."¹⁸

"Başına döndüyüm, Telli Şehriyar!"¹⁹

Şehriyar'da şairlik istidadı vardır. Metin içindeki 29 şiirden bir tanesi Şehriyar tarafından söylenmiştir.

Şehriyar, badeli bir âşık değildir. Saz çalıp çalmadığı, tahsil, inanç, giyim ve kuşam konusunda herhangi bir hususa da değinilmemiştir.

Ailesi hakkında sadece bildiğiniz, Arabistan Beyi'nin kızı olduğudur.

17. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965, s. 174

18. a.g.e, s. 174

19. a.g.e, s. 174

Ç- Diğerleri

Zeynep Hanım

Mevruz'un annesidir ve oğlunu çok sevmektedir. Oğlunun, sevgilisini aramak için Mısır'a gitmek istemesi karşısında, oğluna karşı çıkmış olması, onun sevgisinin derecesini göstermesi bakımından önemlidir. Bu sevgi metinde şu şekilde ifade edilmiştir.

"Başına döndüyüm gül üzlü oğul,
Oğul, gel getme sen, aman günüdü!
Başına çevirim gündinen noğul,
Oğul, gel getme sen, aman günüdü!"

Atan haraç alır divanhanadan,
Ölmedik gurtarag bu gemhanadan;
Oğul neçe keser meylin anadan?
Oğul, gel getme sen, aman günüdü!"

Bu Zeynep Hanım'ı ağlar goyma gel!
Sinesine elvan dağlar goyma gel!
Atan gapısını bağlar goyma gel!
Oğul, getmegilen aman günüdü!"²⁰

"-Ay bala, gel sen eteyinden bu daşı tök! bu sefere getme! Diyerbekir'de her kimin kızını istesen sana alah."²¹

20. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965, s. 155

21. a.g.e, s. 156

"Dogguz ayı sinem üste götürdüm,
Getme, oğul, getme, goymaram seni,
Çoh möhnetle boya, başa yetirdim,
Getme, oğul, getme, goymaram seni.

Goymaram gedesen dövlethanadan,
Gurtarmaram bu gussedən belâdan,
Hec üz dönderer mi ogul anadan?
Getme, oğul, getme, goymaram seni.

Men ruhsət versəm de, sene gıymaram
Dolannam başına, senden doymaram;
Bahtı gara men bicara Zeynabam,
Getme, oğul, getme, goymaram seni."²²

"-Oğul, get, Allah amanında olasan, amma tez gayıt."²³

Zeynep Hanım'ın fiziki güzelliğine hiç değinilmemiştir. Nevruz'un evlenme çağında bir delikanlı olduğuna bakılırsa, Zeynep Hanım'ında en azından orta yaşın üzerinde olması gerekir.

Zeynep Hanım aynı zamanda şairdir. Oğlu ile iştiğare yaparken, bir çok duygularını şiirlerle dile getirir. Hikâyedeki 29 şiirden 2 tenesi Nevruz'un annesi tarafından söylenmiştir.

22. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965, s. 157

23. a.g.e. s. 157

Zeynep Hanım'ın ailesi hakkında verilen bilgilerin dışında onun diğer özelliklerini hikâyede yer verilmemiştir.

Şahnaz Hanım

Hikâyeden de anlaşılacağı üzere Şahnaz Hanım, Gendab'ın annesidir. Şahnaz Hanım kızı Gendab'ı çok sevmektedir. Bu sevgisinin mısralarda şöyle yansımıştır.

"Men seni besledim allar içinde,
Gızım, derdin nedi, gel mene söyle!
Dastana yetirdim diller içinde,
Gızım, derdin nedi, gel mene söyle!"

Sen nece balasan, men nece ana,
Az galır derdinden çiğerim yana,
Yeddi oğul bir yana, sense bir yana,
Gızım, derdin nedi, gel mene söyle!"

Getirrem üstüne hekimü loğman,
Eylere derdine dava vü derman,
Şahnaz'ın canı da Gendab'a gurban,
Gızım, derdin nedi, gel mene söyle!"²⁴

"-Ay gızım, Allah bilir ki, men seni ne geder çch

24. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965,

isteyirem."²⁵

Şahnaz Hanım'ın fiziki güzelliğine atfen metin içinde herhangi bir belirti yoktur.

Şahnaz Hanım'da şairlik kabiliyeti vardır. Hikâyedeki şiirlerden, biri onun ağzından söylenmiştir.

Şahnaz Hanım'ın hikâyenin bütününde badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı ve tahsil durumuyla ilgili bir belirtiyeye rastlanılmamıştır.

Onun Allah'a inancı tamdır. Anladığımız manada kadere ve kazaya rıza göstermektedir. Bu hususta şu ifadeye yer verilmiştir.

"-Ay gızım, Allah bilir ki, men seni ne geder çöhtetirem."²⁶

Hikâyede Şahnaz Hanım'ın yiğitlik özelliği ve iddiası yoktur.

Bu kadınların dışında hikâye içinde özellikleri hakkında bilgi verilmeyen, Göher Hanım, Kadı Kızı, Senem Peri, Melek Hanım ve Ahsak cariyé adlı tali isimlere de rastlamaktayız.

25. Ehlimen Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.1, Bakı 1965, s. 167

26. a.g.e, s. 167

19- EMRAH

Nikâyenin Özeti

Emrah, Ahmet adlı bir ihtiyar âşığının oğludur.

O, amcasının kızı Selminaz ile nişanlıdır.

Bir gece rüyasında Emrah'a bir derviş tarafından Sayat Peri buta verilir.

Emrah, uykudan uyanınca sevgilisi Sayat Peri'yi bulmak için yolculuğa çıkmak ister. Ancak, nişanlısı Selminaz, annesi ve babası, onun uzak memleketlere gitmesine karşı çıkarlar. Fakat, yolculuğa çıkma konusunda kararlıdır. Onu yalnız koymak istemeyen babası, onunla birlikte yola çıkar.

Baba, oğul uzun bir yolculuktan sonra Sayat Peri'nin başına ulaşırlar. Emrah burada Sayat Peri'yle buluşur. Sayat Peri'nin babası, Emrah'ın "hakk âşığı" olduğunu anlayınca kızını ona verir.

Emrah, Sayat Peri'nin memleketinde bir müddet kaldıktan sonra, sevgilisiyle birlikte memleketine döner.

Emrah, memleketine dönünce eski nişanlısı Selminaz'la barışarak, onunla evlenir.

A- Sayat Peri

Sayat Peri, Emrah'ı sevmektedir. Sevgilisinin kendisini gelip bulacağına inancı tamdır. Bu düşünce ile hususi bahçesindeki ağaçlardan ikisinin meyvasını (badem ile elma) ona ayırır. Hatta, vatanını bırakarak sevgilisinin memleketine gider. Hikâyede onun sevgi ve sadakatını anlatan şu ifadeler vardır.

"Gədirsen get, goca, galma yolundan,
Men Emrah'ı senden yaşı sahlaram,
Geceler goynumda, gündüz bağrımda,
Men Emrah'ı senden yaşı sahlaram.

Men Sayat Peri'yem, bağca barımdı,
Almamdı, heyvamdı, şirin narımdı;
Senin oğlundursa, benim yarımdı,
Men Emrah'ı senden yaşı sahlaram."¹

Sayat Peri, kalem kaşlı, beyaz tenli, elâ gözlü, elma yanaklı, inci dişli, yumru döşlü, siyah saçlı, ince belli, uzun kollu, nazik ellidir. Metnin bütünü içinde onun fiiki güzelliği şu şekilde yansıtılır.

"Gitmır ele meni goynun içinde,
Gelbine tay ele, goynun içinde,
Şamama görünür goynun içinde,
Goynunda bezetdin bu tağı alma."²

1. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s. 77, 78

2. a.g.e, s. 73

".....

.....

Bir ayna gabaqlı, mah gelem qaşlı,
Ağ üze halları düzülen gelir.

Bir halın heyvalı gelmez irenge,
Bir halın bergedi geder Firenge
Bir halın âlemi salıpdı lenge;
Bir halın sohbeti sazılan gelir.

Emrah deyer: ya Reb, bu nece işdi,
Gefesde oñuyan bir tutu quşdu;
Bir halın payızdı, bir halın qışdı,
Bir halın bahardı, yazılan gelir."³

"Bugün bir şahlar şahını,
Ahtarır gözüm, ahtarır;
Deryada gözel mahını,
Ahtarır gözüm, ahtarır.

Verdim aşığın payını,
Yetirdim haggı sayını
Erşde melekler tayını,
Ahtarır gözüm, ahtarır."⁴

3. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967, s.75

4. a.g.e, s. 75

"Dedim:Elâ nedi?- Dedi:gözümdü

....

Dedim:alma nedi? - Dedi: üzümdü.

....

Dedim: inci nedi? - Dedi: dişimdi.

Dedim: ebru nedi? - Dedi: gaşımdı.

Dedim: yumru nedi? - Dedi: döğümdü.

....

Dedim: siyah nedi? - Dedi: telimdi.

....

Dedim: gulaç nedi? - Dedi: golumdu."⁵

"Boyunu benzetdim meleksumaya,

....

Keklik kimi ne galhırsan havaya?

....

"6

"Ağ nazik elinle der, deste bağla."⁷

Sayat Peri'nin şairlik istidadı vardır. Hikâye-
deki 23 şiirden bir tanesi ona aittir.

O, badeli bir âşıktır. Metinde bu durum şu şekil-
de izah edilir.

"- Oğul, gorhıma, Sayat Peri'nin sene, seni de Sayat

5. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,
s. 76

6. a.g.e, s.79

7. a.g.e, s. 79

Peri'ye buta verdim.Onu sene gösterirem, seni de ona göstermişem."⁸

Hikâyede onun saz çalıp çalmadığı, tahsil, inaç ve giyim kuşamıyla ilgili bir belirtiyeye yer verilmemiştir.

Sayat Peri bir paşa kızıdır. Ailenin tek evlâdır dır.Bir köşkte hizmetçileriyle birlikte yaşar.

Onun yiğitlik özelliği olmadığı gibi böyle bir iddiası da yoktur.

Sayat Peri, her kadın gibi o da kocasını kıskanır. Kıskançlığı had safhada değildir.

8. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

B- Selminaz

Selminaz nişanlısı Emrah'ı sever. Ona karşı derin bir sevgisi ve saygısı vardır. O sevgisini şu mısralarda ortaya koyar.

"Başına döndüyüm, han emim oğlu,
Özüm üreyimde küsmüşem senden,
Eşidip bu sözü gan, emim oğlu,
Özüm üreyimde küsmüşem senden.

Selmi, geddin gören gedir, öylenir,
Yar ucundan bağrım başı tellenir;
Gızlar arasında neler söylenir;
Özüm üreyimde küsmüşem senden."⁹

O, güzel bir kızdır. Hikâyede onun güzelliği şu şekilde anlatılır.

"Tavus tamaşalı, sona Selminaz.

Mijganların bağrım başına attı.

....

....

Sensen bu yerlerin gızıl gülleri,

....

..10

"Doymadım ala gözünden."¹¹

9. Ehliman Ahundov, Azerbaycan Dastanları, C.3, Bakı 1967,

s. 69,70

10. a.g.e, s. 82

11. a.g.e, s. 82

Hikâyedeki şiirlerden birisi Selminaz tarafından söylenmiştir.

Metinde onun badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı, tahsil, inanç, giyim ve kuşamla ilgili bir özelliğine yer verilmemiştir.

O, Emrah'ın amcasının kızıdır.

Onun yiğitlik ve cengeverlik gibi özelliği yoktur.

O da her kadın gibi sevgilisini kıskanır. Onu kaybetmek istemez. Bu yüzden kıskançlık emâreleri gösterir.

C- Diğlerleri

Ağcakız

Hanımına bağıdır.Şairlik kabiliyeti vardır.Hikâye-
deki bir şiir ona aittir.

Başka bir özelliğine rastlanılmamıştır.

20- KÖROĞLU

Kolların Özetleri

1-Alı Kişi

Alı kişi yıllarca Hasan Han'ın at bakıcısıdır. Bir gün denizden gelen iki aygır onun kısıraklarından iki tanesi ile çiftleşerek tekrar denize geri dönerler. Alı kişi yıllarca at bakıcılığı yapmış fakat böyle bir olaya hiç şahit olmamıştır. Çiftleşen kısırakları işaretleyip onların doğumlarını bekler. Bu kısıraklar kulunlarını doğurur.

Bir gün Tokat Paşası Hasan Paşa, Hasan Han'a misafir gelir. Hasan Paşa, Hasan Han'dan cins iki at ister.

Hasan Han, Alı kişiden iki iyi cins at seçip getirmesini ister. Alı kişinin getirdiği atlar deniz aygırının taylarıdır. Hasan Han ve misafiri bu tayları beğenmezler. Alı kişinin bu tayların soylu olduğu kararında ısrar etmesi üzerine, Hasan Han onun gözlerini çıkarttırır. Aynı tayları Alı kişiye vererek, kapısından kovar.

Alı kişi, bu tayları ve oğlu Rovşen'i intikam için çok iyi yetiştirir.

Rovşen, Hasan Han'ı öldürür. Baba, oğul kaçarak Çenlibel'e yerleşirler. Rovşen, Goşabulak'tan yiğitlik ve şahlık suyu içer. Bu sudan babasına getiremez.

Bir zaman sonra Alı kişi ölür. Alı kişiyi Goşabulak'ın yanında bir yere defnedirler.

II- Köroğlu ile Deli Hasan

Bir gün Köroğlu Kirat'a binip Çenlibel'de gezerken Deli Hasan ile karşılaşır. Deli Hasan onu, o da Deli Hasan'ı tehdit eder. Neticede, Köroğlu, Deli Hasan'ın adamlarını kılıçtan geçirir. Sonunda Köroğlu, Deli Hasan'la karşı karşıya gelir. Bir kaç dalda mücadele ederler. Fakat yenişemezler.

Son olarak güreş yaparlar. Köroğlu, Deli Hasan'ı yener ancak, öldürmez.

Köroğlu ile Deli Hasan arkadaş olurlar. Deli Hasan Köroğlu'nun emrine girer.

III- Koroğlu'nun İstanbul Seferi

Koroğlu'nun adı bütün âleme yayılır. Dünyanın her yerinden öz hanından, paşasından zulm gören yiğitler Çenlibel'e gelir. Bu yiğitlerden bir tanesi de Belli Ahmet'tir. Belli Ahmet, İstanbul kenar semtlerinden birindedir. Çenlibel'e gitmeye karar verir. İstanbul'da bir tesadüf eseri olarak Hotkar'ın kızı Nigar Hanım'la tanışır.

Nigar Hanım, Koroğlu'na hayrandır. Kendisini gelip alması için Çenlibel'e gitmekte olan Belli Ahmet'e mektup verir. Belli Ahmet, mektubu yerine ulaştırır.

Koroğlu, İstanbul'a yola çıkar. Maceralı bir yolculuktan sonra İstanbul'a ulaşır.

Nigar Hanım'ı kaçıırarak Çenlibel'e getirir.

IV- Demircioğlu'nun Çenlibel'e Gelmesi

enlibel'de her gün delilerin sayısı artar. Köroğlu'da güçlü kuvvetli yiğitleri bulup onları Çenlibel'e getirir.

Köroğlu bir gün gezmeğe çıkar. Nahçıvan şehrinde bir nalbanta atını nallattırmak ister. Nalbant, tüm nalları Köroğlu'na göstermek için ortaya çıkarır. Köroğlu nalların bir çoğunu elinde eğer, bzer. Bu nalların iyi olmadığını söyler. Nalbant, Kırat'a yeni dört nal keser. Kırat'ın n ayakları nallanır. Ancak arka ayaklarını Kırat kaldırmaz. Köroğlu'da Kırat'ın arka ayaklarını kaldıramaz. Atın arka ayaklarını nalbantın oğlu Demircioğlu kaldırır. Köroğlu, Demircioğlu'nun kuvvetine hayran kalır. İsterki onu Çenlibel'e götürsün.

Köroğlu, dört nalın parasını Demircioğlu'na verir. Demircioğlu, elleriyle paranın yazısını silerek, parayı kalpa çevirir. Köroğlu'na seslenerek bu paraların kalp olduğunu söyler.

Köroğlu, Nahçıvan'dan ayrılır.

Demircioğlu, babasından bu kişinin Köroğlu olduğunu öğrenir. Onun arkasına düşerek, Çenlibel'e gelir. Köroğlu ile Demircioğlu aralarında mücadele ederler. Nitekim Köroğlu kurnazlıkla Demircioğlu'nu alt eder.

Demircioğlu, Köroğlu ile samimi dost olur.

V-Köroğlu'nun Erzurum Seferi

Erzurum'lu Cafer Paşa'nın Cünün adında bir âşığı, Kara Pehlivan adında da bir pehlivanı vardır.

Cünün, çok meşhur bir âşıktır. Köroğlu'nun şöhretini duyar. Ve bir gün Çenlibel'e Köroğlu'nun yanına gider. Köroğlu, Cünün'u iyi karşılar. Ona bir at ve bolca harçlık verir. Cünün tekrar Erzurum'a döner.

Cünün'un Çenlibel'e gittiğini duyan Cafer Paşa'nın kızkardeşi Telli Hanım onu huzuruna çağırır. Ondan Köroğlu hakkında bilgi ister. Cünün, gördüğü ve duyduğu herşeyi anlatır. Telli Hanım, Köroğlu'na karşı ilgi duyar. Ancak Cafer Paşa, Cünün'u yakalar ve zindana atar. Cünün'u zindandan Telli Hanım çıkarır. Ona bir mektup vererek, onu Çenlibel'e gönderir.

Köroğlu, Erzurum'a Demircioğlu'nu gönderir. Demircioğlu Telli Hanım'ı kaçıırır. Ancak kendisi Cafer Paşa tarafından tutsak edilir. Telli Hanım bir mağarada saklanır.

Köroğlu ve delileri Erzurum'a gelerek Demircioğlu'nu kurtarırlar, Köroğlu, Cafer Paşa'yı, Telli Hanım'a bağışlar. Sonra da Telli Hanım'ı Demircioğlu'yla evlendirir.

VI-Ayvaz'ın Çenlibel'e Getirilmesi

Bir bahar günü Köroğlu bir saz-söz ve eğlençe meclisi tertip ettirir. Bu meclise Nigar Hanım üzüntülüdür. Meclislikilerin huzuru kaçar. Nigar Hanım'ın üzüntüsü, bir evlâdının olmayışındandır.

Âşık Cünün, Köroğlu'na, Nigar'a bir oğul arayacağını söyler. Âşık Cünün yola çıkar. Birçok yerleri gezer. Sonunda Teke Türkman'a gelir. Burada bir kasabın oğlu Ayvaz'ı görür. Ayvaz hem yakışıklı hem de yiğittir. Cünün, derhal Çenlibel'e dönerek durumdan Köroğlu'nu haberdar eder.

Köroğlu, Cünün'un tarifi üzere Ayvaz'ı Çenlibel'e getirmek için hazırlık yapar. Uzun bir yolculuktan sonra Köroğlu, Teke Türkman iline ulaşır. Orada Kasapbaşı'nı kandırarak Ayvaz'ı kaçıırır. Maceralı bir yolculuktan sonra Köroğlu, Ayvaz'ı Çenlibel'e getirir.

VII-Turna Teli

Ayvaz, yiğitlikte, mertlikte delilerin arasında ad kazanmış, "canlara deyen" bir delikanlı olmuştur.

Ayvaz, bir gün avdan dönerken başına turna teli takar. Ayvaz'ın başında turna teli gören Telli Hanım, beylerden turna teli ister.

Bu olay üzerine Ayvaz Köroğlu'ndan turna teli getirmek için izin ister. Köroğlu, Ayvaz'a, Demircioğlu'na ve Koca Sefer'e turna teli getirmek için izin verir.

Üç yiğit turna vurmak için Bağdat'a ulaşırlar. Bağdat Paşası, Aslan Paşa ülkesine izinsiz giren bu üç yiğidi tutarak, zindana attırır. Olayı Bağdat'ta olan Köroğlu'nun dostu Hoca Aziz görür. Hoca Aziz, Kırat'ı ele geçirir. Kırat'a binerek Çenlibel'e gelir. Olayı Köroğlu'na haber verir.

Köroğlu yiğitleriyle birlikte Bağdat'a gelerek Ayvaz'ı, Demircioğlu'nu ve Koca Sefer'i kurtarır. Ancak, olayları dışardan izleyen Giziroğlu Mustafa Bey'le uğraşmak zorunda kalır.

Giziroğlu Mustafa Bey'le, Köroğlu Çenlibel yolunda karşılaşırlar. Her iki yiğit birbirlerine üstünlük kuramazlar. Giziroğlu Mustafa Bey'le, Köroğlu dost olurlar.

Giziroğlu Mustafa Bey'in yiğitleri, beylerinin Köroğlu'ndan korktuğunu zannederler. Giziroğlu Mustafa Bey'le yiğitleri Çenlibel'e giderek gerçeği öğrenirler.

Köroğlu, Giziroğlu Mustafa Bey'i gıyabında övmektedir.

Her iki yiğit yeniden tekrar kucaklaşıp dost olurlar.

VIII-Hamza'nın Kirat'ı Kaçırması

Osmanlı Sadrazam'ı, Köroğlu mes'elesini konuşmak üzere adli şanlı paşaları, pehlivanları, asker başlarını toplantıya çağırır. Konu uzun uzun tartışılır. Netice olarak, Köroğlu mes'elesini halletmek, Tokat Paşası Hasan Paşa'ya verilir.

Hasan Paşa tüm paşaları ve komatanları toplantıya çağırır. Hasan Paşa toplantıda Köroğlu'nu ortadan kaldırana Tokat Paşalığı'nı ve kızı Dünya Hanım'ı vereceğini söyler. Erzincan'lı Bolu Bey'i bu işi bir şartla kendi üzerine alır. Şartı, Kacar Alı ile Mehter Mürtüz'ün kendi emrine verilmesidir. Hasan Paşa bu dileği yerine getirir. Mehter Mürtüz'ü, Köroğlu'nun yanında yedi yıl kalmıştır. Bu nedenle Çenlibel'i iyi bilmektedir. Mehter Mürtüz'ü, Köroğlu'nun yakalanması için önce atının elinden alınması gerektiğini söyler. Hasan Paşa bu işi başarabilecek bir kişi arar ve ortaya Kel Hamza çıkar. Kel Hamza, bu iş karşılığı Hasan Paşa'dan küçük kızı Dona Hanım'ı ister. O da kabul eder.

. Kel Hamza ,Çenlibel'e gider. Köroğlu'nun güvenini kazanarak seyisliğine bakar. Kel Hamza önce Dorat'ı kaçıtır. Sonra arkasına düşen Köroğlu'nu kandırarak, Dorat'la Kirat'ı değiştirir. Kirat'ı Tokat'a getirir.

Köroğlu, atını almak için Tokat'a gider. Maceralı bir takım olaylardan sonra Köroğlu atını Çenlibel'e getirir.

Kel Hamza, Dona Hanım'la evlenir.

IX-Mahbub Hanım'ın Çenlibel'e Gelmesi

Âşık Cünün, diyar diyar gezer. Bir gün Rumeli'ye uğrar. Burada Rum Paşası'nın kızı Mahbub Hanım'la tanışır. Mahbub Hanım güzel bir kızdır. Köroğlu'na ve onun dillerde dolaşan şöhretine karşı ilgi duymaktadır.

Bu sebepten Âşık Cünün'la Köroğlu'na kendisini buradan alması için haber gönderir.

Köroğlu, Mahbub'u alıp getirmesi için Rumeli'ye Belli Ahmet'i gönderir. Belli Ahmet, Rum Paşası tarafından tutulup zindana atılır. Mahbub Hanım Belli Ahmet'in kurtulması için bir hizmetçisiyle Çenlibel'e haber salar.

Köroğlu, bu defa Belli Ahmet'i kurtarmak için Tanrıtanımaz ile Tüpdağ'dan'ı gönderir.

Her iki yiğit, Belli Ahmet'i kurtarır ve yanlarında Mahbub Hanım'ı, Mahbub Hanım'ın amcası kızı Şirin Hanım'ı Çenlibel'e getirir.

Köroğlu, Mahbub'u Belli Ahmet'e; Şirin Hanım'ı Tüpdağ'dan'a ve hizmetçiyi de Deli Mehter'e verir.

X-Köroğlu'nun Bayazid Seferi

Tokat Paşası Hasan Paşa, Kel Hamza'yı Çenlibel'e salınca, Bayazid'li Ahmet Tacirbaşı'na bir mektup gönderir.

Tokat Paşası Hasan Paşa, Ahmet Tacirbaşı'ndan Köroğlu'nun yakalanmasını ister. Ahmet Tacirbaşı'nın Arabistan'lı bir kölesi vardır. Bu köleyi Çenlibel'e gönderir. Bayazid Paşası, Halil Paşa'ya da Köroğlu'nu mutlaka Bayazid'e göndereceğini bu nedenle hazırlıklı olmasını ister.

Ahmet Tacirbaşı, planlarını uygulamak amacıyla bir sefere çıkar. Çenlibel'den geçerken haraç öder. Geri dönerken Köroğlu, Ahmet Tacirbaşı'nın bütün malına el koyar. Kendisini de Çenlibel'de misafir eder. Köroğlu, Ahmet Tacirbaşı'na bir ziyafet çekmek ister. Bu nedenle Köroğlu, Ahmet Tacirbaşı'na ziyafette ne arzu ettiğini sorar. O da Bayazid ceylanlarından bir kebab yaptırmasını söyler. Köroğlu, Ayvaz, Halaypozan ve Tohmakvuran'ı Bayazid yaylalarına gönderir. Bu üç yiğiti Bayazid yaylarında, Bayazid Paşası Halil Paşa ele geçirerek zindana attırır.

Ahmet Tacirbaşı, Çenlibel'e daha önce gönderdiği kölesi Mirze'yi bularak Tokat Paşası Hasan Paşa'ya haberci gönderir.

Köroğlu, Kırat'ına biner, delileriyle birlikte Bayazid'e ulaşır. Taraflar kıyasıya çarpışırlar. Bayazid Paşası Halil Paşa bu çarpışmalarda ölür, askerleri dağılır.

Köroğlu, Ayvaz, Halaybozan ve Tokmakvuran'ı zindandan çıkarır. Hep birlikte Çenlibel'e geri dönerler.

XI-Kul'un Kaçması

Kul, Köroğlu'ndan korkup yolu değiştirerek Elemkulu Han'ın yanına gelir. Elemkulu, atlara düşkündür. Kul'un elindeki Arap ata gözü düşer. Atı Kul'dan ister. Kul, atın karşılığında elindeki mektubu Tokat Paşası Hasan Paşa'ya iletmesini ister. Elemkulu Han bir habercisini Hasan Paşa'ya gönderir. Ancak Demircioğlu, yolda Hasan Paşa'ya haber götüren haberciyi yakalar. Ondan gerekli bilgiyi alarak, Elemkulu Han'ın şehrine gelir. Ondan Kul ile Arap atı ister. Elemkulu, bu isteği reddeder. Üç yiğit Elemkulu Han'ın askerlerini dağıtır. Elemkulu Han'ın bir kızı vardır. Adı, Rukiye Hanım'dır. Rukiye Hanım, at ile Kul'un geri verilmesini ister. Aralarında anlaşırlar.

Tanrıtanımaz, at ile Kul'u Çenlibel'e götürür. Demircioğlu ile Gürcü Mehmet, Elemkulu Han'a misafir olurlar. Gürcü Mehmet'in Rukiye Hanım'a âşık olmasından dolayı Çenlibel'e gitmeleri geçikir.

Köroğlu, delileriyle birlikte Elemkulu Han'ın şehrinin etrafını çevirir. Delilerini sağ selâmet bulan Köroğlu, Elemkulu Han'la dost olur. Köroğlu, Elemkulu Han'dan kızı Rukiye Hanım'ı delilerinden Gürcü Mehmet'e ister.

Her iki gencin düşünleri yapılır. Köroğlu, delileriyle Çenlibel'e döner.

XII-Dorat"ın Yitmesi

Dorat ynkılarının arasına katılarak Ballica denilen bir yere gider.Ballica,Kara Han"ın toprağıdır.Kara Han,Köroğlu"nın ynkılarına el koyar.Köroğlu,ynkılarını dağ taş arar.Fakat,bulamaz.

Kara Han"ın bir mehteri,Köroğlu"nın ynkılarının Ballica'da Kara Han"ın elinde olduğunu söyler.Bu haber üzerine Köroğlu,delileriyle Kara Han"ın üzerine yürür.Kara Han ve askerleri dağıtılır.Kara Han"ın yükte hafif,pahada ağır,ne kadar malı varsa alınır.Köroğlu,delileriyle Çenlibel'e geri döner.

XIII-Köroğlu ile Bolu Beyi

Köroğlu'nun Elemkulu Han'la dostluk kurduğu bütün âleme yayılır. Bu haber, Tokat Paşası Hasan Paşa'ya ulaşır. Hasan Paşa, Bolu Beyi ile Arap Reyhan'ı yanına çağırır. Onlara Köroğlu'yla ilgili tedbirlerini sorar. Bolu Beyi, ordusuyla Erzincan'dan, Arap Reyhan, ordusuyla Kars'tan, Hasan Paşa da ordusuyla Tokat'tan hareket edeceklerdir.

Bolu Beyi, ordusuyla Çenlibel'e hareket eder. Çenlibel civarında Bolu Beyi, Köroğlu'nu yakalar. Ancak Köroğlu, kimliğini saklar. Bolu Beyi'nin yanında bulunan Mehter Mürtüz yakalanan kişinin Köroğlu olduğunu söyler. Fakat Bolu Beyi bu kişinin Köroğlu olduğuna inanmaz. Bu nedenle onu salıverir. Köroğlu serbest kalınca Köroğlu, kimliğini açıklar. Köroğlu Çenlibel'e varır ve gelir; tekrar Bolu Beyi'ne teslim olur. Bolu Beyi Köroğlu'na ihanet eder. Onu teslim alır ve Erzincan'a götürerek bir kuyuya atar. Akabinde Tokat Paşası Hasan Paşa'ya Köroğlu'nu yakaladığına dair bir haber salar. Tokat'tan Hasan Paşa'nın kızı Dünya Hanım kontrole gelir.

Köroğlu bu kuyudan Isabalı, Dünya Hanım ve Dünya Hanım'ın hizmetçisi sayesinde kurtulur. Köroğlu, Bolu Beyi'ni öldürür, askerlerini dağıtır. Köroğlu, Isabalı, Dünya Hanım ve hizmetçisini yanına alarak Çenlibel'e döner.

XIV-Köroğlu'nun Kars Seferi

Köroğlu'nun Erzincan'dan sağ selamat gelmesi Çenlibel'de sevinç yaratır.

Köroğlu,Kars Paşası'nın kendisi hakkında ne gibi düşünceler taşıdığını öğrenmek maksadıyla Kars'a gitmeye karar verir.Tüm hazırlıklarını yaparak sefere çıkar.Yolda Kars istikâmetinden gelmekte olan bir gence rastlar.Genç,Köroğlu'na kendisini Kars Paşası'nın kızı Huri Hanım'ın gönderdiğini,Türkman'lı Arap Reyhan'ın Çenlibel üzerine geleceğini ona söyler.

Köroğlu ile bu genç,Kars'a gelirler.Köroğlu,bu gencin evinde misafir olur.Köroğlu'nun Kars'a geldiğini öğrenen Kars Paşası onu yakalamak ister.Köroğlu,bir caminin minaresine sığınır.Genç,Köroğlu'nun yakalandığını Çenlibel'e haber verir.Deliler,Ayvaz'ın komutasında Kars'a gelirler.Ayvaz,Arap Reyhan'ı öldürür.Kars Paşası Kaçar.

Köroğlu,delileriyle Huri Hanım'ı yanına alarak Çenlibel'e hareket eder.

Huri Hanım'la,Ayvaz'ın düğünü yapılır.

XV-Köroğlu'nun Derbend Seferi

Bir gün Köroğlu'nun delileri başına toplanıp geçmiş günlerden sohbet ederler.

Bu sohbette bulunanlardan bir tanesi de Demirkapı Derbend illerinden gelmiş bulunan bir deli idi. Bu deli Köroğlu'na Demirkapı Derbend Paşası Arap Paşanın kızı Mümine Hanım'ın güzelliğinden bahseder.

Köroğlu Kırat'ına biner ve Demirkapı Derbend'e ulaşır. Demirkapı Derbend Paşası Arap Paşa'dan kızını ister. Köroğlu Mümine Hanım'la evlenir. Onu Çenlibel'e götürmek ister. Ancak Mümine Hanım babasının memleketinde kalmayı tercih eder. Mümine Hanım, Köroğlu'ndan hamile kalır. Köroğlu, Mümine Hanım'a oğlu olursa koluna takmak üzere bir bazubend verir. Fızı olursa bu bazubend'i satmasını söyler.

Köroğlu, Çenlibel'e geri döner.

Mümine Hanım vade tamam olunca bir oğlu olur. Adı Hasan konulur. Ancak dedesi ona Kürdoğlu lakabını koyar, Kürdoğlu büyür, delikanlı olur.

Annesinden babasının kim olduğunu öğrenir. Dedesinden ve annesinden izin alarak Çenlibel'e doğru yola çıkar, yolda Kürdistanlı Ahmet Bey'in kızı Mehri Hanım'la tanışır. Onu babasından ister. Maceralı bir takım olaylardan sonra Mehri'nin sözünü babasından alır. Tekrar yoluna devam ederek Çenlibel'e ulaşır. Çenlibel'in girişinde Demircioğlu, Isabalı ve

Ayvaz'ın elini, kolunu bağlar. Köroğlu'nu iki kez yener,
bir kez de yenilir.

Köroğlu, oğlu Hasan'ı tanır. Çenlibel'de ziyafet-
ler tertiplenir. Hasan, babasından izin alarak sevgilisi-
ni almaya gider.

XVI-Hasan Paşa'nın Çenlibel'e Gelmesi

Hotkar, Hasan Paşa'ya Köroğlu'nu yakalayıp getirmesi için kırk gün mühlet verir.

Hasan Paşa ordusuyla Çenlibel önlerine gelerek Köroğlu'na pusu kurar. Köroğlu'na da bir elçi gönderir. Elçi, Köroğlu'na, Elemkulu Han'ın Çenlibel'e misafir gelmek istediğini ancak kendilerinin Çenlibel önünde karşılanmak istediklerini söyler. Köroğlu bu işte bir oyun olduğunu anlayarak elçiyi tutuklar. Elçi can korkusuyla yalan söylediğini, Çenlibel önüne Tokat Paşası Hasan Paşa'nın pusu kurduğunu söyler.

Köroğlu, gerekli tedbirleri alarak, Çenlibel önlerine gider ve Hasan Paşa'yı karşılar. Hasan Paşa, Köroğlu'nu dilbazlıkla oyuna getirmek ister. Ancak Köroğlu bu oyuna gelmez. Her iki taraf vuruşur. Hasan Paşa'nın ordusu dağılır, kendisi esir edilir.

Köroğlu, Hasan Paşa'nın kızı Bulğar Hanım'ı Deli Hasan'la evlendirir. Hasan Paşa'yı da atlarına bakmak üzere seyis yapar.

XVII-Mercan Hanım'ın Çenlibel'e Gelmesi

Hasan Han'ın oğlu Mahmut Han büyür. Osmanlı İmparatoru, Bayazid'in paşalığını Mahmut Han'a verir.

Rum Paşası Aslan Paşa'nın kardeşi kızı Leyli Hanım, amcası kızı Mehub Hanım ile Şirin Hanım'ın Çenlibel'e giderken kendisini bırakmalarına içerlenmiştir. Aslan Paşa ile anlaşarak Köroğlu'nu oyuna getirip tutuklatmak ister. Bu nedenle Köroğlu'na gelip kendisini alması için mektup yazar.

Köroğlu, Leyli Hanım'ı alıp getirmek üzere Ayvaz'a görev verir. Ayvaz, Bayazid'e gitmek üzere yola çıkar. Ancak yolda Mahmut Han'ın habercisine rastlar. Haberci, Köroğlu'nu görmek ister. Ayvaz, kendisinin Köroğlu olduğunu söyler. Bunun üzerine haberci Mahmut Han'ın mektubunu Ayvaz'a verir. Mektupta Mahmut Han, Köroğlu'nu Bayazid'e davet eder. Rum iline gitmekte olan Ayvaz, Leyli Hanım'a bir mektup yazıp yanındaki haberciye vererek, Bayazid'e doğru yönelir. Ayvaz, Bayazid'de yakalanır ve zindana atılır. Mahmut Han, Osmanlı İmparatoru'na Ayvaz'ı ne yapması gerektiği hakkında bir mektup yazar. Osmanlı İmparatoru, mektup eline geçer geçmez, cevabî bir mektupla, Ayvaz'ın başının kesilip İstanbul'a gönderilmesini ister. Ayrıca, yeğeni Emir Han'ı da Bayazid'e gönderir. Emir Han, Mahmut Paşa'nın kızkardeşi Mercan Hanım'a âşıktır.

Köroğlu, Ayvaz'ın gelmediğini görünce delilerinden Deli Hasan'la oğlu Kürdoğlu'nu Rum'a Aslan Paşa'nın

üzerine gönderir. Aslan Paşa bu iki yiğidi de oyuna getirerek bir eve hapseder. Ancak Leyli Hanım bu iki yiğidi bu evden kaçıtır. Aslan Paşa bu iki yiğidi yakmak için, onları hapsettiği evi yakar. Bu gençlerin yandığını zanneder.

Mahmut Paşa, Osmanlı İmparatoru'ndan mektup bekler. Ancak Mercan Hanım'la sevgilisi Kankanoğlu Ayvaz'ı kurtarmak için plan yaparlar. Osmanlı İmparatoru'nun yeğeni, Emir Han'ı Ayvaz'ın yerine zindana atıp, Ayvaz'ı kaçıtırılar. Mahmut Paşa, Ayvaz zannederek, Emir Han'ı as-tırır.

Köroğlu, delileriyle Rum iline yürür. Aslan Paşa'nın ordusunu hezimete uğratarak, onu esir alır. Leyli Hanım'ı, Aslan Paşa'yı Tüpdağ'dan'a teslim ederek Çenlibel'e gönderir. Ayvaz'ın Rum ilinde olmadığını da Leyli Hanım'dan öğrenir.

Köroğlu, Rum ilinden çıkarken bir haberciye rastlar. Haberci, Ayvaz'ın Bayazid'de olduğunu söyler. Köroğlu, delileriyle Bayazid'e hareket eder. Çetin mücadele olur. Mahmut Paşa mağlup olur. Şehrin her tarafında Mahmut Paşa aranır, fakat bulunamaz. Mahmut Paşa kaçmıştır. Köroğlu, zindanda Emir Han'ın cesedini Ayvaz'ın cesedi zannederek Ayvaz'ın öldüğüne zanneder. Ayvaz'ın cesedini Çenlibel'e getirir. Büyük bir cenaze töreni yapılır. Ayvaz'ın gerçek babası Kasap Ali ile gerçek annesi Zergem'de Çenlibel'dedir. Çenlibel, yaşlara bürünür.

Bir kaç gün sonra Ayvaz, Mercan Hanım ve Kankan-

oğlu çıkagelir.Çenlibel,sevince boğulur.

Köroğlu,Ayvaz"a yeniden düğün yapar.Bu ara-
da Mercan Hanım'la Kankanoğlu'nun;Leyli Hanım'la,
Deli Hasağ'ın düğünleri de birlikte yapılır.

XVIII-Köroğlu'nun Gocalığı

Köroğlu ihtiyarlamıştı. Tüm delilerini dağıtmıştı. Çenlibel'de bir kendisi, bir Nigar Hanım, bir de Kırat kalmıştı.

Köroğlu, Nigar eski günlerin hatıralarıyla yaşarlar. Birgün Köroğlu ile Nigar, Çenlibel'den dışarı çıkarak, gezmeye başlarlar. Bir kişinin elinde tüfek görürler. Köroğlu tüfeğin gücünü ve kuvvetini öğrenir. Gezisine devam eder. İran Şahı'na rastlar. İran Şahı onu tutuklamak ister. Köroğlu, İran Şahı'nın askerlerini öldürür. Tekrar Nigar'la birlikte Çenlibel'e gelir.

Aşık Cünün, İran Şahı'nın Çenlibel'e sefer yapacağını öğrenerek, Çenlibel'e gelerek Köroğlu'na haber verir. Cünün, dağılan delileri tekrar Çenlibel'e toplar.

İran Şahı ile Köroğlu, Çenlibel'de buluşurlar. Her iki taraf kıyasıya savaşır. İran Şahı yenilir. Çenlibel'de tekrar eski günlere dönülür.

A- Nigâr Hanım

Nigâr Hanım, Koroğlu'nun adını ve şöhretini duyar. Onu daha tanımadan ona âşık olur. Kendisini gelip İstanbul'dan alması için Koroğlu'na mektup yazar. Bir hayat boyu Koroğlu'na sevgi ve sadakat besler. Ayrıca Nigâr oğulluğu Ayvaz'ı da çok sever. Hikâyenin bütününde onun Koroğlu'na ve Ayvaz'a duyduğu sevgi ve sadakat şu şekilde dile getirilmiştir.

"Başına döndüüm ay goç Koroğlu,
Eğer igidsense, gel apar meni!
Mesretinden yohdu, sebrim, gerarım,
İncidir seraser ah u zar meni.

Çenlibel üstünde esremiş versen,
Düşman gabağında dayanan ersen,
Tamam delilere ikid, serkersen,
Ahtarsen, taparsan düz ilgar meni.

Men hotkar gızıyam, Niger'dir adım,
Şahlara, hanlara, mehel goymadım,
Bir senden dünya benim muradım,
İsterem özüne eyle yar meni!"¹

"Ele ki, gözler birbirine şataşdı, ürekler baş-
ladı dönmeye."²

1. Mehmed Hüseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik Bakı 1975,
s.26

2. a.g.e. s.85

"Niger Hanım, Eyvaz'ın gözlerinden öpdü, köyneyi-
nin yahısından geçirip özüne oğul elledi."³

"Sana deyim, Goç Koroğlu,
Yaman bed halam, ağılaram.
Huy deyerem, geder erşe,
Çatar ah-nalam, ağılaram.

Elden uçurdum guşumu,
Şad görmedim tay tuşumu,
Yattım bed gördüm düşümü,
Dandadı balam, ağılaram.

Men Nigaram, zara gellem,
Bala deyip dağı dellem,
Çoş çekmez gussedem öllem,
İnanma galam, ağılaram."⁴

"Nigar Hanım el atdı, ağ yanaglar gana boyandı."⁵

"Nigar Hanım'ın teni beyaz, gözleri ela, saçları
uzun, kaşlar kara, yanaklar lâle ve elma; dudaklar yakut
gibidir. Bu haliyle oldukça güzeldir. Onun hikâyede fizi-
ki güzelliğini belirten şu ifadeler vardır.

"Nigar Hanım yeddi gelemle özüne zinet verip, gırğ
incebel gızın arasında yüz naz- gemze ile sallana sallana-

3. Mehmed Müseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik Bakı, 1975,
s.102

4. a.g.e, s.306

5. a.g.e, s.335

gelir."6

"Tirme salıpdır başına,
Benzeyir cennet guşuna,
Çatıpdır onbeş yaşına,
Var Koroğlu, var Koroğlu!"7

"Naha kağıza benzersen,
Tutmaz gelem, yazam seni."8

"Hansı dağların garısan?
Hansı bağların barısan?"9

"Ağ üzde buse tek gerek."10

"Ala gözlérini dolandırıp bir müşteri gözüyle ona
bahdı."11

"Ala gözlü figar, seni."12

"Mailem gözü gaşına."13

"Osman gözellinin düşdüm eşgine."14

"Açılıpdı sinen gülü."15

6. Mehmed Hüseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975,

s. 23

7. a.g.e, s.27

8. a.g.e, s.34

9. a.g.e, s.35

10. a.g.e, s.85

11. a.g.e, s.85

12. a.g.e, s.75, 83, 108, 141, 251, 307, 347, 353, 354

13. a.g.e, s.36

14. a.g.e, s.36

15. a.g.e, s.40

"Hökker gızı güzel yârım,"¹⁶

"Gara saçlar çatılıp, gözler doluhsunup, elledi ki,
ele bir haya benddi."¹⁷

"Nigar'ın ala gözlerinden damcı damcı yağ gizlenip,
lâle yanaglardan aşağı geldi."¹⁸

"Ne durupsan hacın kimi?

Mağ görmedim mağın kimi,

Acıglanmış lağın kimi,

Bahmağı kimden öyrendin?

...

...

Koroğlu'nun güzel yârı,

...

"¹⁹

"Mene gara deyen güzel,

Saçların gara deyil mi?

Tökülüpdü dal gerdende,

Saçların gara deyil mi?

...

Benzeyirsin aya, güne,

Ağ üzünde done done,

Yalların gara deyil mi?

16. Mehmed Müseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975, s. 41

17. a.g.e, s. 80

18. a.g.e, s. 30

19. a.g.e, s. 140

....

....

Siyah sürme ala göze,
Çekipsen gara değil mi?"²⁰

"....

Dağların maralı düştü."²¹

"Nigar Hanım el atdı, ağ yanaglar kızıl gana boyandı."²²

Nigar Hanım'ın şairlik istidadı vardır. Hikâyede ki şiirlerden 9 tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Padeli bir âşak değildir.

Onun birkaç şiirinde saz yerine saçından üç tel ayırıp sinosinin üstüne bastığı görülür. Ancak bir şiirinde "sazı eline aldı," ibaresi, başka bir şiirinde saz çaldığı söylenmektedir. Halk hikâyelerinde tabir "aldı sazı sinesaz eyledi" denilmektedir. Saz çalıp çalmadığı konusu açıklığa kavuşturulmamıştır.

Nigar Hanım'ın tahsil, inanç, giyim ve kuşam özelliklerine hikâyede yer verilmemiştir.

O, İstanbul Padişahının kızıdır. Geniş imkânlara sahiptir. Babası çok acımasız bir insandır.

Onun yiğitlik özellikleri yoktur. Ancak iyi bir idareci, himayesindeki insanların saygı ve sevgisini üzerine çekebilme kabiliyetine sahiptir.

20. Mehmed Hüseyin Tehmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975, s.159

21. a.g.e, s.252

22. a.g.e, s.335

B- Telli Hanım

Telli Hanım, Koroğlu ve maiyetine karşı bir sevgi besler. Ancak, doğrudan doğruya Demircioğlu'na karşı bir sevgi beslediği açıkça belirtilmemiştir. Olaylar esnasında birbirlerine karşı ilgi duymuş olabilirler. Koroğlu, Telli Hanım'la Demircioğlu'nu evlendirir.

Telli Hanım, gerdanı mina, boğazı turna, yanağı elma, gözü şehlâ, ağızı kumru ve tatlı dillidir. Bu haliyle bir huri, bir peridir. Onun fizikî özellikleri şu şekilde izah edilir.

"Telli Hanım, Cafer Paşa'nın bacısı idi. Gözel, göyçek, özü de igid, pehlevan bir kız idi."²³

"Vallah bu ele gözeldi, ele bir gözeldi ki, aya deyir sen çahma, ben çahım, suya deyir sen ahma men ahım."²⁴

"Telli Hanım'ın güzelliği Âşig Cünun'u ele valeh elemişdi ki, sazı aşırıp dedi:"²⁵

"Bu günkü meclisde bir güzel gördüm,

Gözeller sefinde sana yaraşır.

Geyinip sallanan gözeller çoğdu,

Terlen kimi süzmek ona yaraşır.

Tutini bend eyler şirin dilleri,

Günşad bannagları, nazik elleri,

23. Mehmed Hüseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975, s. 52

24. a.g.e, s. 52

25. a.g.e, s. 53

Gülebetin sağı, gara telleri,
Tökülende dal gerdende yaraşır.

....

....

Senin kimi bir ceyranı ovlamak,
..... "26

"Bir mine gerdonli, dama boğazlı,
Bir alma yanaglı, bir şehlâ gözli,
Tuti danışıklı, gumru ağızlı,
Şirin dilli canım aldı, Koroğlu.

....

Huriler, periler, ne cüre canlar."27

"Telli hanım, sedan geldi, yetişdi,
Sen gözelin ilgarına gelmişem."28

Telli Hanım, şairdir. Metinde ona ait bir şiir vardır.

Badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı, tahsil, inanç durumuyla giyim ve kuşam vasıflarına metinde yer verilmemiştir.

Telli Hanım, Erzurum Paşası Cafer Paşa'nın kız kardeşidir. Kültürlü, zengin bir aileye sahiptir.

O, yiğit ve cengaver bir kadındır. Onun yiğitliği

26. Mehmed Hüseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975, s. 53

27. a.g.e, s. 58

28. a.g.e, s. 68

hikâyede şu şekilde görülür.

"Gözel, göyçek, özü de pehlevan bir kız idi."²⁹

"Ayağa durup bir dest pehlevan paltarı getirdi, altdan geyinip üstden gıfıllandı, üstten geyinip altdan gıfıllandı, nize asdı, emud götürdü."³⁰

"Keşikçi yahına gelçek Telli Hanım onun tepesinden bir emud ilişdirip serdi yere."³¹

"-Onda men de sene kömek eleyeceyem."³²

29. Mehmed Hüseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975, s.52

30. a.g.e, s.55,57

31. a.g.e, s.55

32. a.g.e, s.70

C- Mahbub Hanım

Mahbub, Koroğlu ve delilerinin şan ve şöretine karşı ilgi duyar. Ancak evlendiği Belli Ahmet'e karşı önceden bir sevgisi yoktur. Sonradan görüşerek birbirlerine ilgi duymuşlardır. Onun sevgisini dile getiren şu mısraları görmekteyiz.

"Mahbub Hanım gadan alsın,
Eşgin deryasına dalsın,
Canım sene gurban olsun,
Belli Ehmed, Belli Ehmed."³³

Mahbub elâ gözlü, yüzü ay, kaşı kalem, boyu uzundur. Fizikî güzelliğini belirten ifadeler şunlardır.

"Bahdı ki, güzel, ne güzel... Teller gara, hallar gara, gaşlar gara, saçlar gara, dişler ağappag mirvari kimi, dudaglar yagutun kenarı kimi, gözlereledi ki, eşg ehline öldürrem deyir. Gör gız ne geder güzel idi ki, Cünun bir bahım da ağılı serden verip durdu temaşa eylemeye."³⁴

"Gözêlikte ele idi ki, ele bil gudretin yetmiş iki geleminden yetmiş iki reng alıp bezenmişti."³⁵

"Gözü göycək, gaşı gelem."³⁶

"Duruşu benzer terlana,
Gözel doğup, güzel ana

33. Mehmed Hüseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975, s.178

34. a.g.e, s.159

35. a.g.e, s.160

Töküp tellerin gerdana,
... "37

"....

"Ala gözlü Mehbub Hanım!"³⁸

"Gener üzli Mehbub Hanım!"³⁹

"Muştاغdı üzde mağına."⁴⁰

Mehbub Hanım gairidir. Metindeki şiirlerden biri ona aittir.

Mehbub, Dum Bağası'nın kızıdır. Akıllı ve olgundur. Ailesi hakkında geniş bir bilgiye yer verilmemiştir.

Hikâyede bunların dışında başka özelliklerine pek fazla yer verilmemiştir.

37. Mehmed Mîseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975, s.163

38. a.g.e, s. 178

39. a.g.e, s. 178

40. a.g.e, s. 178

Ç- Huri Hanım

Huri Hanım, Koroğlu'nun şanına, şöhretine ilgi duyar. Koroğlu'na bir mektup yazarak kendisi ve Kars hakkında bilgiler vermiş olması, onun sevgisinden kaynaklanmaktadır.

Eyvaz'ı, görür görmez, ona âşık olur. Ona candan bağlanır. Hikâyede sevgisini şu şekilde yansıtır.

"Huri Hanım, Eyvaz'ın terifini eşidmişti. Amma özünü de hiç görmemişti. Bahtı ki, vallah, bu bir oğlandı, bir oğlandı Musıf-zad nedî bunun yanında. Bir ürekden min ürege vuruldu Eyvazla."⁴¹

"Belke gelmişen sorağa,

Dağın atalar arağa,

Hürü aparsın otağa,

Adı belli Han Eyvaz'ım?! "⁴²

"Heç kim bele insafsızlık eylemez,

Bes sen eyleyirsen neden, Eyvaz'ım!?

Bu felek zulmüne, Hak sitemine,

Tab etmez, üzülerbeden, Eyvaz'ım!?

Felek şuhluğumu elimden aldı,

Ahıma bahgilen göye ucaldı,

Bahtıma geleni tersine çaldı,

Eyledi bağrımı zeden, Eyvaz'ım!?

41. Mehmed Hüseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975,

s. 254

42. a.g.e, s. 254

Mürü'nün elinnen gedip ihtiyar,
 Ne vahtacan ah eyleyer, ağlayar?
 Amandı, meni de özünnen apar,
 Üz dönderip yalgız geden, Eyvaz'ım!"⁴³

Muri'nin yüzü gül, saçlar siyah, boy dal, gözler
 kara, memeler taze, yanaklar şuh, dudaklar baldır. Onun
 fizikî güzelliği şu şekilde anlatılır.

"Bahtı ki, pencerede bir giz durup, bir giz durup ki,
 o nece deyerler, yeme, içme, hett-halına, gül câmâline
 tamaşa ele. Özün öldürse olar ondörd, onbeş yaşı. Amma
 ele boylu, buhunlu, mestli-bestli bir gızdı ki, ele bil
 serv ağacıdı galhup. Gaşlar gara, gözler gara, teller ga-
 ra, hallar gara, o nece deyerler, aya deyir sen çihme
 men çihacağam, güne deyir sen çihme, men çihacağam. Ola
 bele gözel, ola Koroğlu."⁴⁴

"Başına döndüğüm gül üzlü hanım,"⁴⁵

"Siyah saçlar dal gerdene düzülü,
 Gara gözler humarlanıp süzülü."⁴⁶

"....

Ter memene külek deyip hovlanıp,
 Gara gözler şuh yanagdan can alıp,"⁴⁷

43. Mehmed Müseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975,

s. 336

44. a.g.e, s. 245

45. a.g.e, s. 245

46. a.g.e, s. 245

47. a.g.e, s. 241, 261

"Vurulmuşam sarmaşığılı bağına
Bostanına, şamalı tağına,"⁴⁸

"....

Emeydim lebinden gendi,
Açıldı köksünün bendi,
Golunda düğ nar görüner."⁴⁹

"Bördü Mürü Hanım gulaş saçları tüküp gerdene,
boyunu goyup ciyine, ele bahır, ele bahır, ele bil bir
dene yaralı ceyrandı."⁵⁰

"Goy tükülsün şuh tellerin!
Gel sahlama dal gerdende,
Goy tükülsün şuh tellerin,
Sen bir yaşılbaş sonasan."⁵¹

Muri Hanım'da şairlik kabiliyeti vardır. Metinde
ona ait iki adet şiir vardır.

Hikâyede badeli olup olmadığı, saz çalıp çalmadığı,
ğı, tahsil/ve inang durumuna dair bir belirti yoktur.

Onun sadece yüzüne tül veya ürbend çektiğine dair
bir ize rastlıyoruz. Bunun dışında giyim ve kuşamıyla il-
gili bir hususa yer verilmemiştir.

Muri, Kars Paşası'nın kızıdır. Sosyal çevresi ge-
niştir.

Onun yiğitlik özelliği ve iddiası yoktur.

48. Mehmed Hüseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975,
s. 245

49. a.g.e, s. 261

51. a.g.e, s. 263

50. a.g.e, s. 261

D- Mercan Hanım

Mercan, Kankanoğlu'nu sever. O, hanlara ve paşalara verilir. Ancak o bu han ve paşaların hiç birini sevmeyiz. Kankanoğlu'na büyük bir sadakatla bağlıdır. O, bu sevgisini şu şekilde belirtir.

"Bir bahışta ihtiyarım,
Ellerimden alan, sensen.

Aparıp sebri-gerarım,
Meni derde salan sensen,

Meni salan gem behrine,
Veren mehebbet gehrine,
Od vuran könlüm şehrine,
Eden talan-talan, sensen.

2 Kaş olaydın benim yârım,
Ehdine diiz vefadarım,
Alıp küllü ihtiyarım,
Sözü çihan yalan, sensen.

Yazığ mercan döndü gula,
Gücünen satdılar pula,
Mene yüz göz tiken ola,
Ahır yârım olan, samsen."⁵²

"Böyük kişi, ezizim de görüm mana olan mehebbetin-

nen heç bir nişane var, ya yoh?"⁵³

"Anma men ele bir yer bilirem ki, oraya Hotkâr'ın hökmü işlenir. Eğer oraya qaçsağ kamımıza çatıp hoşbeht olarığ."⁵⁴

"Böyük kişi, bu ne cüretsizlikdi eyleyirsen? Bil ve agh ol, seher meni aparmag isteyirler. Eğer bu gece megsedime çatabilmesem zehir içeceyem."⁵⁵

"Kankanoğlu, eğer meni sevirsen,
Bu gece qaçmağa gelesen gerek.
Ferhad kimi külüngünü götürüp,
Bisutun Dağı'nı delesen gerek.

Gebul et cananın iltimasını,
Çetindi tutasan merdin yasını,
Ya silesen bu könlümün pasını,
Ya benim golumda ölesen gerek.

Men Mercanam, yahşı yaman seçerem,
Mehebbet yolunda başdan keçerem
Sehere galarsa zehir içerem,
Dayirem, bu başdan bileesen gerek."⁵⁶

Mercan güzel bir kızdır. Metinde onun fiziki güzelliğiyle ilgili şu ifadelere rastlanılmaktadır.

53. Mehmed Hüseyin Tahmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975, s.317

54. a.g.e, s. 317

55. a.g.e, s. 318

"Seher, Allah goysa, gerek senin o ala gözlerinin gabağında Eyvaz'a sağ-sağ bir eli veli dağı çekem, sonra da kesem başını, aparam Hotkar'a."⁵⁷

"Güzeller içinde birdi Mercan'ım."⁵⁸

Mercan Hanım aynı zamanda şairdir. Hikâyedeki şiirlerden Üç tanesi onun tarafından söylenmiştir.

Bedeli bir âşık olmadığı gibi, saz çalma hüneri de yoktur. Tehsil gördüğüne dair bir ize de yer verilmemiştir.

Onun Allah'a inancı tamdır. İlahi yazgıya inanmıştır. Her şeyin Allah'ın kudretinde olduğunu bilir. Onun inancını yansıtan şu ifadelere rastlamaktayız.

"Allah'ın yazısını ne bilmek olar."⁵⁹

"Allah hatirine razıyam, goy seher toyu başlasınlar."⁶⁰

"Allah goysa seni göndererem, gedip Koroğlu'nun başını getirersen, toyumuzu elerik."⁶¹

Onun giyim ve kuşamına dair bir ize metin içinde yer verilmemiştir.

Mercan Hanım, Hasan Han'ın kızı ve Mahmut Paşa'nın kızkardeşidir. O, intikam, kin, garaz ve fesat peşinde

57. Mehmed Füseyin Tehmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975,

s. 324

58. a.g.e, s. 344

59. a.g.e, s. 314

60. a.g.e, s. 315

61. a.g.e, s. 324

koşan bir ailede yetişmiştir. Ailenin tek kızıdır. Bir çok imkânlara sahiptir. Ancak bu imkânların hepsini kullanma yeteneğine sahip değildir.

Âşık Cünun bir dördlüğünde onun yiğitliğini över. Bu şiirin dışında onun yiğitliğini gösteren başka bir işarete rastlanmamıştır.

"Zehmet çekip, gal eyleyip, yorulup,
Famerdden gurtarıp, merdi, Mercan'ım.
Aslanın erkeyi, dişisi olmaz,
Er istenen yerde erdi, Mercan'ım."⁶²

62. Mehmed Hüseyin Tehmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975,

E- Mi'mine Hanım

O, Köroğlu'nu ilk görüşte sevmiş ve kırk gün beraber olmuşlardır. Köroğlu onu Çenlibel'e götürmek istemişse de o, babasının memleketinde kalmayı tercih etmiştir.

O, Köroğlu'ya çok sadıktır.

Mi'mine Hanım, aynı zamanda güzeldir. O kadar güzeldir ki, güzelliği Çenlibellerde söylenir olmuştur. Köroğlu da onun güzelliğini bir başkasından öğrenerek Derbend'e gitmiştir.

Hikâyede ona ait bir şiir vardır. Onda şairlik kabiliyeti vardır. Babası onun yiğit olduğunu söylemektedir. Hikâyede onun herhangi bir olaya katıldığını gösteren bir belirti yoktur.

O, Derbend paşası Arap Paşa'nın kızıdır. Ailenin tek evlâdıdır.

Metinde başka bir özelliğine rastlanılmamıştır.

F- Rukiye Hanım

Elemkulu Han'ın tek kızıdır. Akıllıdır, olgundur. Akıl ve naklî ilimlerin tamamını öğrenmiştir. Babasının baş danışmanıdır.

O aynı zamanda güzel bir kızdır. Metinde onun güzelliği şu şekilde anlatılır.

"Bahdılar ki, vallah, bu gız ele bir gızdı, ele bir gızdı ki, şam kimi şö'le verir, çırağ kimi ışığ sa-
lır. Ele bil ki zalımın gızı büllurdan yaranıp."⁶³

O, şair bir kızdır. Hikâyede onun tarafından söylenen bir şiir vardır.

Koroğlu, bu kızı delilerinden Gürcü Mehmet'le evlendirmiştir.

Metinde onun başka bir hususiyetine yer verilmemiştir.

63. Mehmed Hüseyin Tehmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975,

G- Diğerleri

Dona Hanım

Dona, Tokat Paşası'nın kızıdır. Güzeldir. Sevmediği bir adama verilmek istenir. Bu nedenle şanssız sayılır,

Dünya Hanım

Dünya Hanım, Tokat Paşası'nın küçük kızı ve Dona Hanım'ın kardeşidir. Erzincanlı Bolu Beyi'ni sevmemektedir. İstemediği bir adama verilmek istenmiştir.

Dünya, güzel bir kızdır.

Dünya Hanım'ın şairlik yeteneği vardır. Metindeki bir şiir ona aittir.

Dünya Hanım, bilâhare Köroğlu'nun delilerinden İ Isabalı'yla evlenir.

Leyli Hanım

Bum paşası, Aslan Paşa'nın kardeşinin kızıdır. Mahbub Hanım'da küçük amcasının kızıdır. İhtiraslıdır.

O, Köroğlu'ya ve Çenlibel'e karşı anlamlı bir sevgi duyar.

Mikayede onun tarafından söylenmiş bir şiir vardır.

Leyli Hanım'ı, Köroğlu, delilerinden Deli Hasan'a verir.

Metnin bütünü içinde başka bir hususiyetine yer verilmemiştir.

Şirin Hanım

Şirin, Mahbub'un amcasının kızıdır. Güzeldir. Köroğlu ve delilerine karşı ilgi duyar. Köroğlu onu Tüpdüğdan'la evlendirir.

Onun metin içinde başka bir özelliğine yer verilmemiştir.

Bulğar Hanım

Dünya ve Dona Hanım'ın küçük kardeşi, Hasan Paşanın da küçük kızıdır. Hikâyede Köroğlu bu güzel kızı delilerinden Deli Hesen'le evlendirir.

Hikâyede başka bir hususiyetine yer verilmemiştir.

Zergelem

Ayvaz'ın annesidir. Hikâyede onun oğluna olan sevgisi şu şekilde yansıtılır.

"Göz yollarda, gulag sesde,
Bir balamı anaram men
Gelecek dedin, gelmedi,
Od tutuban, yanaram men.

Bilbülü gerik olmuş bağam,
Suyu gurumuş bulağam,
Tağsız yanan bir çırağam,
Bir meh eser sönerem men.

Geminnen düşdüm yatağa,
 Balam keçmedi sol, sağa,
 Dönmüşem sarı yarpağa,
 Ucup yere gonaram men.

Zergelemem çoh bed-halam,
 Dilim söz getirmir, lalam,
 Menim ki, bircedir balam,
 Niye onnan kenaram men?"⁶⁴

"Elin toyu hezarat,
 Balam boyu hezarat!
 Gelmişem toyun görem,
 Gurun toyu hezarat!"⁶⁵

Zergelem'in şairlik kabiliyeti vardır. Yukarıdaki iki güzel şiir ona aittir.

Zergelem'in kocası Kasap Ali'dir. Ayvaz, ailenin tek evladıdır. O, Türkmen soyuna mensuptur.

Hikâyede Mahbub Hanım'ın bir hizmetçisi vardır. Hikâyede adı belirtilmemiştir. Koroğlu, bu hanımı delilerinden Deli Mehtar'le evlendirir.

64. Mehmed Hüseyin Tehmasib, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975, s. 331, 332

65. a.g.e, s. 335

İNCELEMEĞE TABİ TUTTUĞUMUZ HALK HİKÂYELERİNDE GEÇEN SEMBOLİK KADINLAR

Sembolik kadınların halk hikâyelerinde gerçek adları söylenmez. Bu kadınlar hikâyelerde kişilik yapılarına göre adlandırılırlar. Hikâyede sembolik adları geçen bu kadınların sayıları mahduttur. Bunların başlıcaları şunlardır.

İpek Karı

İpek Karı, iyiliksever, doğru, herkese yardım etmek isteyen bir tiptir. Bu nedenle toplumdaki saygı ve sevgi görür. Müsbet tiptir.

Kapak Karı

Çevrede kötü tanınan, menfaatçi, fesat ve kışkırtıcı bir kadındır. Toplum içinde kişiliğini kazanamamıştır.

Köpek Karı

Adı üzerinde cemiyetin yüz karasıdır. Arsız, yüz-süz, hesat ve fesattır. Hikâyede en kötü roller bu tip kadınlara yüklenmiştir. Şahsiyetleri sili kadınlardır. Menfi rol oynarlar.

Karabaşlar (Hizmetçiler)

Hikâyede, birinci derecedeki kadınların yanındaki hizmetçi kızların genel adıdır. Genellikle hanımlarına sadıktırlar. Ancak içlerinden bazıları ahde vefa etmemektedirler.

Percahan Karı, Hürcahan, Zorcahan ve Ombası

Batık Karı

Yukarıda adları geçen sembolik kadınlar cemiyetin kötü kadınlarıdır. Menfaat karşılığı yapmayacakları iş yoktur. Karakterleri zayıf kadınlardır. Hikâye kahramanları bu tip kadınlardan zarar görür. Hikâyede kimsenin tasvip etmediği olayların bir çoğu bu kadınlar sayesinde gerçekleşir.

NETİCE

Azerbaycan'da neşredilen halk hikâyeleri içinde özellikle Dede Korkut ve Köroğlu'da adları zikredilen kadınların üzerinde çokça durulması dikkat çekiçidir. Bu durum hemen hemen Anadolu'da da aynıdır. Halk hikâyelerinde kadınlara önemli yer verilmesi elbette tesadüfi değildir. Bunun bir takım sebepleri vardır.

Her şeyden önce kadın insandır. Hikâyeye kahramanı, musannif ya da hikâyeye anlatıcısı insanın daha doğrusu kadının her şeyi ile mükemmel olmasını ister. Hikâyesine kahraman olarak seçtiği kadının bir takım olağanüstü özelliklere sahip olması gereklidir. Hikâyelerimizdeki kadınlar Türk-İslâm sentezinin sembolü durumunda olmalıdır. Kadın son derece güzel olmalıdır. Hikâyeye konu olan kadının eşine ve benzerine pek nadir rastlanılmalıdır. Her haliyle ve her şeyi ile hemcinslerinden ayrı ve üstün olmalıdır. Bu tipi yaradan her kim ise üzerinde duracağı kadının güzellik, iffet, namus, kahramanlık, şairlik v.s. timsali olmasını gönülden arzulamaktadır. Derlerki, her yiğidin gönlünde bir aslan yatar, kadını hikâyeye sokan erkek de onu bütün güzelliklerin zirvesinde görmek ister. Zira o, nesli devam ettirecektir. Soya soysuzluk katılmamalı, bu bakımdan bizim incelemeye tabi tuttuğumuz hikâyelerde özellikle birinci derecedeki kadınlar her bakımdan kemâle ermişlerdir. Hikâyelerimize konu alınan kadınlar Türk örf, âdet, gelenek ve görenekleriyle Türk töresini harfiyen uygulamalıdır. Hikâyeye kahra-

manı veya musannif onu öyle istemektedir. Hatta, başka milletlere mensup olan kadınla evlenmek zorunda kalan hikâye kahramanı bu töreyi bozmamasını kadına sıkı sıkıya tembihler. Durum İslâmiyet için de aynıdır. Hikâyede birinci derecede rol alan kadın, bir başka dinin mensubu olsa bile İslâmiyet'i kabul edip bu dinin şartlarını yerine getirmek mecburiyetindedir. Bizim hikâyelerimizde kadına kutsal bir varlık gözüyle bakılır. O erkeğin himayesindedir.

İnsanımızın kadına bakış tarzı hikâyelerimize de yansımıştır. Kadını daha ziyade olması gerektiği şekilde görmek ister. Yani aşağı yukarı bütün kadın kahramanlara bir takım olağanüstü vasıflar kazandırılmıştır. Bunu dinleyici dahi anlatıcıdan bekler. Zira uğruna ölünecek kimsenin bir takım ayrıcalıkları olmalıdır. Bu olmadığı takdirde hikâyede yok demektir. Çünkü, hangi çeşit olursa olsun hemen hemen bütün halk hikâyelerimizde kadına rastlanılır. Ancak, o, onların hepsi her zaman "evin direği" değil, bazen de "nece desen bayağıdır." Zira, bütün kadınları aynı kategoride göstermek mümkün değildir. Yani bir hikâyede geçen kadınların hepsini müsbet tip olması düşünülemez. İyi, kötüler arasında; çirkin de, güzeller arasından seçilmelidir. Ancak böyle olduğu takdirde iyi ve güzel taktir kazanır. Hikâye kahramanı kadında tabiiyet aranır. Sunî güzellik nazar-ı dikkate alınmadığı gibi bahsi dahi geçmez. Gördüğümüz müsbet tipli kadınların hepsi gerçekte vasıfmasalar bile arzu edi-

len orijinal tiplerdir.

İncelemeğe tabi tuttuğumuz hikâyelerdeki kadınlar, müslüman Türk kadınının olması gereken şeklidir. Bu kadın şekli günümüzde maalesef bir takım edebî eserlerimizde kalmış, cüzzi bir kısmı gerçek hayata intikal edebilmiştir. Bunda belki hikâyelerin eski oluşları söz konusu olabilir. Ancak, günümüzde bir halk hikâyesi tasnif edilse musannifin çizeceği kadın tipi eski konulu halk hikâyesindeki kadın tipinden pek farklı olmayacaktır. Gerçi bunda tipi yaratanın kişiliği de çok önemli bir yer tutar. Ancak, çizilen tip benzerlerinden farklı olması, genelde farklı olmalıdır. Yani Türk insanı, gönlünde yatan, hayallerini süsleyen kadın tipini musannif veya hikâye anlatıcıları tarafından gerçek hayata yansıtmıştır. Bunu yaparken haliyle kadına önemli vasıflar kazandırmaya çalışmıştır.

LÜGATÇE

A

- Ab-ı İreyhan : Reyhan çiçeğinin açık renklisi.
- Abı : Açık, mavi renkli, gök renkli.
- Abonoz : Hindistan'da yetişen bir ağaç, siyahlık ve sertlik ifade eder.
- Afat : Felaket, bela.
- Afitâb : Güneş, güzel (kadın)
- Ağı : Zehir.
- Ahmer : Kırmızı.
- Ahtar : 1. Gizlenmiş veya kaybolmuş bir şeyi bulmaya çalışmak. 2. Elde etmeğe çalışmak, arzu etmek, bir şeyin meydana gelmesine çalışmak. 3. Yoklamak, araştırmak, muayene, tefitiş etmek. 4. Ummak, beklemek.
- Alış- : Yanmak, tutuşmak.
- Apar- : Götürmek.
- Ayine : Ayna, ayna camı, saflık.

B

- Bala : Oğul, yavru
- Bar : Meyve, yemiş.
- Başmag : Tyakkabı
- Bazar : Bazar

Bed	:Kötü.
Behişt	:Cennet.
Behr	:Bahr, deniz.
Belgüzar	:Hediye, armağan.
Benna	:Usta, bina eden, yapan.
Bere	:Küme, av.
Berk	:Sıkı, sağlam.
Bes	:Yeter, kâfi.
Beste	:Bağlı, tutuk.
Beyhavar	:Kimsesiz.
Beynava	:Yazık, kimsesiz.
Bezек	:Süsleyen, güzellik veren şey, süs, ziynet.
Bezen-	:Süslenmek.
Bezestan	:Değerli eşyanın satıldığı kapalı çarşı.
Bezvant	:Bazubent.
Bidâr	:Uyanık, uyumayan, uykusuz.
Binit	:Binek hayvanı.
Birûze	:Acığa, yüze.
Birçek	:Pürçek; zülûf, saç, örtü.
Buhag	:Çene ile boyun arasındaki mesafe, gerdan.
Buhah	:Boyun ile çene arası, gapgap.
Bulag	:Pınar, çeşme.
Buta	:Sevgili, maşuka, hedef.
Buzla-	:Devenin bozlaması, ağlaması.
Büryan	:Ateşle kavrulma, kebab olma, kızarma.

C

Cebin	:Alın (korkak,yüreksiz,alçak.)
Cıga	:Başa takılan sorguç, saç üstü.
Cüre	:Cüra.
Cüt	:Çift, iki tane.

Ç

Çaldığı	:Nakışçıların,ressamların çizdiği.
Çalman	:Keyfiyyet.
Çamçırak	:Bir çeşit parlak taş.
Çapar	:Ufak, kurye.
Çargat	:Büyük baş örtüsü.
Çeşm	:Göz.
Çırag	:Çıra.
Çimir	:Bir tutam.
Çiyin	:Omuz.

D

Dalınca	:Peşi sıra
Damcı	:Damla.
Damen	:Etek.
Danla-	:İhram etme, suçlamak, ayıplamak.
Daya	:Erkek çocuk bakıcısı.
Demhana	:Meyhane.
Dide	:Göz.
Don	:Elbise.
Dürr	:İnci

E

Ebru	:Kaş.
Efzel	:Efdal, daha üstün.
Ehmer	:Ahmar, kırmızı, kızıl.
Elemdar	:Alemdar.
Elvan	:Renkli, çeşitli.
Enber	:Anber, güzel koku.
Enberce	:Yüze örtülen ince tül.
Enceb	:Tamamı.
Etr	:Koku.
Ettar	:Attar.

F

Fegfur	:Çin hükümdarlarına verilen ünvan, övünülecek kimse, padişah.
Ferag	:Fırak, ayrık.
Ferras	:Hizmetçi, süpürücü.
Fırağ	:Ferag, ayrılık.
Firket	:Ayrılık.

G

Gabag	:Ön, yüz, alın.
Gada	:Belâ, dert, musibet.
Gamet	:Boy, bos.
Gamgin	:Gamlı, kederli, üzüntülü.
Gasid	:Ulak, postacı, kasteden.
Gaşdar	:Kaş yapıcısı.
Gayçı	:Makas, iki şey arasında uygunluk.
Gayıd-	:Dönmek.

Gemer	:Kamer (kemer), ay.
Gend	:Şeker kamışı veya şeker.
Gerk	:Garkolmak.
Gılman	:Tüyü, bıyığı bitmemiş delikanlılar, gençler, melek.
Gıfıldan-	:Gülmek.
Giryan	:Ağlayan, inleyen.
Gocal-	:İhtiyarlamak.
Goruh	:Yasak bölge.
Goçag	:Hamarat, kahraman, yiğit.
Goşa	:Çift, çifte.
Goşun	:Ordu, karışıklık.
Görk	:Görkemli, güzel.
Göy	:Gökyüzü.
Göycek	:Güzel, sevimli, şirin.
Göyercin	:Güvercin.
Guba	:Yabani kaz.
Gubar	:Toprak, toz.
Guc-	:Kuçaklamak, sarılmak.
Gulgun	:Gulgün, gül renginde, gül gibi.
Gurşan-	:Beline bağlamak, kuşanmak, aldatmak, dalga geçmek.
Gurşah	:Kuşak
Gusse	:Gam, tasa, keder.
Guşun	:Goşun, asker.
Guvat	:Azgınlık, sapkınlık.
Gülap	:Gülsuyu, kolonya.

Gülav	:Gül suyu.
Gülgez	:Kırmızı.
Güman	:Şüphe, zan.
H	
Hâb	:Uyku, rüya.
Hagın	:Allah.
Hamı	:Herkes, bütün, kamu.
Haray	:Çığırış, bağırış, şamata, gürültü, velvele, alarm.
Havah	:Ne zaman.
Hazar	:Barış.
Hecelât	:Utanma, arlanma.
Hedaya	:Hediye, armağan.
Heflek	:Ürkek, korkak.
Hençel	:Hancer.
Hergiz	:Herkes.
Heylag	:Haylı.
Hezel	:Gazel, yaprakların sararması; güz yaprağı.
Hırda	:Küçük.
Hicab	:Utanma, sıkılma, perde, örtü, mahcubiyet.
Hotkar	:Padişah.
Hub	:Güzel, iyi.
Huluskar	:Dalkavuk.
Humar	:İçkiden sonra gelen başağrısı, sersemlik.

I

Ilgar :Söz verme, ahd, yemin, vaad.

İ

Iftade	:Düşmüş, düşkün, âşık, kadın adı.
İntizar	:Bekleme, beklenilme, gözleme.
İrefiye	:Refiye
İye	:Sahip, malik. (İy-koku)

K

Kadağa	:Yasak
Kamandar	:Usta ok atıcısı.
Kargı	:Mızrak.
Karıma	:Eskiden teke tek döğüşmek üzere meydanda er dileyenin karşısına çıkacak olan savaşçı.
Kec	:Eğri, eğilmiş, yan.
Kecava	:Deve üzerinde kurulan bir çeşit taht ı revan.
Kecraftar	:Tutduğu yol sakat, aykırı, ters.
Kelek	:Hile.
Kevkev	:(kevke) yıldız.
Koşa	:Çift, öbür, ekiz.
Köhlen	:Özenle yetiştirilmiş aygır, küheylan.
Köyneh	:Gömlek.
Küçe	:Sokak.
Külâfirengi	:Balkon.
Külele	:Rüzgar, yel.
Künc	:Köşe.
Kütah	:Kısa.

L

Laçın	:Beyaz ve kırmızı ayaklı bir cins şahin, doğan.
Lala	:Lale.
Leb	:Dudak.
Le'l	:Yakuta benzer, değerli kırmızı bir taş.
Leng	:Aksak, sakat.
Likap	:Yüz.
Lüle	:Çubuk şeklinde ortası delik alet.

M

Maç	:Öpücük.
Mahitab	:Dolunay.
Maya	:Dişi deve.
Mazağ	:a)Şaka, latife, şaklabanlık, b)Flört.
Mecmeyi	:Yiyilecek şeyler.
Meftil	:İnce tül, tülbent.
Melâyik	:Melekler.
Mestane	:Sarhoş.
Mirvar	:İnci.
Muy	:Saç, saç kılı.
Mücürüm	:Cürüm işlemiş olanlar, suçlular.
Müetter	:Muaattar, güzel kokulu.
Müselmel	:Zincir gibi birbirine bağlı olan.
Müşk	:Müşg, güzel koku.
Müştag	:Müştak, arzu, istek.

N

Nahag	:Nâhak, haksız, boşuna.
Ner	:Erkek deve
Nevrak	:Tazelik, canlılık.
Nevresde	:Yeni yetişmiş, yeni meydana gelmiş, yeni yetişme genç.
Nigab	:Peçe, yüz örtüsü.
Nimtene	:İç çamaşır.
Nöker	:Hizmetçi
Növrağ	:Növrak, güzellik, parlaklık.

O

Od	:Ateş.
Ovcu	:Avcı.

Ö

öy	:Ev.
Öz	:Kendi.
Özge	:Başka, diğer.

P

Paltar	:Elbise, giysi, esbap, kıyafet.
Pasban	:Pasiban, ayakbağı.
Payız	:Güz, sonbahar.
Penâh	:Sığınma, koruyucu.
Perekende	:Perakende.
Pervaz	:Uçuş, uçma.
Peykan	:Okun ucundaki demir.
Peyman	:Söz verme, ahd, yemin.
Pilâzer	:Altın işlemeli.

Pustan : Meme, emcek.

Pünhan : Pinhan, gizli.

R

Refiye : Yüksek, yüce.

Rize : İnce, küçük, ufak, sığ, alçak.

Ruh : Yanak.

Ruy : Yüz, çehre.

Ru'yet : Görme, bakma, görülme.

Ruy-ı zemin : Yer yüzü

S

Sadağa : Sadaka.

Sadr : Göğüs.

Sağı : Sâki, içki dağıtan.

Savalan : İran'da bir dağın adı, rüzgar, esinti.

Sây : İtaat etme; gölge; emek.

Secihat : Yumuşak huyluluk.

Sedhazar : Sad-hazar, yüzbin.

Senem : Sanem, güzel kız, put gibi güzel.

Serfa : Serfe, kâr, kazanç, fayda, mefaat.

Sergender : Şaşkın, sersem, perişan.

Serker : Sergerden - ümitsiz, şaşkın, bunamış, perişan.

Seyragıb : (Segrekib), köpek, râkip.

Sınıg : a) kırık, kırılma, b) kırıntı, parça, c) iflâs etmiş, müflis. d) kırık, çatlak, bozuk, e) Yenilmiş, hezimete uğratılmış.

Sırğa : Küpe.

Suca : Sürahi.

Sona	:Suna.
Sorağ	:Hal hatır sorma, sorgu sual, sorgulama.
Sövdegâr	:Tüccar.
Suca	:Uzun, düzgün boy.
Sürme	:Göze sürülen boya.
Süsen	:Süsengillerden, basit saplı, sıralı yapraklı bir çiçek.

Ş

Şahmar	:Şah-ı mar, yılanların şahı.
Şâhvâr	:Şaha lâyıık ve yaraşır, iri taneli ve âlâ cins inci.
Şam	:Akşam.
Şamama	:Güzel kokulu bir tür küçük kavun.
Şana	:Şane, tarak.
Şedde	:İkiz konsanat gösteren bir işaret.
Şermende	:Utangaç, utanan.
Şitâb	:Acele, sür'at, çabukluk.
Şog	:Şavk, ışık.
Şoh	:Şavk, ışık.
Şongar	:Akdoğan.
Şümsad	:Şimşir ağacı; parlak.

T

Tağ	:Kavun, karpuz gibi bitkilerin yerde sürünen kısmı.
Tala-	:Yağma et-, çal-
Tana	:Küpe
Tap-	:Bulmak.

Tarmar	:Tarumar, dağınık.
Tay	:a)Top, yığın, küme, b)Çift olan şeylerin biri, c)Diğer taraf, d)kanat.
Taya	:Süt ninesi.
Tehr (Teher)	:Tarz, usul, şekil.
Tel'et	:Tal'at, güzellik, yüz.
Ter	:Taze
Terehhüm	:Tarahhum, merhamet etme, acıma.
Terlan	:Tarkan, şahin, doğan.
Terpen-	:Deprenmek, hareket etmek, çoşmak.
Tevân	:Güç, takat.
Tirme	:Elde dokunmuş kumaş.
Tor	:Ağ, tuzak.
Toy	:Düğün
Türfe	:Turfa, görülmemiş, yeni, şaşılacak şey; zarif, nazik, küçücük.

U

Uca	:Yüce.
Ucal-	:Yüceltmek, yükseltmek.
Ulduz	:Yıldız.
Uruğ	:Uruk, boy, kabile.
Uryan	:Çıplak.

Ü

Ülker	:Bir yıldız, pervin, süreyya.
Ümran	:Umran, mamurluk, medeniyet, ilerleme, mutluluk.
Ürek	:Yürek, gönül.
Üz	:Yüz.

Üzük :Yüzük.

V

Valeh :Vurgun, tutkun, meftun; şaşip kalma.

Vesf :Vasıf, hususiyet.

Veyrane :Virane.

Y

Yağı :Düşman.

Yahşı :İyi güzel.

Yalgız :Yalnız, tek, sadece.

Yanah :Yanak.

Yanşag :Çok konuşan, zevzek, âşık ozan.

Yaşmag :Yaşmak örtü.

Yaylık :Baş örtüsü.

Yazığ gel- :Acımak.

Yelda :Uzun.

Yuca :Yüksek.

Yuhu :Uyku.

Yükrük :Ağağına çabuk.

Z

Zay :Boşuna.

Zeberced :Kızıla çalar, yeşilimtrak renkli kıymetli taş.

Zeden- :Vurmak.

Zenahdan :Çene, çene çukuru.

Zerbab :Sırmalı kumaş dokuyan kimse.

Zerbat :Zerbet, yara.

Zerefşan :Altın saçan.

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

Buraya bizzat istifade ettiğimiz eserler alınmış, bu konu üzerinde okuduğumuz kitaplar alınmamıştır.

1. Ahundov, Ehliman, Azerbaycan Dastanları, C.1, Azerbaycan CCP Elmler Akademiyası Neşriyatı, Bakı 1965 (Kurbanî, Tahir ile Zühre, Alı Han-Peri, Nevruz ile Gendab)
2. Ahundov, Ehliman, Azerbaycan Dastanları, C.2, Azerbaycan CCP Elmler Akademiyası Neşriyatı, Bakı 196 (Kerem ile Aslı, Abbas ile Gülgez Peri, Abdullah ile Cahan, Mehmed ile Gülendam)
3. Ahundov, Ehliman, Azerbaycan Dastanları, C.3, Azerbaycan CCP Elmler Akademiyası Neşriyatı, Bakı 1967 (Aşık Garib, Emrah, İbrahim, Şah İsmail, Necef ve Perzad, Kul Mahmut, Valeh ile Zernigâr)
4. Aslan, Ensar, Cıldırılı Aşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri ve Hikâveleri, Sevinç Matbaası, Ankara 1975 (Latif Şah, Sevdokâr Şah ile Gülenaz, Salman Bey)
5. Gökyay, Orhan Şaik, Dede Korkut Hikâveleri, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976 (Dirse Han oğlu Boğaç Han Boyu, Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boyu, Kam Büre Bey oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Kazan Bey'in oğlu Uruz'un Tutsak Olduğu Boyu, Duha Koca oğlu Deli Dumrul Boyu, Kanlı Koca oğlu Kanturalı Boyu, Kazalık Koca oğlu Keçenek Boyu, Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boyu, Begil oğlu Emren'in Boyu, Uzun Koca oğlu Seğrek Boyu, Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Boyu, İç Oğuz'a, Dış Oğuz'un Asi Olup Bey-

rek'in öldüğü Boyu)

6. Tehmasib, Mehmed Hüseyin, Koroğlu, Gençlik, Bakı 1975, (Alı Kişi, Koroğlu ile Deli Hesen, Koroğlu'nun İstanbul Seferi, Demircioğlu'nun Çenlibel'e Gelmeyi, Koroğlu'nun Erzurum Seferi, Hyvaz'ın Çenlibel'e Getirilmeyi, Duma Teli, Hemze'nin Giratı Aparması, Mehbub Hanım'ın Çenlibel'e Gelmeyi, Koroğlu'nun Bayazıt seferi, Gul'un Gaçması, Duratın İtmesi, Koroğlu ile Bolu Bey, Koroğlu'nun Kars Seferi, Koroğlu'nun Derbend Seferi, Hasan Paşa'nın Çenlibel'e Gelmesi, Mercan Hanım'ın Çenlibel'e Gelmeyi, Koroğlu'nun Gocalığı)

İNCELEMENE TABİ TUTTUĞUMUZ HİKÂVELERDE GEÇEN
KADIN ADLARI

Ağcakız	: Emrah, Âşık Garip.
Ağsağ	: Fevruz ile Gendap.
Altun	: Salman Bey.
Arabı Zengi	: Şah İsmail.
Aslı	: Kerem ile Aslı.
Ayşe	: Salman Bey.
Bağdagül	: Lâtif Şah, Salman Bey.
Bağdat	: Salman Bey.
Bahar	: Salman Bey.
Banu	: Âşık Garip, Şah İsmail.
Banuçiçek	: Dede Korkut Hikâyeleri.
Benöyşe	: Salman Bey.
Besdi	: Kerem ile Aslı.
Beyim Hanım	: Abbas ile Gülgez.
Bulğar	: Koroğlu.
Burla	: Dede Korkut Hikâyeleri.
Cahan	: Abdullah ile Cahan.
Ceyran	: Kerem ile Aslı.
Dana	: Koroğlu.
Dilefruz	: Salman Bey.
Dilbaz	: Salman Bey.
Döne	: Salman Bey.
Dudu	: Salman Bey.
Dünya	: Koroğlu.

Efriz	:Lâtif Şah.
Esmâ	:Lâtif Şah,
Esmer Hanım	:Abbas ile Gülgez.
Gendab	:Nevruz ile Gendab.
Gevher	:Salman Bey.
Göher	:Nevruz ile Gendab.
Gözel Hanım	:Muhammed ile Gendab.
Gül	:Lâtif Şah.
Gülbahar	:Lâtif Şah.
Güldeşe	:Salman Bey.
Gülen	:Lâtif Şah.
Gülenaz	:Sevdakâr Şah.
Gülendam	:Mehemmed ile Gülendam.
Güleşref	:Lâtif Şah.
Gülevatın	:Salman Bey.
Gülgez	:Abbas ile Gülgez, Salman Bey, Necef ile Per- zad.
Gülistan	:Alı Han- Peri.
Gülizar	:Şah İsmail.
Güllü	:Lâtif Şah, Salman Bey.
Gülşah	:Sevdakâr Şah, Lâtif Şah.
Gülşan	:Nevruz ile Gendab.
Hâce	:Salman Bey, Kerem ile Aslı.
Hanı Hanım	:Necef ile Perzad, Alı Han-Peri.
Hanım	:Nevruz ile Gendab.
Hanım Nazlı	:Kerem ile Aslı, Salman Bey.
Hannane	:Salman Bey.

Hanzade	:Salman Bey.
Harzen	:Valeh ile Zernigar.
Hatayi	:Valeh ile Zernigar.
Hatun	:Salman Bey.
Hayal	:Salman Bey.
Heyransa	:İbrahim.
Huri	:Lâtif Şah, Köroğlu.
Hünkar	:Salman Bey.
Hüreynisa	:İbrahim.
Hüsniye	:Aslı ile Kerem.
İnci	:Aslı ile Kerem.
İpek	:Kurbani, Aslı ile Kerem.
Kamerbanu	:Aslı ile Kerem.
Kumru	:Salman Bey.
Lâle	:Salman Bey.
Leyli Hanım	:Kul Mahmut, Köroğlu.
Mahbub	:Köroğlu.
Mahitâb	:Lâtif Şah.
Mehriban	:Lâtif Şah.
Melek	:Nevruz ile Gendab.
Meleksuma	:Kurbani, Tahir ile Zühre.
Mercan	:Köroğlu.
Mine	:Salman Bey, Köroğlu.
Mü'mine	:Köroğlu.
Narin	:Salman Bey.
Nazlı	:Aslı ile Kerem.

Nergiz	:Tahir ile Zühre, Alı han-Peri, Köroğlu, Aşık Garib.
Nigar	:Kurbanî, Lâtif Şah, Köroğlu.
Niyaz	:Lâtif Şah.
Perçem	:Sevdakâr Şah.
Peri	:Kurbanî, Alı Han-Peri, Nevruz ile Gendab, Salman Bey.
Perişan	:Salman Bey.
Perizat	:Salman Bey.
Perlâm	:Abbas ile Gülgez.
Perzad	:Necef ile Perzad, Köroğlu.
Remdar Peri	:Şah İsmail.
Rukiye	:Köroğlu.
Salatın	:Salman Bey, Lâtif Şah.
Salcan Hatun	:Dede Korkut Hikâyeleri.
Sara	:Lâtif Şah.
Sarıtel	:Lâtif Şah.
Sayalı	:Lâtif Şah.
Sayat	:Salman Bey.
Sayat Peri	:Emrah.
Selbinaz	:Abbas ile Gülgez.
Selma	:Şah İsmail, Salman Bey.
Selminaz	:Emrah.
Selvi	:Valeh ile Zernigar, Salman Bey.
Senem	:Salman Bey, Valeh ile Zernigar, Nevruz ile Gendab.
Sermi	:Lâtif Şah.

Suna	:Tahir ile Zühre, Lâtif Şah, Salman Bey.
Şaduman	:Lâtif Şah.
Şahhuban	:Kurbanî.
Şahsenem	:Aşık Garib.
Şahsuna	:Köroğlu.
Şehbaz	:Sevdakâr Şah.
Şehnaz	:Nevruz ile Gendab.
Şehriban	:Kurbanî.
Şehriyar	:Nevruz ile Gendab.
Şemsinur	:Lâtif Şah.
Şirin	:Köroğlu.
Şöhret	:Salman Bey.
Tavus	:Salman Bey.
Taya	:Sevdakâr Şah.
Tazegül	:Lâtif Şah.
Telli	:Salman Bey, Köroğlu.
Telli Efruz	:Lâtif Şah.
Telli Nigar	:Köroğlu.
Tezeter	:Salman Bey.
Turnatel	:Salman Bey.
Tükez	:Salman Bey .
Türfense	:Şah İsmail.
Yahşi	:Lâtif Şah.
Yeter	:Lâtif Şah.
Zergelem	:Köroğlu.
Zernigar	:Valeh ile Zernigar.
Zernisan	:Salman Bey.

Zeynep

:Nevruz ile Gendab.

Zühre

:Tahir ile Zühre, Sevdakâr Şah, Salman Bey.

İNCELEMeye TABİ TUTTUĞUMUZ HİKÂyelerDEKİ

KADINLARIN ÖZELLİKLERİNİ GÖSTEREN ŞEMA

9- NECEF İLE PERZAD

Hikâyenin Özeti

İsfahan'da Şihoğlu Şah Abbas'ın Aziz adlı bir tacirbaşı vardır. Adı Tacir Mememmed'dir. Tacir Mememmed çok zengindir. Ancak bir evlâdı yoktur.

Bir gün İstanbul'a sefere çıkar. Yolda İstanbullu Tacir Ahmet'le tanışır. Onun da evlâdı yoktur. Bir derviş bu iki tacire bir elma verir. Bu elmanın yarısı beyaz, yarısı kırmızıdır. Yarısını Tacir Mehemed, yarısını da Tacir Ahmet alır. Her iki tacir de bu elmaları hanımları ile birlikte yerler. Tacir Mehemed'in hanımı ikiz doğurur. Çocukların biri kız, biri oğlandır. Oğlanın adı Necef, kızın adı da Pünhan koyulur. Tacir Ahmet'in de bir kızı olur, ona da Perzad adı verilir.

Tacir Mehemed ölünce, oğlu Necef baba mesleğini devam ettirir. Necef bir gün sefere çıkmak ister. Annesinden babasının arkadaşlarını sorar. Annesi ona babasının İstanbul'da Tacir Ahmet adında bir arkadaşı olduğunu söyler.

Necef, maiyetiyle İstanbul'a ulaşır. İstanbul'da babasının arkadaşı Tacir Ahmet ve onun kızı Perzad'la tanışır. Gençler birbirine âşık olurlar. Perzad'ın Necef'e verilmesini babası ister, annesi istemez. Perzad, Necef'e verilir ancak kızın annesi Necef'e sihir yapar.

Necef, İsfahan'a dönerken yolda sihire kapılır. Kendini kaybeden Necef dağlara çıkar. Perzad, Necef'in akibetini araştırır. Ancak onu bulamaz.